

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Вініченко І. І.,

д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Федоренко В. Г.,

д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік УАН, ІПК ДСЗУ

Даций О. І.,

д.е.н., професор, заслужений працівник освіти України

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Безус Р. М., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Бистряков І. К., д.е.н., професор, завідувач відділу, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»

Васильєва Н. К., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Величко О. П., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Гончаренко О. В., д.е.н., професор, професор кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Гудзинський О. А., д.е.н., професор, професор кафедри, Національний університет біотехнологій і природокористування

Демчук Н. І., д.е.н., професор, професор кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Катан А. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Кадієвський В. А., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Державна академія статистики, обліку і аудиту

Крисанов Д. Ф., д.е.н., професор, провідний науковий співробітник відділу, ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України

Кураташвілі А. А., д.е.н., професор факультету Бізнестехнологій, Грузинський технічний університет (Тбілісі, Грузія), Академік і Віце-Президент Міжнародної Академії соціально-економічних наук, Міжнародної Академії політичного менеджменту, Міжнародної Академії Юридичних наук, дійсний член Нью-Йоркської Академії наук

Малік М. Й., д.е.н., професор, завідувач відділу, ННЦ «Інститут аграрної економіки НААН України»

Павлова Г. Є., д.е.н., професор, професор кафедри, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Плаксієнко В. Я., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Полтавська державна аграрна академія

Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри, Полтавський університет економіки та торгівлі

Ульянченко О. В., член.кор. НААН України, д.е.н., професор, професор кафедри, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

Чупіс А. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри, Сумський національний аграрний університет

Шиян Д. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки підприємства та менеджменту, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Передрук дозволяється лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Свідоцтво KB № 17595-6445ПР від 28.03.2011 року

ISSN 2306-6792

Передплатний індекс: 21847

Засновники:

Дніпровський державний

аграрно-економічний університет,

ТОВ "ДКС Центр"

Видавець:

ТОВ "ДКС Центр"

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, (044) 537-14-33

Телефон/факс: (044) 458-10-73

www.agrosvit.info

E-mail: economy_2008@ukr.net

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 24 грудень 2018 р.

У НОМЕРІ:

Крисак А. І., Крисак М. Ф.

"Зелені" тарифи відновлюваних джерел енергії як чинник екологічної безпеки 3

Дудзяк О. А., Славіна Н. А., Гуменюк І. І.

Впливи польського досвіду на розвиток сільського туризму в Українському селі 10

Лісниченко О. О.

Вплив соціально-економічних та політичних факторів на формування кооперативного руху

на Східній Галичині в модерний час 14

Грещук Г. І.

Розвиток системи планування сталого використання та охорони сільськогосподарських земель 23

Мащенко М. А.

Аналітичний огляд моделей державно-приватного партнерства у розрізі забезпечення інвайронментальної безпеки 31

Зеркаль А. В.

Рейнжиніринг як один з факторів трансформації комерційної свідомості персоналу підприємств 36

Іванова Н. В., Ганєєва Т. В.

Особливості розвитку екологічно безпечного транспорту як складової міської інфраструктури 41

Меліхова Т. О., Герасименко Ю. М.

Розробка програми аудиту надходження основних засобів для підвищення рівня фінансової безпеки підприємства 46

Подмешальська Ю. В., Феофанов А. К.,

Абрамова І. С.

Актуальні аспекти розподілу загальногосподарських витрат у системі обліку 54

Лучечко Ю. М.

Модернізація індустрії переробки сільськогосподарської сировини як пріоритетний напрям інвестиційної діяльності в Україні 60

Козак К. В.

Енергетична та економічна значимість зеленого бізнесу для України та світу 67

Макаренко С. С.

Лісове господарство як суб'єкт економіко-суспільного інтересу 73

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ

(постанова президії ВАК України № 1-05/2 від 27.05.2009 р., наказ ВАК України № 340 від 21.04.2011 р. «Про внесення змін до переліку наукових фахових видань України», наказ Міністерства освіти і науки України № 1528 від 29.12.2014)

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:

Index Copernicus (IC); SIS; Google Scholar.

Рекомендовано до друку

Вченою радою Дніпровського державного аграрно-економічного університету 27.12.2018 р.

Підписано до друку 27.12.18 р.

Формат 60х84 1/8, Ум. друк. арк. 10,5. Наклад — 1000 прим. Папір крейдований, друк офсетний. Замовлення № 2712/1

© АгроСвіт, 2018

CONTENTS:

Krysak A., Krysak M.	
THE "GREEN" TARIFFS OF RENEWABLE ENERGY SOURCES AS FACTOR OF ECOLOGICAL SAFETY	3
Dudziak O., Slavina N., Humeniuk I.	
THE IMPACT OF POLISH EXPERIENCE ON THE DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM IN THE UKRAINIAN VILLAGES	10
Lisnichenko O.	
THE INFLUENCE OF SOCIO-ECONOMIC AND POLITICAL FACTORS ON FORMATION OF CO-OPERATIVE MOVEMENT IN EASTERN GALICIA IN THE NINETEENTH AND THE BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURIES	14
Hreshchuk H.	
DEVELOPMENT OF PLANNING SYSTEM FOR SUSTAINABLE USE AND PROTECTION OF AGRICULTURAL LAND	23
Mashchenko M.	
ANALYTICAL REVIEW OF MODELLING STATE-PRIVATE PARTNERSHIP IN TERMS OF ENSURING ENVIRONMENTAL SECURITY	31
Zerkal A.	
REENGINEERING AS ONE OF THE FACTORS FOR COMMERCIAL AWARENESS TRANSFORMATION OF ENTERPRISES' STAFF	36
Ivanova N., Hanieieva T.	
FEATURES OF DEVELOPMENT THE ENVIRONMENTALLY SAFETY TRANSPORT AS A ELEMENT OF CITY INFRASTRUCTURE	41
Melikhova T., Herasymenko Yu.	
THE DEVELOPMENT OF A PROGRAM AUDIT OF THE RECEIPT OF FIXED ASSETS FOR RAISING THE LEVEL OF FINANCIAL SECURITY AT THE ENTERPRISE	46
Podmeshalska Yu., Feofanov L., Abramova I.	
ACTUAL ASPECTS OF DISTRIBUTION OF TOTAL PRODUCTION COSTS IN THE ACCOUNTING SYSTEM	54
Luchechko Yu.	
MODERNIZATION OF THE INDUSTRY OF PROCESSING OF AGRICULTURAL RAW MATERIALS AS A PRIORITY TREND OF INVESTMENT ACTIVITY IN UKRAINE	60
Kozak K.	
ENERGY AND ECONOMIC SIGNIFICANCE OF GREEN BUSINESS FOR UKRAINE AND THE WORLD	67
Makarenko S.	
FORESTRY AS A SUBJECT OF ECONOMIC-SOCIAL INTERESTS	73

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

- У статті з лівого боку має стояти індекс УДК (реєстр – «ВСЕ ПРОПИСНЫЕ»).
- Ініціали та прізвище автора. Через кому після ПІБ зазначається науковий ступінь, вчене звання, посада, науковий заклад (мовою статті та англійською мовою).
- Назва статті (реєстр – «Как в предложениях») мовою статті та англійською мовою.
- Анотація мовою статті та англійською мовою.
- Ключові слова (5—8 слів) мовою статті та англійською мовою.
- Текст статті.

У статті, згідно постанови Президії Вищої атестаційної комісії України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15 січня 2003 р. № 7-05/1, повинні міститись (із виділенням у тексті) такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаних джерел (оформлюється за новими вимогами, які опубліковані у Бюлетні ВАК України, № 3, 2008).

Згідно нових правил, які враховують вимоги міжнародних систем цитування, автори статей повинні давати список літератури в двох варіантах: один на мові оригіналу і окремим блоком той же список літератури (**References**) в романському алфавіті (**harvard reference system**), повторюючи в ньому всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні

- Обсяг рукопису — 15—25 тис. знаків, включаючи рисунки, таблиці.
- Стаття повинна бути виконана у форматі А-4 текстового редактора Microsoft Word for Windows (шрифт – Times New Roman) у вигляді файлу з розширенням .doc або .rtf для Microsoft Word (версія 97-2003). Файли статті обов'язково повинні бути збережені в форматі .doc або .rtf.

— Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у чорно-білому вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом. Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003).

— Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation і нумеруються з правого боку.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

УДК 336.025

А. І. Крисак,
 д. е. н., завідувач сектору,
 Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне
 М. Ф. Крисак,
 юрист, ТОВ "Госпрозрахунковий центр науково-технічних послуг — плюс", м. Луцьк

DOI: 10.32702/2306-6792.2018.24.3

"ЗЕЛЕНІ" ТАРИФИ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ ЯК ЧИННИК ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

A. Krysak,
 Doctor of Economics, Head of Sector, National University of Water and Environmental Engineering, Rivne
 M. Krysak,
 lawyer, Limited liability company "Economic and accounting center of scientific and technical services — plus", Lutsk

THE "GREEN" TARIFFS OF RENEWABLE ENERGY SOURCES AS FACTOR OF ECOLOGICAL SAFETY

У статті обґрунтовано запровадження "зелених" тарифів при використанні відновлюваних джерел енергії. Відображено окремі цілі сталого розвитку: забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх; побудова стійкої інфраструктури, поширення всеохоплюючої і сталої індустріалізації та пришвидшення інновацій; забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва; які сприяють інтеграції принципів "зеленої" енергетики у міжнародну парадигму сталого розвитку. На основі узагальнення інституціонально-правового підґрунтя щодо розвитку "зеленої" енергетики в Україні проаналізовано найбільш поширені тренди та можливості застосування "зелених" тарифів при освоєнні відновлюваних джерел енергії. Показано прогнозне споживання електроенергії до 2020 року з урахуванням ефекту від впровадження заходів з енергозбереження за базовим та енергоефективним сценаріями. Визначено, що надбавки до "зеленого" тарифу стимулюватимуть українського виробника встановлювати обладнання власного виробництва. Здійснено моніторинг зміни розмірів "зелених" тарифів на електричну енергію сонячного випромінювання та вітрогенераторів, отриману приватними домогосподарствами. Встановлено, що найбільш перспективним та економічно вигідним є проект енергопостачання, впроваджений з використанням саме "зеленого" тарифу. Наведено розрахунок економічної ефективності енергозберігаючого проекту з впровадження у 2018 році мережевої сонячної електростанції потужністю 10 кВт, термін окупності якої становить 5,9 років. Обґрунтовано, що з метою забезпечення екологічної безпеки необхідно досягти зменшення енергоспоживання, збільшення фінансування на енергозберігаючі заходи шляхом державного, приватного та грантового інвестування, відновлення програми "теплого" кредитування для приватних домогосподарств і ОСББ, зменшення ренти на видобуток вітчизняних енергоносіїв, запровадження "зелених" тарифів, інституціональне забезпечення запровадження ринку електроенергії.

The article substantiates the establishment of "green" tariffs for renewable energy sources. The next goals of sustainable development are represented: provision of access to inexpensive, reliable, sustainable and modern energy sources for everybody; building of sustainable infrastructure, spreading of overall and stable industrialization and accelerating of innovations; provision of transition to rational models of consumption and production, which promote the integration of the "green" energy principles into the international paradigm of sustainable development. The generalization of the institutional and legal foundations of the "green" energy development in Ukraine provides analysis of the most common trends and possibilities to apply "green" tariffs for the development of renewable energy sources. The electricity consumption forecast is shown up to 2020 taking into account the effect of implementation of energy saving measures in basic and energy efficient scenarios. It was determined that the green tariff surcharges will stimulate the Ukrainian producers to establish their own production facilities. The monitoring of green tariffs resizing for solar energy and wind generators received by private households has been provided in the article. It is established that the most promising and economically profitable project should be implemented using the "green" tariffs. The calculation of the economic efficiency of the energy-saving project, which introduces a solar power-station network with a capacity of 10 kW in 2018, the payback period of which is 5.9 years, is conducted by the author. It is substantiated that it is necessary to achieve a reduction in energy consumption in order to ensure the environmental safety, increase the financing of

energy saving measures through public, private and grant investment, restoration of the program of "warm" crediting for private households and condominiums, reduction of rent for the domestic energy sources extraction, establishment of "green" tariffs.

Ключові слова: цілі сталого розвитку, об'єкти енергетики, енергоефективність, "зелені" тарифи, енергоспоживання.

Key words: sustainable development goals, energy objects, energy efficiency, "green" tariffs, energy consumption.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Проблема збереження довкілля набула масштабного характеру, що обумовлено глобалізацією світової економіки. Форми її прояву досить різноманітні але всі вони ведуть до посилення впливу на оточуюче природне середовище, якому спричиняє зростання промислового виробництва, торгівлі та використання енергоресурсів, а екологічне середовище зазнає такої сили тиску, який починає змінювати умови існування людства.

Зважаючи на потребу економії енергоресурсів, розвиток альтернативних джерел енергії є важливим чинником охорони довкілля, екологічної безпеки та забезпечення глобальних цілей сталого розвитку. Тому обрана тематика щодо врахування "зелених" тарифів при використанні відновлюваних джерел енергії, які забезпечать покращення рівня еколого-економічної ефективності шляхом інвестування в енергозберігаючі проекти, видається актуальною та перспективною.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вивченню питань використання та розвитку нетрадиційних видів джерел енергії звертають увагу багато вчених, а саме: А.О. Бабич, В.С. Кравців, Г.С. Ратушняк та інші, проблем імплементації зарубіжного досвіду з реалізації енергоефективних програм та заходів до українських реалій — О.О. Веклич, Л.Д. Загвойська, Л.І. Лежнева, І.М. Синякевич, М.А. Хвесик та багато інших. Однак запровадженню "зелених" тарифів від використання альтернативних джерел енергії як чинника екологічної безпеки приділяється недостатньо уваги.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою і завданням статті є обґрунтування впровадження "зелених" тарифів при використанні відновлюваних джерел енергії як чинника екологічної безпеки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Україна є енергодефіцитною країною та імпортує близько 70 відсотків обсягу природного газу власного споживання. Водночас енергоемність вітчизняної економіки в 3—4 рази перевищує відповідні показники економічно розвинутих країн, що робить Україну надзвичайно чутливою до умов імпортування природного газу та унеможливорює гарантування нормальних умов життєдіяльності громадян та установ бюджетної сфери. Використання відновлюваних джерел енергії є одним із найбільш важливих напрямів енергетичної політики України, спрямованої на заощадження традиційних паливно-енергетичних ресурсів та поліпшення стану оточуючого природного середовища. Збільшення обсягів використання відновлюваних джерел енергії в енергетичному балансі України дасть змогу підвищити рівень диверсифікації джерел енергоносіїв, що сприятиме зміцненню енергетичної незалежності держави [1].

Звертаємо увагу на оновлені цілі сталого розвитку, що були задекларовані Генеральною Асамблеєю ООН 25 вересня 2015 року. Інтеграцію принципів "зеленої" енергетики у міжнародну парадигму сталого розвитку відображають деякі з цих цілей. Так, раціоналізація використання енергосистемного потенціалу значною мірою кореспондуються з ціллю сталого розвитку, яка передбачає забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх. Реалізація даної цілі безпосередньо пов'язана з генерацією природними ресурсами джерел отримання різного роду енергії. Такі джерела пов'язані як з впровадженням вітрових та сонячних електростанцій так і розвитком рослинницької та тваринницької галузі, що передбачає утворення значних обсягів відходів сільськогосподарського виробництва, які є надійними джерелами отримання енергії з відновних джерел і стимулюються Європейським Союзом через прийняття нових енергетичних індикаторів. Наприклад, необхідною передумовою раціонального використання земельних

ресурсів для забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх є забезпечення прийнятної рівня енергетичної спрямованості сільськогосподарського виробництва — вирощування культур, які виступають сировиною для виробництва біодизелю та біоетанолу — ріпаку, кукурудзи та інших. Але, необхідно пам'ятати, що надмірна енергетична спрямованість може створити значні ризики для виробництва сільськогосподарської продукції, від обсягів якої залежить як продовольча, так і екологічна безпека держави.

Із реалізацією даної цілі пов'язано також і використання геотермальної енергії землі. А використання малопродуктивних земель як територіального базису для розміщення сонячних та вітрових електростанцій в умовах зростання цін на енергетичні носії зменшить соціальну напругу серед населення. Хоча інфраструктура розвитку альтернативних джерел енергії може мати і негативний вплив на навколишнє природне середовище, наприклад, вібрації та перевищення рівня шуму від вітряків. Тому виникатиме питання досягнення певного рівня збалансованості соціально-економічної доцільності та екологічних пріоритетів забезпечення всіх сучасними джерелами енергії. Звичайно використання альтернативних джерел енергії можна забезпечити через заохочення та преміювання споживачів за розвиток альтернативної енергетики.

Розвиток населених пунктів, особливо в сільській місцевості, віддзеркалює ціль сталого розвитку, що охоплює побудову стійкої інфраструктури, поширення всеохоплюючої та сталої індустріалізації та пришвидшення інновацій. Саме поширення інвестиційно-інноваційних проєктів є запорукою збільшення рівня ефективності використання енергетичних ресурсів та запровадження екологічних технологій у виробничі процеси промисловості, сільського, лісового чи рибного господарства. Розвиток інновацій повинен бути пов'язаний із здійсненням послідовного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, із забезпеченням їх загальнодоступності, інтеграції у традиційні сектори економіки та суспільного життя, інформатизації діяльності органів влади та самоврядування й формуванням засад електронного врядування. Доступність до Інтернет-мереж широких мас населення забезпечить застосування альтернативних інструментів фінансово-кредитного механізму стимулювання енергозберігаючих заходів з метою еколого-безпечного використання енергоресурсів.

Вагомим умовою для запровадження "зелених" тарифів є реалізація цілі сталого розвитку, пов'язаної з забезпеченням переходу до ра-

ціональних моделей споживання і виробництва. В першу чергу мова йде про недопущення надмірного забруднення навколишнього природного середовища з метою уникнення прецедентів отримання екологічно небезпечної продукції. Застосування відновлюваних джерел енергії дасть можливість поступово зменшити негативний вплив на значних територіях надмірних обсягів небезпечних концентрацій від викидів та скидів внаслідок виробничої діяльності, а в сільському господарстві — препаратів захисту рослин та мінеральних добрив. Тому розширення ареалу застосування альтернативних джерел енергії (сонячних батарей, вітрогенераторів, органічного землеробства) через певний часовий проміжок сприятиме покращенню екологічного стану довкілля і водночас зменшенню негативного впливу на природні об'єкти, які наближені до місць здійснення промислового виробництва. Формування раціональних моделей виробництва та споживання також має передбачати звуження територіального базису розміщення екологічно небезпечних відходів, наявність яких послаблює асиміляційний потенціал територій та згортає ареал продуктивної господарської діяльності.

Загалом, прискорення розвитку "зеленої" енергетики шляхом заміщення газу альтернативними енергоносіями сприятиме досягненню чистого навколишнього середовища та забезпеченню екологічної безпеки.

Нині наша держава уже зробила перші кроки в інституціонально-правовому полі щодо розвитку "зеленої" енергетики. Так, агентством Держенергоефективності пропонується встановити стимулюючий тариф на виробництво тепла з альтернативних джерел для потреб бюджетних установ та населення на рівні 90% від газового тарифу. Цьому сприятиме стимулювання заміни централізованого опалення на індивідуальне; встановлення сонячних та вітрових електричних станцій на території приватних домогосподарств; віднесення теплових насосів до обладнання, яке використовує відновлювані джерела енергії; розвиток сфери рідкого біопалива на транспорті; забезпечення використання потенціалу високо-ефективної когенерації; скасування вимоги щодо ведення державного реєстру виробників рідких біологічних видів палива та біогазів.

Енергетичною стратегією України на період до 2030 року визначено, що освоєння відновлюваних джерел енергії є важливим фактором підвищення рівня енергетичної безпеки та зниження антропогенного впливу енергетики на навколишнє природне середовище. Масштабне використання потенціалу відновлюваних джерел

Таблиця 1. Очікуваний валовий кінцевий обсяг енергоспоживання до 2020 року за базовим та енергоефективним сценаріями, (тис. тонн нафтового еквіваленту)

Сектор енергоспоживання	2009 рік	2014 рік		2015 рік		2016 рік		2017 рік		2018 рік		2019 рік		2020 рік	
	Базовий рік	Базовий сценарій	Енергоефективний сценарій	Базовий сценарій	Енергоефективний сценарій	Базовий сценарій	Енергоефективний сценарій	Базовий сценарій	Енергоефективний сценарій	Базовий сценарій	Енергоефективний сценарій	Базовий сценарій	Енергоефективний сценарій	Базовий сценарій	Енергоефективний сценарій
Теплова енергетика	43 640	47 790	45 570	48 620	45 910	49 510	46 280	50 460	46 680	51 460	46 800	52 520	46 950	53 780	47100
Електроенергетика	13 791	17 390	16 780	17 890	17 110	18 400	17 440	18 930	17 770	19 470	18 100	20 030	18 930	20 710	20300
Транспорт	8 943	9 620	9 260	9 950	9 480	10 290	9 700	10 650	9 930	11 030	10 170	11 440	10 420	11 910	10 680
Валове кінцеве енергоспоживання	66 374	74 800	71 610	76 460	72 500	78 200	73 420	80 040	74 380	81 960	75 070	83 990	76 300	86 400	78 080

Примітки:

1. Енергоефективний сценарій — сценарій енергоспоживання з урахуванням впливу заходів з енергоефективності та енергозбереження.

2. Кінцевий обсяг енергоспоживання в тепловій енергетиці включає споживання теплової енергії для власного використання на електро- і теплостанціях, а також втрати теплової енергії у мережах.

3. Валовий обсяг споживання електроенергії включає обсяг виробництва електроенергії, у тому числі власну генерацію, та обсяг імпорту електроенергії.

4. Валове кінцеве енергоспоживання включає кінцеве енергоспоживання, втрати енергії у мережах, використання енергії для власних потреб електро- та теплостанціями (Стаття (2)(f) Директиви 2009/28/ЄС).

Джерело: [2].

енергії в Україні має не тільки внутрішнє, а і значне міжнародне значення як вагомий чинник протидії глобальним змінам клімату в цілому, покращення загального стану енергетичної безпеки Європи. Згідно із зазначеною Стратегією попит на електроенергію в Україні у 2030 році за базовим сценарієм на 50 % перевищить рівень 2010 року. Переважно це буде зумовлено збільшенням обсягу споживання електроенергії в промисловості (на 55 %) та у сфері послуг (на 100 %). Такий прогноз споживання електроенергії виконано з урахуванням ефекту від впровадження заходів з енергозбереження. Передбачається збільшення частки відновлюваних джерел енергії у загальному балансі встановлених потужностей до рівня близько 20 відсотків до 2020 року, що за базовим

сценарієм становить 12,1 ГВт (з урахуванням великих гідроелектростанцій), а обсяг виробництва електроенергії — 25 ТВт·год. Базовий сценарій попиту на електроенергію передбачає зниження електроємності внутрішнього валового продукту приблизно на 40 % [2] (див. табл. 1).

Енергоспоживання серед населення потребує формування європейської культури, а також координації дії різних гілок влади, громадських організацій, наукового співтовариства та усіх стейкхолдерів для реалізації політики у сфері енергоефективності. Адже економія енергоресурсів зменшить їх споживання, що приведе до зменшення забруднення довкілля, а в кінцевому результаті сприятиме досягненню екологічної безпеки.

Згідно із законом про електроенергетику: "зелений" тариф — тариф, за яким оптовий ринок електричної енергії України зобов'язаний закуповувати електричну енергію, вироблену на об'єктах електроенергетики з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії — вироблена лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями), у тому числі на введених в експлуатацію пускових комплексах [3]. Держава гарантує закріплення на законодавчому рівні на весь строк застосування "зеленого" тарифу вимог щодо закупівлі у кожному розрахунковому періоді гарантованим покупцем електроенергії, виробленої на об'єктах електроенергетики, у тому числі введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексах), що використовують альтернативні джерела енергії, і не проданої на ринку електричної енергії іншим суб'єктам ринку, за встановленим "зеленим" тарифом з урахуванням надбавки до нього, встановленої у кожному розрахунковому періоді (місяці), а також щодо розрахунків за таку електроенергію у повному обсязі, у встановлені строки та грошовими коштами у порядку, встановленому законом. При цьому у кожному розрахунковому періоді (місяці) обсяг відпуску електричної енергії, виробленої на об'єкті електроенергетики з альтернативних джерел енергії, визначається за вирахуванням обсягу витрат

електричної енергії на власні потреби в електричній енергії відповідного об'єкта електроенергетики, що виробляє електричну енергію з альтернативних джерел енергії. Порядок купівлі та розрахунків за електричну енергію, вироблену на об'єктах електроенергетики з альтернативних джерел енергії, за "зеленим" тарифом з урахуванням надбавки до нього, встановленої оптовим ринком електричної енергії України, а також порядок обліку такої електроенергії затверджується національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг [3].

Законом України "Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії" вводяться механізми стимулювання виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії. Зокрема уточнюється обов'язок оптового ринку електроенергії України з купівлі у суб'єктів господарювання, яким встановлено "зелений" тариф, і здійснення повної оплати вартості електричної енергії, виробленої на об'єктах електроенергетики з альтернативних джерел енергії за "зеленим" тарифом, з урахуванням надбавки до "зеленого" тарифу [4].

Для введених в експлуатацію з 1 липня 2015 року по 31 грудня 2024 року об'єктів електроенергетики, у тому числі введених в експлуатацію з 1 липня 2015 року по 31 грудня 2024 року черг будівництва електричних станцій (пускових комплексів), які виробляють електроенергію з альтернативних джерел енергії, до "зеленого" тарифу встановлюється надбавка за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва. Надбавка за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва є фіксованою доплатою до "зеленого" тарифу, пропорційною до рівня використання суб'єктом господарювання на відповідному об'єкті електроенергетики обладнання українського виробництва. Звичайно ж, такі надбавки стимулюватимуть українського виробника встановлювати обладнання власного виробництва:

Надбавка за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва для відповідного об'єкта електроенергетики встановлюється у грошовому виразі національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, на кожну дату перерахунку фіксованого мінімального розміру "зеленого" тарифу [4].

Побутовому споживачеві надається право на встановлення в своєму приватному домогосподарстві генеруючої установки, призначеної для виробництва електричної енергії з енергії

Таблиця 2. Надбавки до "зеленого" тарифу за використання вітчизняного обладнання

Розмір надбавки до «зеленого» тарифу, %	Рівень використання обладнання українського виробництва, %
5	30
10	50

Джерело: [4].

сонячного випромінювання та / або енергії вітру, величина встановленої потужності якої не перевищує 30 кВт, але не більше потужності, дозволеної до споживання за договором про користування електричною енергією.

У законі уточнюється, що "зелений" тариф на електричну енергію, вироблену генеруючими установками приватних домогосподарств, встановлюється єдиним для кожного виду альтернативного джерела енергії.

Енергопостачальники зобов'язані купувати електричну енергію, у випадках, обсягах та за цінами, визначеними національною комісією регулювання електроенергетики України (НКРЕ). Порядок впровадження таких проєктів і потрібні інвестиції суттєво розрізняються. Час на впровадження та умови, необхідні для реалізації проєктів, також різні.

Розмір "зелених" тарифів для мережевих станцій приватних домогосподарств введених в експлуатацію з 01.07.2015 такий: сонячні електростанції (СЕС) — для наземних СЕС: 17,0—16,0—15,0 € за 100кВт·год протягом найближчих 3 років, 10% — зниження з 2020 та 2025 рр.; для дахових СЕС: 18,0 € за 100кВт·год; для приватних домогосподарств: 20,0 € за 100кВт·год; вітрові електростанції — 10,2 € за 100кВт·год; гідроелектростанції (ГЕС) — 17,5, 14,0 і 10,5 € за 100кВт·год для мікро-, міні- та малих ГЕС відповідно); геотермальна енергія — 15,0 € за 100кВт·год.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних (НКРЕКП) послуг постановою від 23 березня 2018 року № 359, встановила нові "зелені" тарифи на електричну енергію, які мають тенденцію до зменшення. Так, для приватних домогосподарств, які виробляють електрику з енергії сонячного випромінювання об'єктами електроенергетики, які вмонтовані (встановлені) на дахах та / або фасадах приватних домогосподарств (будинків, будівель та споруд), величина встановленої потужності яких не перевищує 30 кВт, та які введені в експлуатацію були встановлені такі тарифи:

Для приватних домогосподарств, які виробляють електрику з енергії вітру об'єктами електроенергетики, величина встановленої потуж-

Таблиця 3. "Зелені" тарифи на електричну енергію сонячного випромінювання, отриману приватними домогосподарствами

Період	Тариф, коп/кВт*год (без ПДВ)	Відхилення до попереднього періоду, %
з 01 квітня 2013 року по 31 грудня 2014 року	1172,36	-
з 01 січня 2015 року по 30 червня 2015 року	1054,42	-10
з 01 липня 2015 року по 31 грудня 2015 року	654,83	-38
з 01 січня 2016 року по 31 грудня 2016 року	621,39	-5
з 01 січня 2017 року по 31 грудня 2019 року	591,46	-5
з 01 січня 2020 року по 31 грудня 2024 року	531,61	-10
з 01 січня 2025 року по 31 грудня 2029 року	473,52	-11

Джерело: [4].

Таблиця 4. "Зелені" тарифи на електричну енергію вітрогенераторів, отриману приватними домогосподарствами

Період	Тариф, коп/кВт*год (без ПДВ)	Відхилення до попереднього періоду, %
з 01 липня 2015 року по 31 грудня 2019 року	380,23	-
з 01 січня 2020 року по 31 грудня 2024 року	341,50	-10
з 01 січня 2025 року по 31 грудня 2029 року	304,53	-11

Джерело: [4].

Таблиця 5. Орієнтовний розрахунок економічної ефективності проекту з впровадження мережевої сонячної електростанції потужністю 10 кВт¹

Продуктивність фотоелектричної станції потужністю 10 кВт у рік ² , кВт*год	10200
Власне енергоспоживання домогосподарством у рік, кВт*год., до 250 кВт*год в місяць	3000
Надлишок електроенергії, переданий в мережу, проданий за «зеленим» тарифом, кВт*год. в рік	7200
Показник «зеленого» тарифу у 2018 році, 5.92 грн за кВт*год	5,92
Сумарний дохід за рік, грн (42624-зелений тариф + 5040-економія від власного споживання)	47664
Вартість обладнання мережевої фотоелектричної станції для приватного домогосподарства ¹ , грн	284000
Окупність без врахування податку з доходів фізичних осіб, років	5,9

Примітки:

1. Розрахунок проведений по даних ресурсу європейської спільноти Photovoltaic Geographical Information System (PVGIS-CMSAF).

2. В складі обладнання фотоелектричної станції передбачено: 40 фотоелектричних модулів по 250 Вт, інвертори, система кріплень, супутні комплектуючі та матеріали.

Джерело: [6].

ності яких не перевищує 30 кВт, та які введені в експлуатацію були встановлені тарифи за 100кВт*год, що подані в таблиці 4.

Щоправда кожен споживач повинен мати альтернативу при купівлі електроенергії за "зеленими" тарифами, тому, на нашу думку, варто впроваджувати можливість закупівлі даних послуг на аукціонних торгах.

Встановити сонячну електростанцію за "зеленим" тарифом досить просто. Побутовий споживач має право на встановлення у своєму приватному домогосподарстві генеруючої

установки, призначеної для виробництва електричної енергії з енергії сонячного випромінювання, величина встановленої потужності якої не перевищує 30 кВт, але не більше потужності, дозволеної до споживання за договором про користування електричною енергією, та має право продавати енергопостачальнику таку енергію за "зеленим" тарифом в обсязі, що перевищує місячне споживання електроенергії приватним домогосподарством. Відтак встано-

вити власну електростанцію і продавати електроенергію за "зеленим" тарифом може любий споживач електроенергії. Порядок продажу та обліку такої електроенергії, а також розрахунків за неї повинен регламентуватися національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики.

Одними з найбільш перспективних чи економічно вигідних є проекти енергопостачання, впроваджені з використанням "зеленого" тарифу. В цих проектах електроенергія, вироблена електростанціями з використанням сонячних батарей, вітрогенераторів, гідроелектричних станцій, приймається загальною мережею і оплачується оптовим ринком електроенергії за "зеленим" тарифом.

У цьому розрахунку наведені дані з урахуванням рівня сонячної інсоляції для умов півдня України. В західних областях продуктивність сонячних батарей нижча, наприклад, для умов м. Тернополя орієнтовний річний виробіток 10 кВт-ної станції становить 10200 кВт*год на рік. До кінця 2029 року власники приватних дахових електростанцій гарантовано можуть не тільки повернути інвестиції, а і отримати суттєві прибутки [6]. Зважаючи на значну вартість обладнання мережевих фотоелектричних станцій, що в наведеному прикладі становить 284000 грн, в умовах сьогодення необхідно залучати до фінансування енергозберігаючих установок як державного, так і приватного інвестора, а також використовувати можливості пільгового кредитування та різноманітних грантів.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Отже, запровадження "зелених" тарифів від використання відновлюваних джерел енергії є вагомим чинником екологічної безпеки. З цією метою необхідним є зменшення енергоспоживання, збільшення фінансування на енергозберігаючі заходи шляхом державного, приватно-

го та грантового інвестування, відновлення програми "теплого" кредитування для приватних домогосподарств і ОСББ, зменшення ренти на видобуток вітчизняних енергоносіїв, інституціональне забезпечення запровадження ринку електроенергії шляхом купівлі-продажу на аукціонах.

Література:

1. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 902-р.
2. Енергетична стратегія України на період до 2030 року затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. — № 1071.
3. Закон України "Про електроенергетику". Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1998. — № 1. — Ст. 1.
4. Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії". Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2015. — № 33. — ст. 324.
5. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року "Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність", затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. — № 605-р.
6. Зелений тариф впровадження проектів для фізичних та юридичних осіб. Заробіток на альтернативній енергетиці. — Електронний ресурс — <http://www.ecosvit.net/ua/zeleniy-tarif>
7. Національна доповідь 2017 "Цілі Сталого Розвитку: Україна" — Електронний ресурс — http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf
8. Системні аспекти капіталізації природних ресурсів / [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А.Хвеси́ка]; Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України". — К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. — 72 с.
9. Лежнева Л.І. Потенціал розвитку нетрадиційних джерел енергії в Україні як фактор забезпечення енергетичної безпеки // Культура народів Причорномор'я. — 2010. — № 155. — С. 52—54.
10. Якуша Я.В. Стратегічні орієнтири державної політики заощадження бюджетних коштів з позиції енергоефективності // Вісник соціально-економічних досліджень. — 2013. — Вип. 2 (49). Ч. 2. — С. 81—87.

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), Order "About the National Renewable Energy Action Plan for the period till 2020", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/902-2014-%D1%80> (Accessed 30 Nov 2018).
 2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), Order "The Energy Strategy of Ukraine for the period up to 2030", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13> (Accessed 30 Nov 2018).
 3. Verkhovna Rada of Ukraine (1998), The Law of Ukraine "About Electricity", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575/97-%D0%B2%D1%80> (Accessed 30 Nov 2018).
 4. Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine "About amendments to Some laws of Ukraine on ensuring competitive conditions for the production of electricity from alternative energy sources", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-19> (Accessed 30 Nov 2018).
 5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), Order "About approval of the Energy Strategy of Ukraine for the period up to 2035 "Safety, Energy Efficiency, Competitiveness", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80> (Accessed 30 Nov 2018).
 6. Ecocenter (2018), "Green tariff for the implementation of projects for individuals and legal entities. Earnings in alternative energy", available at: <http://www.ecosvit.net/ua/zeleniy-tarif> (Accessed 30 Nov 2018).
 7. United Nations Ukraine (2017), "National report 2017 "Objectives of sustainable development: Ukraine", available at: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (Accessed 30 Nov 2018).
 8. Khvesyuk, M.A. (2013), Systemni aspekty kapitalizatsiyi pryrodnykh resursiv [System aspects of land resources capitalization], Institute of land usage economics and sustainable development of National academy of sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
 9. Lezhneva, L. I. (2010), "The potential of the development of non-traditional energy sources in Ukraine as a factor for ensuring energy security", Culture of the peoples of the Black Sea, vol. 155, pp. 52—54.
 10. Iakusha, Ya.V. (2013), "Strategic benchmarks of the state policy of saving budget funds from the standpoint of energy efficiency", Bulletin of socio-economic research, vol. 2 (49), no. 2, pp. 81—87.
- Стаття надійшла до редакції 06.12.2018 р.*

УДК 330.3:[332.122:338.43]

О. А. Дудзяк,

к. е. н., асистент кафедри менеджменту, адміністрування та публічного управління,
Подільський державний аграрно-технічний університет

Н. А. Славина,

к. е. н., доцент кафедри менеджменту, адміністрування та публічного управління,
Подільський державний аграрно-технічний університет

І. І. Гуменюк,

к. філ. н., асистент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Подільський державний аграрно-технічний університет

DOI: 10.32702/2306-6792.2018.24.10

ВПЛИВИ ПОЛЬСЬКОГО ДОСВІДУ НА РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ

O. Dudziak,

PhD in Economics, prof. of the Department of Management, Administration
and Public Management of the State Agrarian and Engineering University in Podilya

N. Slavina,

PhD in Economics, Associate Professor, of the Department of Management, Administration
and Public Management of the State Agrarian and Engineering University in Podilya

I. Humeniuk,

PhD in Linguistics, teacher of the Department of Social and Humanitarian subjects,
State Agrarian and Engineering University in Podilya

THE IMPACT OF POLISH EXPERIENCE ON THE DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM IN THE UKRAINIAN VILLAGES

Стаття є етапом дослідження розвитку сільського зеленого туризму, а саме вплив досвіду Польщі на розвиток агротуристички у сучасному українському селі.

Перед сільським населенням нині відкриваються нові напрями та можливості для подолання різноманітних економічних проблем. Виникає нагальна потреба в реструктуризації аграрного сектора економіки, у покращенні добробуту населення на сільських територіях. На сучасному етапі все більше уваги звертається на культуру та розвиток селян, подолання їхньої соціальної незахищеності. Тому, зважаючи на такі умови, сільський туризм, може диверсифікувати сільське господарство, допомогти сільським жителям додатково поповнити свій бюджет та вирішити свої фінансові проблеми.

Сільський зелений туризм нині стає все популярнішим серед споживачів (туристів), тому за досвідом господарювання все частіше звертаються до Польської республіки, де цей вид діяльності набув більших обсягів та законної сили.

The article is a research stage of rural green tourism development and the development of rural territories through tourism.

New areas and opportunities for overcoming various economic problems are now opening up for the rural population. There is an urgent need to restructure the agrarian sector of the economy and improve the welfare of the population in rural areas. At the present stage, more and more attention is paid to the culture and development of rural residents, overcoming their social insecurity. Therefore, despite such conditions, rural tourism can diversify agriculture, help rural residents to supplement their budget and solve their financial problems.

Rural green tourism is now becoming increasingly popular among consumers (tourists), therefore entrepreneurs turn to the Polish Republic experience of this type of business development, where this type of activity has received large volumes and legal force.

Exploring the experience of Poland, one should pay attention to the place of rural green tourism in a fairly diversified agriculture, its influence on the development of rural areas; the restoration of traditions, crafts, and culture in the village are emphasized. Each of the regions of Poland shows its agro-tourism, its specific identity and its significance for the region.

It should be emphasized that the importance of the development of rural green tourism for Poland and Ukraine is quite important in the rural farminghouseholds. It is necessary to draw the attention of entrepreneurs in the village, the expediency of creating joint tourist routes, tourist programs that can be offered to the consumer of the tourist service (tourist). Analyzing the experience of Poland in the development of rural green tourism, one can identify a number of features that have become common and contribute to the development of the agro-tourism areas of the two countries: a common history, similar mentality, similarity of language, the similarity of cuisine and other customs.

Therefore, the relevance of researching the experience of developing rural green tourism in Poland and introducing it into the Ukrainian reality of the modern village is beyond doubt, since in Poland, thanks to rural green tourism, significant social and economic problems of the village are solved.

Ключові слова: сільський зелений туризм, агротуризм, сільське господарство, агрооселя, сільські території.

Key words: rural green tourism, agrotourism, farming, farmhouse, rural areas.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемі розвитку сільському туризму як виду відпочинку та можливого напрямку

підприємницької діяльності присвячено роботи багатьох науковців та практиків. Для написання статі ми використали матеріали провідних дослідників галузі сільського зеленого

Таблиця 1. Аналогічні та відмінні аспекти розвитку сільського зеленого туризму (агротуризми) Польщі та України

Показники	Україна	Польща
Загальне визначення	Сільський туризм це - вид туризму, який сконцентрований на сільській території, передбачає розвиток центрів обслуговування туристів, забезпечує туриста всіма видами відпочинку цієї місцевості та ознайомлює з місцевими фольклором, традиціями, кухнею, господарюванням та іншими атракціями, водночас забезпечуючи селян прибутком	Агротистика (сільський туризм) – форма відпочинку в умовах, близьких до сільської місцевості. Це можуть бути об'єднані спільною діяльністю особи, що надають житло. Ця діяльність представлена як альтернативного джерела доходу для сільського господарства, сільського населення
Законодавство	Відсутнє	Урегульоване та потребує уточнень
Ментальність	Гостинність населення, бажання поділитись культурою та досвідом, розуміння до інших релігій та культур	
Кількість та якість туристичних атракцій	На території досліджуваних країн містяться безліч туристичних атракцій, що відрізняються самобутністю та екологічною привабливістю для туриста	
Подібність культури	Культура України і Польщі дуже подібні, це можна побачити на прикладі кухні, національного вбрання та побуту. Жителі цих країн чудово розуміють мову один одного, мають спільну історію	
Мета розвитку сільського туризму (агротуризми)	Розвиток сільських територій, збереження культури та побуту села, диверсифікувати сільське господарство, наповнити бюджет сільської сім'ї	

Джерело: [2].

туризму Рутинського М.Й., Зінко Ю.В., Коберніченко Т.О., Васильєва В.П. та інші.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження і порівняння розвитку сільського зеленого туризму (агротуризми) України та Польщі, дослідити вплив досвіду розвитку агротуризми Республіки Польща на розвиток сільського туризму в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Нині сільський зелений туризм набуває все більшої популярності серед споживачів туристичного продукту. Сільський туризм приваблює до себе своєю самобутністю, неповторністю, екологічністю історичною атракційністю. Любителі сільського туризму є серед різних верств населення: молоді і людей старшого віку; людей з скромним достатком, та тих хто має можливість не економити на відпочинку; людей, які люблять екстремальний відпочинок та людей які шукають втечі від урбанізованої місцевості. Всі ці чинники поєднує в собі сільський туризм.

Сільський зелений туризм є багатоаспектною і багатоцільовою формою розв'язання великої кількості проблем розвитку села і задоволення потреб заінтересованих у відпочинку і оздоровленні.

Отже, визначення, сільського зеленого туризму в Україні — це вид туризму, який сконцентрований на сільській території, передбачає розвиток центрів обслуговування туристів, забезпечує

туриста всіма видами відпочинку цієї місцевості та ознайомлює з місцевими фольклором, традиціями, кухнею, господарюванням та іншими атракціями, водночас забезпечуючи селян прибутком [5].

При нагоді необхідно зазначити, що сільський туризм є однією з важливих ланок диверсифікації сільського господарства, додаткового наповнення сімейного бюджету жителів сільської місцевості, а також і культурного розвитку селян та інфраструктури села.

В умовах посилення негативних процесів в Українському селі, а саме: депопуляція, безробіття, зростання масштабів бідності, зменшення реальних доходів селян —

сільський туризм є основним з перспективних і ефективних напрямів сталого розвитку села. Не вимагаючи значних капіталовкладень, він сприяє відродженню і поширенню народних українських традицій та культури, соціально-економічному розвитку села та його інфраструктури. З розвитком сільського туризму також розвивається і екологічна свідомість та обізнаність жителів села, що сприяє покращенню екологічної ситуації довкілля у туристично-привабливих регіонах. Водночас ресурси, які є джерелом розвитку не тільки сільського туризму, а народного господарства в цілому (людські, житлові, культурні, природничі), не виснажуються, а навпаки, відновлюються, що є головною ознакою і умовою сталого розвитку [1]. Часто, переймаючи досвід відновлення та розвитку сільських територій, ми використовуємо досвід країн, які нам близькі ментально, культурно і географічно. Польща — це країна, яка охоче ділиться з Україною своїм досвідом, за вдяки різноманітним спільним проектам та програмам. Такі програми варто започаткувати і у вивченні сільського зеленого туризму (агротуризми), розробити спільні туристичні маршрути, культурні та релігійні екскурсії.

Порівнюючи досвід різних країн, можна для себе вибрати оптимальні напрями галузі сільського зеленого туризму як в Україні, так і в Польщі, визначити пріоритетні завдання, які в першу чергу потрібно виконати для успішного розвитку сільського зеленого туризму на сільських територіях зазначених країн, що є корисне для них, а від чого потрібно відмовитись.

Однією з країн, яка нині є близькою ментально, культурно та історично, є Республіка Польща. Розвиток агротуристички в Польщі на сьогодні досягає свого піку, все більше туристів бажає отримати відпочинок в сільській місцевості, скуштувати страви національної польської кухні, побачити побут та життя польських селян.

Найбільшого розвитку в Польщі сільський туризм набуває в гірській місцевості та в Помор'ї.

Перевагою розвитку цього виду господарської діяльності є те, що це підприємництво врегульовано законодавчо. В Польщі прийнято окремий закон про агротуристичку, чого, на жаль, немає в Україні.

Сільський зелений туризм є багатоаспектною і багатоцільовою формою розв'язання великої кількості проблем розвитку села і задоволення потреб зацікавлених у відпочинку і оздоровленні. Отже, визначаємо сільський зелений туризм в Україні як вид туризму, який сконцентрований на сільській території, передбачає розвиток центрів обслуговування туристів, забезпечує туриста всіма видами відпочинку цієї місцевості та ознайомлює з місцевими фольклором, традиціями, кухнею, господарюванням та іншими атракціями, водночас забезпечуючи селян прибутком [1].

У Польщі агротуристичка (сільський туризм) — форма відпочинку в умовах, близьких до сільської місцевості. Це можуть бути об'єднані спільною діяльністю особи, що надають житло. Ця діяльність представлена як альтернативне джерело доходу для сільського господарства, сільського населення [3].

У таблиці 1 проаналізовано аспекти розвитку сільського зеленого туризму в Польщі та Україні і показано, що є аналогічно, що відмінно з позиції права, психології та економіки.

За даними таблиці можна зробити висновки, що у своєму розвитку сільський туризм Польщі та України досить подібні, через культурну подібність, ментальністю, мету розвитку цього виду підприємництва на селі.

Та все ж різниця існує в тому, що в Україні сільський туризм неврегульований законодавчо, що призводить до ряду перешкод у своєму розвитку, а саме: страх невизначеності серед сільського населення, брак інформації про цей вид діяльності на селі, інформації про переваги розвитку сільського зеленого туризму.

Мета агротуристички в Польщі полягає в популяризації туризму на сільських та гірських територіях, розвиток місцевих мешканців, збільшенню доходів населення, виробництво сувенірної продукції, підвищення привабливості

сільських районів, включаючи збільшення цін на землю, і, таким чином, збільшуючи вартість землі сільськогосподарського призначення, розвиток сільської інфраструктури, підтримка розробки моделей еко-туризму.

За даними Центрального статистичного бюро на 2012 рік окремих ресурсів житлових одиниць агротуризму в Польщі зареєстровано в цілому більше 57 тис. об'єктів відпочинку туристів на селі.

Більшість котеджів розташовані в Малопольському (9845), Підкарпатському (8482) і Поморському (4861) регіонах [7].

В Україні мета та завдання сільського туризму є аналогічні до Польських, тале на жаль, за повної відсутності законодавства, яке б регламентувало агротуристичну діяльність, не можна спостерігати за цим явищем загальнопо державі, а потрібно вивчати окремо кожен регіон детально, оскільки статистика сільського туризму не ведеться, а селяни при реєстрації підприємницької діяльності не деталізують, що займаються агротуристичним бізнесом [8].

Використовуючи досвід Польщі на теренах України, слід зазначити, що необхідно запозичити, організаційно-правову базу для позитивного розвитку сільського туризму. Також проблемою розвитку туризму на селі став брак спеціалістів, які мають досвід у цьому виді підприємництва.

Польський досвід свідчить, що для розвитку сільського туризму необхідно залучати Доради, які в свою чергу, сприятимуть навчанню селян, їх детальній інформації про туризм на селі, популяризації і рекламі сільського туризму.

Польські Доради сьогодні є важливою рушійною силою розвитку сільського господарства Республіки Польща, за допомогою Дорад сільський туризм набуває все більшої популярності і підтримки. Також слід зазначити, що держава також бере активну участь у допомозі розвитку сільського туризму. Дуже часто можна зустріти в ЗМІ презентації все нових і нових програм розвитку туризму на селі.

ВИСНОВОК

Розвитку сільського туризму нині приділяють значну увагу в різних країнах. В Україні сільський туризм також є популярним видом відпочинку, але все ж є досить проблем в його організації та розвитку.

На думку фахівців, практиків і науковців, найпершою країною, що може стати для нас прикладом є Республіка Польща, що є для нас близькою ментально, територіально, культурно та історично.

Багато туристів відвідавши Польщу, можуть, завдяки складеним туристичним маршрутам, також відвідати і Україну. Для цього нашим країнам потрібно тісно співпрацювати в такому напрямі, розробляти спільні програми розвитку сільського туризму, разом готувати спеціалістів, що працюватимуть у визначеному туристичному господарстві.

Саме завдяки досвіду Європейських країн, а саме в першу чергу Польщі, селяни, що вже тривалий час займаються агротуристичним бізнесом, мають чітке усвідомлення значення категоризації агроосель, її вплив на ціну та якість туристичної послуги на селі. Селяни, що забезпечують споживача туристичною послугою, мали змогу відвідати польські агротуристичні господарства і порівняти свій агротуристичний бізнес із польськими колегами, завдяки дорадчим програмам від Польських дорадчих служб.

Проаналізувавши свою діяльність та польських колег, селяни змогли зробити висновки та частково змінити бачення проблем, які перешкоджають їх діяльності, навчилися з ними боротися та виходити з скрутного становища. Слід зазначити, що за тісної співпраці відбувається і культурний обмін між підприємцями, вони вчаться терпеливості і толерантності, що є важливим показником у роботі з туристами, споживачами агротуристичної послуги.

Література:

1. Гловацька В.В. Сільський зелений туризм: сутність, функції, основи організації / В.В. Гловацька // Економіка АПК. — 2006. — № 10. — 148 с.
2. Дудзяк О. Порівняльна характеристика розвитку сільського зеленого туризму (агротуристички) в Західних регіонах України та в Прикордонних регіонах Польщі. Ефективна економіка. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6190>
3. Babuchowska K., Arazna E.: Rola stowarzyszen agroturystycznych we wspieraniu turystyki na obszarach wiejskich, Stowarzyszenie Ekonomistw Rolnictwa i Agrobiznesu, t. VIII, z. 2, s. 12.
4. Закон України "Про сільськогосподарську дорадчу діяльність" від 17 червня 2004 р., № 1807-IV. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1807-15>
5. Васильєв В.П. Десять років розвитку сільського зеленого туризму в Україні: проблеми та перспективи / В.П. Васильєв // Туризм: Теорія і практика. — 2005. — № 1. — С. 3—16.
6. Дудзяк О.А. Оцінка агротуристичної привабливості регіону: основні фактори та показ-

ники / О. А. Дудзяк // Вісник Сумського національного аграрного університету. — 2010. — Вип. 5/2: Серія Економіка та менеджмент. — С. 16—20.

7. Дудзяк О.А. Вплив сільського туризму на розвиток сільських територій / О.А. Дудзяк // Науковий вісник Ужгородського університету — Серія економіка. — Вип. 2 (48). — 2016. — С. 133—136.

8. Іванишин В.В., Дудзяк О.А. Застосування в Україні досвіду розвитку сільських територій Європейських країн та США / В.В. Іванишин, О.А. Дудзяк // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. — 2015. — Вип. 24. — Т. 3. — С. 5—10.

References:

1. Hlovats'ka, V.V. (2006), "Rural green tourism: the essence, functions, foundations of the organization", *Ekonomika APK*, vol. 10.
 2. Dudziak, O.A. (2018), "Comparative characteristics of the rural green tourism (agrotourism) development in the western regions of Ukraine and in the poland border regions", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 3, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6190> (Accessed 01 Dec 2018).
 3. Babuchowska, K. and Arazna, E. (2011), "The role of agritourism associations in supporting tourism in rural areas", *Stowarzyszenie Ekonomistw Rolnictwa i Agrobiznesu*, vol. VIII, no.2, p. 12.
 4. Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The Law of Ukraine "On Agricultural Advisory Activity", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1807-15> (Accessed 30 Nov 2018).
 5. Vasyl'iev, V.P. (2005), "Ten years of development of rural green tourism in Ukraine: problems and perspectives", *Turyzm: Teoriia i praktyka*, vol. 1, pp. 3—16.
 6. Dudziak, O.A. (2010), "Assessment of the agritourism attractiveness of the region: the main factors and indicators", *Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu. Seriia Ekonomika ta menedzhment*, vol. 5/2, pp. 16—20.
 7. Dudziak, O.A. (2016), "Influence of rural tourism on development of rural territories", *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho universytetu — seriia ekonomika*, vol. 2 (48), pp. 133—136.
 8. Ivanyshyn, V.V. and Dudziak, O.A. (2015), "Application in Ukraine of development of rural areas of European countries and the USA", *Zbirnyk naukovykh prats' Podil's'koho derzhavnoho aharo-no-tekhnichnoho universytetu*, vol. 24, no. 3, pp. 5—10.
- Стаття надійшла до редакції 04.12.2018 р.

УДК 376:43

O. Lisnichenko,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Commodity,
Quality Management and Environmental Safety, Kharkiv State University of Nutrition and Trade

DOI: 10.32702/2306-6792.2018.24.14

THE INFLUENCE OF SOCIO-ECONOMIC AND POLITICAL FACTORS ON FORMATION OF CO-OPERATIVE MOVEMENT IN EASTERN GALICIA IN THE NINETEENTH AND THE BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURIES

О. О. Лісніченко,
к. е. н., доцент кафедри товарознавства, управління якістю та екологічної безпеки,
Харківський державний університет харчування та торгівлі

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА ФОРМУВАННЯ КООПЕРАТИВНОГО РУХУ В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ В МОДЕРНИЙ ЧАС

The co-operative movement in Eastern Galicia is a specific phenomenon in economic and social life that contributed greatly to the cultural and political development of Western Ukraine in the nineteenth century. The development of co-operative movement is studied by many prominent scholars in Ukraine and worldwide. However, less attention is paid to various factors that caused the organization of the first co-operatives. Thus, this paper is an attempt to give a full picture of Galicia in the nineteenth century and to analyze the reasons to establish co-operative organizations. It was established that the cooperative movement in Galicia which developed in the last third of the nineteenth century and acquired a mass character in modern times, became a widespread social phenomenon. Its significance for the processes of nationalization and self-organization of Ukrainian society has not been properly evaluated yet. It is the development of agricultural co-operation that has become one of the important factors in the economic and national revival of the region. It was discovered that the cooperation that had arisen before the First World War and intensively expanded its capacities in the interwar period developed most dynamically among all sectors of cooperation of Galicia. The peculiarities of development and importance of the Ukrainian credit cooperation of Eastern Galicia in modern times are analyzed. It is noted that credit cooperation was almost the only means of creating a national capital and organizing a rational loan for Ukrainians in the modern period. The lack of its own state, the unfavorable policy of the government, the poverty of most of the borrowers negatively affected its development. The paper outlines several socio-economic and political factors: the reform of 1848-9, the underdevelopment of industry in Eastern Galicia, monopoly of the foreign capitalists in the province, and the results of the factors, such as poverty of Ukrainians in Galicia and their emigration.

У статті розкриваються соціально-економічні та політичні чинники, що стали визначальними у формуванні українського галицького кооперативного руху. Зауважується, що характерним для розвитку сільського господарства у пореформений період стало поєднання феодальних пережитків з елементами капіталістичних відносин, що, на думку автора дослідження, сприяло деформуванню останніх. Констатується, що заходи влади, котрі впроваджувалися в сільському господарстві, були покликані на захист інтересів великих землевласників, при повному нівелюванні прав селян. Акцентується увага на тому, що ці негативні явища в розвитку сільського господарства призвели до його економічного колапсу, котрий в свою чергу призвів до масового розорення селянства та масового еміграційного руху в Східній Галичині у д.п. XIX — п.п. XX ст. Встановлюється, що характерними рисами розвитку промисловості регіону, була відсутність великих промислових центрів, штучне уповільнення промислового перевороту з боку влади та перетворення регіону на сировинний придаток імперії Габсбургів. Розкриваються специфічні риси монополізації промисловості краю з боку австрійського капіталу, що мав на меті поглинання національних підприємств, штучне перетворення існуючих у складову частину власної монополії. Досліджуються специфічні соціально-політичні чинники, котрі справили вплив на формування кооперативного руху, зокрема відзначається, що внаслідок революційних подій 1848—1849 рр. австрійська влада була змушена йти на часткову лібералізацію політичного ладу в імперії, зокрема в 1867 р. було проведено ряд буржуазних реформ, котрі стали поворотним моментом у відході від абсолютизму та переході до суцільно нової політичної кон'юнктури, котра опосередковано призвела до розвитку підда-

них народів. Зауважується, що політичні зрушення стали каталізатором для утворення національних установ, зокрема, що мали економічний характер, завдяки урядовій підтримці вони стали надійною опорою українського селянина, його продукції, джерелом його кредитування та надійним захисним щитом національного бізнесу від іноземних монополістів.

Key words: co-operative movement, Eastern Galicia, revolution; reform, economy, agriculture, nineteenth century.

Ключові слова: революція, реформа, економіка, сільське господарство, еміграція, промисловість, монополія, капітал, закон, влада, розвиток.

PROBLEM STATEMENT

The dramatic social and economic changes, which the Ukrainian society experience today, require a profound reflection on the past. The Ukrainians are facing the challenge of building their prosperous economic system, so there is a necessity to learn a lesson from past failures and successes. One of the main tasks to accomplish is to create free market, but it is extremely difficult to get rid of monopoly in some domains.

However, there is a retrospective example in Ukrainian history how to counteract monopolistic unions. This is the history of the formation of the national co-operative movement in Eastern Galicia in the second half of the nineteenth and the first part of the twentieth centuries. The Galician national co-operatives became a reliable tool to protect its own producers' interests, as they stimulated the industrial development and tried to eliminate legal illiteracy among the peasantry at that time. Therefore, it is relevant to study the factors that led to their emergence. If we draw a parallel between Eastern Galicia at that time and today's Ukraine, one may see many similarities. For example, it concerns two big problems as the process of emigration and monopoly establishment. Thus, it is necessary to analyze the historical phenomena of the past to develop an own Ukrainian national economic strategy nowadays, as it will be more possible to provide efficient measures that will lead to economic stability and prosperity of Ukrainian society at present.

THE SOURCES

It should be mentioned that the problem of the research is a topical issue and it draws attention of the scholars, who study the genesis of the cooperative movement in Eastern Galicia from different sides. The great contribution to the topic was made by the following researchers: S. Babenko, S. Kacharaba, V. Kulchytsky, V. Pashuk. However, it is necessary to highlight that unfortunately, there is no comprehensive study of the cooperative movement in Eastern Galicia. This

fact determines the prospects for further research to create a fundamental study that would reveal the historical origins and peculiarities of the cooperative movement in the region nowadays. Thus, the purpose of the paper is to investigate the socio-economic and political factors that influenced the appearance of the cooperative movement in Eastern Galicia in the second half of the nineteenth century.

PRESENTING OF THE MAIN MATERIAL

The social and economic development of Eastern Galicia was influenced greatly by two factors: events in the political life within the Habsburg Empire and feudal remnants typical for the region. It can be explained by the fact that the authorities, aiming at accelerating the rate of the economic development in other provinces of the empire, hampered artificially the pace of economic growth of the region, and that caused Galicia's turning into a raw-material appendage of the western provinces. That process was characterized by a lack of capital accumulation poorly developed trade, a low level of urbanization, and a profound systemic crisis in agriculture, the development of which was artificially restrained since the reform held by Emperor Ferdinand I in 1848 [9, p. 23].

In the Habsburg Empire, the co-operative movement became an economic platform for the national liberation movements of the subjected peoples, who wanted to create their own national states and gain economic independence. So the main factor in the formation of co-operation was the bourgeois reforms, caused by the revolutionary movement in 1848-9 (also known as 'the Spring of Nations'), which changed dramatically the political and socio-economic existence of the country [7, p. 130]. The first of the most important reforms was a land one, which resulted in the abolition of the corvée, so the peasants gained the civil rights and civil liberties, but that did not lead to the expected improvement of their lives.

As a result of the reform, the landlords hold leading positions, and that caused the economic

stagnation of the region and the preservation of feudal remnants in agriculture. The main economic burden far beyond the peasants' strength was an indemnity payment, the compensation paid by the peasants in favour of their landlords. The price was at 20 times their annual duties, so the peasants had to pay 58.9 guilders in total. Although the Austrian authorities promised to pay off all debts by themselves at the beginning of the reform, the bigger part of the debts was assigned to the peasants in 1853, after the restoration of a strong centralized power and the intensification of the reactionary policy by Franz Josef I [7, p. 130].

The direct and hidden taxes were also added to these expenses. They included the maintenance of educational institutions, and repairing roads. In addition, there was a problem of easements, which are defined as the right to share pasturelands, forests, and arable lands, most of which landlords received. According to the Emperor's patent of 26 April 1848, the peasants had to pay a fixed price to use those places, since the landlords possessed 98% of forests, 32% of pastures, and 25.8% of meadows [14, p. 11].

That intensified the peasants' struggle for their rights in court after the reforms. However, they suffered a defeat in most cases, as they were illiterate and could not defend themselves efficiently. Nevertheless, the most important problem remained was the shortage of arable lands. In the 1860s, the government began liberalizing economic policy that resulted in the following: free circulation of land, its unrestricted parcelling, and permission to impawn and to buy lands. However, those measures deteriorated the situation with the shortage of land. The permission for land parcelling led to further fragmentation of peasants' farms and speculation in the land market, where prices were 25—30% overrated, compared to the market ones.

In 1902, the population census was conducted. It showed a quite precise picture of landlessness in Eastern Galicia. According to that census, 43% of the peasants owned plots of land up to two hectares, 37% possessed plots from two to five hectares. The data show that 80% of households in the province were poor, 15% occupied the middle position, and only 5% of all households owned 10—60 hectares, so they could be treated as wealthy ones [20, p. 5].

In general, an average peasant family owned about 5.6 hectares of land, but that was too little for maintaining a productive economy. Because of their poverty, the Ukrainian Galician peasants were able to buy only 38,000 hectares of land in the post-reform period, while Polish peasants who

lived in other provinces of the empire managed to buy 237,000 hectares. That escalated interethnic conflicts in the province. The Poles considered themselves as 'the people of lords' and treated the Ukrainians as 'the people of serfs' [6, p. 41]. Those negative effects were also deteriorated by the actions of the Polish formations, which were aimed at getting an advantage in the process of parcelling, so they tried to prevent Ukrainians from taking part in it.

Therefore, the large Polish land ownership continued to exist. It accounted for about 40% of all arable land. For example, large land shares in Eastern Galicia were owned by the Potockis (about 60,000 hectares), the Dzieduszycki (20,000 hectares), the Sapiehas (15,000 hectares). A significant number of landholdings in the Eastern Galicia were of the latifundium type. For example, the Lanckoronskis owned 14 manors and 84,000 hectares of land in total. The Potockis had their estates in 37 villages, and the Baworowskis owned 33,000 hectares [5, p. 131]. However, not only the Poles owned a significant part of land. The Jews were also big landowners. For example, G. Aledlas owned 30,000 hectares, R. Galt — 35,000 hectares [15, p. 4]. According to I. Franko, in Eastern Galicia there were 587 Jews landowners, who owned 18% of land. The Ukrainian landlords had quite small plots from 15,000 to 17,000 hectares [2, p. 11].

As a result, the peasants became even more dependent on their landlords and that situation caused further stagnation in the countryside. The system of working off interests spread fast. The peasants had to work off a debt, called a 'portion' or their fines, caused by their violations of the easement laws. The imperial governors denied those facts, but in reality, the majority of the peasants could not survive without the help of their former landlords. That help could be landlords' permission to use pastures or lakes. Therefore, they turned into a source of cheap labour force for landlords' latifundia. Those processes also affected greatly the size of the peasants' wages. The landlords had cheap labour force in excess, so they paid a minimal payment, while the peasants worked for 14 hours a day. In the western provinces of Austria-Hungary, the situation was much better, as there had been an industrial revolution, so labour force was really needed and the payment was significantly higher [15, p. 4].

Franz Josef I admitted the poverty of the region, when he visited Lviv in 1880. He said: 'Yes, I see, people are poor'. However, at the same time, almost nothing was done to change the situation for the better [16, p. 98].

To understand the situation as it was, it is important to highlight that black market existed almost in each village. It was an inn or a tavern, which were places of money lenders and profiteering. V. Navrotsky, analyzing that trend, stated that there were four inns or taverns in every village or settlement. There the peasants pawned their property and belongings and drowned their sorrows in alcohol. Therefore, alcoholism was one of the Galician peasantry's greatest problems [3, p. 2]. In addition, the death rate in the province was the highest in the empire. According to European statistics, it was the highest in Europe. Such a situation was caused by hunger and poor quality of medical care, as one doctor had to serve almost 11,000 people in Eastern Galicia, whereas, there were almost 2000 people for a doctor in Upper Austria [19, p. 4].

All those negative phenomena caused the peasant movement and led to the emergence of the radical party, defending the peasants' rights. At the end of the nineteenth and in the first half of the twentieth centuries, a number of peasant uprisings were recorded, and they were suppressed by the gendarmerie. 1902 was the year of strikes in Eastern Galicia: 253 strikes took place there, and 150,000—200,000 people participated in them. The strikers' demands were fairly simple: the wages increase, the improvement of working conditions, and eight-hour working day [16, p. 98].

To stabilize the social and economic situation in the province, the government introduced free lending, but that only aggravated the economic imbalance, because it provided unrestricted freedom to rural moneylenders, who were the only source for the peasants to take loans. A special type of loans, called 'loans for bread', became widespread, after the issuance of patents that banned usury, since they were a convenient way for farmers to receive money for sowing. There are data on lending in Eastern Galicia in 1893. In the spring, the lenders sold 80 kg of grain for five guilders, and the peasants had to pay back seven-eight guilders to them in the autumn. Thus, the difference was two-three guilders per 80 kg of grain. However, in some areas this difference was 50—100%, and sometimes it was even 200% or more [18, p. 60]. The money lenders aimed at obtaining peasant land for their debts, so they gave loans to poor peasants. They knew the peasants would not be able to repay the debt in the autumn. That practice became quite widespread in the province. The number of lawsuits filed by the moneylenders was about 200 per month [13, p. 2].

At the end of the nineteenth century, a new phenomenon in lending to peasants appeared. It

was the practice of providing loans to the peasants from peasants' bank and pawnshops. After that the government had cancelled the ban on the parcelling of peasant land, many farms were on the verge of bankruptcy because of that mortgage loan. That practice was one of the ways to accumulate capital from banks and individual persons. Its aimed was to concentrate land ownership in the countryside. That is why at the beginning of the twentieth century, the Austrian and Galician banks held significant land and forest expanses in their possession. They parcelled and sold small land plots to peasants, who needed land and were forced to buy those overpriced plots.

An example of such practice was the Lviv Parcellation Bank, which was established by the Polish owners of latifundia supported by Austrian capitalists. The purpose of the bank was to parcel landowners' estates into small plots and to sell those plots to the peasantry on account for five-ten years. The price for those plots was considerably higher than an average price. In 1900, 0.6 hectares cost 1100 crowns, whereas it cost 1800 crowns in 1905 [21, p. 212]. In Western Galicia, 0.6 hectares cost 500 crowns, if land was more fertile, it cost almost twice as much. That trend was beneficial for landowners, as they were receiving extra profits, while that situation was plundering the peasants and reduced supply in land market. In addition, there was another negative tendency: the peasants' debts to banks increased that caused an economic collapse in the region. That is why V. Budzinovsky called Eastern Galicia 'a storehouse of economic absurd', as the majority of peasants were not even able to pay annual interest on a loan [4, p. 50].

From 1870 to 1900, the peasantry's mortgage arrears increased by almost 600 million crowns, 18.5 times, which essentially caused the landowners' total bankruptcy. The statistics on licitation (sale by auction) of the peasants' property was a good example of that tendency [11, p. 186]. From the 1870s to 1894, they were 50,000 of such auctions. On average, 2300 auctions were held per year. As a result, the peasants had to turn into hired labourers and the poor [14, p. 14].

All those things could not but affect the Galician peasantry's mood. For they felt powerless, their social activity reduced. Therefore, at the beginning of the twentieth century, Eastern Galicia's agriculture was extensive and lost its potential export opportunities. At the same time, there was a significant increase of the population in the village, as it rose almost 3 times. As a result, there was overpopulation and shortage of land. It caused an increase by 25—35% in employment in the countryside [4, p. 55].

The economic imbalance in agriculture and industry, and the lack of land caused an over-saturation in the labour market. Trying to avoid dying from starvation, Ukrainians from Galicia sought salvation in migration. According to I. Franko, it was the consequence of the deep systemic economic crisis in the province. It should be emphasized that the cases of migration date back to the 1870s. Brazil, Canada and the United States were the Galicians' destinations. There they went to permanent residence. They also went and to Dnieper Ukraine and to the western provinces of Austria-Hungary, for example to Czech Republic, Hungary and others. The process of migration reached the immense scale at the beginning of the twentieth century [4, p. 56]. To 1914, more than 800,000 people migrated from Eastern Galicia. Although migrants lived in difficult social and living conditions and worked more than 12 hours a day, nevertheless, such conditions were better than those in Eastern Galicia. The most important thing is that the Ukrainian migrants had the opportunity to save some money and send it home. As a result, their relatives, who stayed in Galicia, had an opportunity to buy more land [22, s. 4].

Thus, the post-reform period was remarkable for Eastern Galicia, as its agriculture was dragged into capitalistic relations, but they were deformed, as the remnants of feudalism still flourished. Becoming free as a result of the abolition of the corvée, the peasants remained dependent on moneylenders and creditors, because they needed funds to pay taxes and leases, and so on. In our opinion, the only way out was a national co-operation that would stimulate and help the peasants to manage their own economy.

Analyzing the consequences of the bourgeois reforms for the industrial development in Eastern Galicia, it is necessary to emphasize that it was oriented to the extraction of raw materials and their supplies to industrial centres of the empire. In addition, the government did not consider it expedient to stimulate the industrial development in the region. Therefore, at the beginning of the twentieth century, only 10% of the population was employed in the industry. As a result, the national bourgeoisie was not able to create powerful industrial enterprises. In addition, it was more profitable for them to invest in lending operations, as it guaranteed a sustainable income of up to 500% per year. The industrial revolution that began in the empire after 'Josephinism' did not include Eastern Galicia's industry. Therefore, factories began to form in the region only in the nineteenth century. The most developed industries were wood

and oil industries, concentrated in Borislav oil pool and owned by Austrian and English capitalists. Other branches of industry did not receive any donations from the government and that is why they could not withstand the competitive struggle against the same enterprises from other parts of the empire, so they gradually stagnated.

Analyzing the level of employment in the most developed industries, we should state that at the beginning of the twentieth century, about 300,000 people worked for Austrian and English companies, but only 60,000 were employed in large enterprises, other people worked at enterprises of the handicraft type. The working conditions were difficult, as the working day was 12 hours. In 1885, it was reduced to 11 hours, and in 1905 they worked for ten hours. The level of wages was the lowest in the empire. If a worker received 3.99 crowns in Vienna in 1914, a Galician worker got only 2.39 crowns

Franz-Josef I negatively treated the construction of the railways, as he believed that 'a revolution comes to the empire by railway'. However, the government started a program for their building. Eastern Galicia did not stay aloof, so in the second half of the nineteenth century, the first rail link was built from Eastern Galicia to Vienna, that fact marked the emergence of large industrial objects created for the manufacture of semi-finished goods for the Austrian industry [16, p. 64].

However, before the beginning of the economic crisis of 1900-3, there was a relative increase in the industrial sector: the number of workers almost doubled, the level of urbanization significantly increased (urban population was 21.5%), trade and transport developed. However, only 18% of workers were Ukrainian, the rest were Austrian, Czech and representatives of other ethnic groups, whereas almost 94% of Ukrainian population in the Empire was occupied in agriculture. Such figures can be explained by a number of factors, for example low wages, lack of normal living conditions, high prices in shops for the necessary goods. Even more important reason was the resistance of the landlords, who did not want to lose cheap labour force, and therefore, they were not interested in the development of the industrial potential of the region. In addition, the main problem existed at manufacture enterprises was the strong dependence on retail dealers, who almost completely isolated producers from consumers. Those dealers controlled prices for goods and established their rules on the market. Both small and medium-sized artisanal industry was controlled by the representatives of other ethnic groups, for example by the Jews, Poles and

Russians. That was also a reason why Ukrainians did not live in cities. As an example, let us consider the data, concerning representation of different ethnic groups in Lviv at the beginning of the twentieth century. The majority of population was of the Polish origin. That was 70%, whereas only 15% of Ukrainians lived in Lviv. 7 % of the population was German, and 5% were Jews and 3% belonged to other ethnic groups [12, p. 52].

Taking all above mentioned into consideration, it is necessary to highlight that at the beginning of the twentieth century was not a single large enterprise or industrial centre in the region. The employment rate in the industry was only 20%, while in trade it was 22%. However, the number of workers involved in the construction of railways and transport increased, and it constituted a half of the total. In total, 5000 people worked in the industry, 3000 of them were hired workers. Towns turned into a centre of commerce and trade, represented by fairs and markets. There were 1300 fairs and 9000 markets in Eastern Galicia to 1914. Almost 155,000 people worked there. In 1914, that resulted in an increase of the trading companies: from 27,00 in 1897 to 48,900. The Jews were predominantly involved in commerce, as they were mediators between rural population and city dwellers [12, p. 63—64].

In the nineteenth century, it was typical to attract foreign capital to the industrial development in the province. Those foreign capitalists gained monopoly in some branches of industry. For example, they help monopoly in the banking system of the region. The branches of their banks worked in cities (so-called Raiffeisen groups). They invested a great deal of money in industrial objects and other institutions. In 1914, the total amount of investments into the economy of the region amounted 1.3 billion crowns a year. Thus, the capitalists invested in industry and got super profits, because they sold both raw materials extracted in the region, which were the cheapest in the empire, goods of their own production.

Therefore, the Austrian monopolists treated the province as a raw material appendage of the empire, so they did not allow developing the national Ukrainian industry, and small businesses emerged in Eastern Galicia were absorbed by large monopolies of Austrian capital. So in 1907, the Lviv Chamber of Commerce and Industry stressed in the Memorandum that Austrian capitalists hardly ever lent to Ukrainian entrepreneurs, as their main goal was to bankrupt Ukrainian businesses. The same policy was pursued by foreign entrepreneurs, who created artificially the conditions for the bankruptcy of the Galician enterprises. Moreover,

such measures were stimulated by the Emperor government itself, as it systematically imposed big taxes and customs on Ukrainian business, stimulating the development of Austrian enterprises in the region. At the beginning twentieth century, the situation changed for the better, some measures were taken to stimulate local enterprises, lending was developing. So in 1910, the Industrial Bank appeared. Its main goal was to provide financial support to local business, it partly lowered taxes and tariffs, but according to F. Buyak's neat remark, there was in 'a deep and inaccessible sense of the call of industrialization in the industry, which had no understanding in the Galician industrial elite, that was not yet skilful and inconsistent for its economic goals, and therefore was doomed to absorption by a stronger monopolist' [12].

Another important factor played a leading role in the evolution of Ukrainian co-operation, was a kind of social and political development of Galician Ukrainians in the political domain in the Hapsburg Empire. The events of the revolution of 1848-9 were the key to bourgeois transformations in the empire. Moreover, the defeat of the Austrian army in the battle of Koniggratz in 1867 in the war against Prussia posed the question of the existence of a 'scapular empire' So Franz Josef I, in order to save his country, began a series of liberal reforms resulted in serious social and political changes. According to the December patent of 1867, the empire was transformed into a constitutional, its dualism was proclaimed (as a result of which its official name was changed to Austro-Hungary, and the head of the executive branch was the Emperor.

Galicia was part of the influence of the Austrian part of the empire. At the beginning of the twentieth century, 63% of the population of the region was Galician Ukrainians, 34% were Poles, 2% were Germans, 1% — Jews and other peoples. Thus, the Ukrainians were the predominant ethnic group in the province. However, bourgeois reforms only partially caused the political development of the Galician Ukrainians, because the Poles received the dominant position in the region [5, p. 110].

The governor-general of the emperor was appointed only a representative of the Polish elite in the province, and that tended to continue until 1914. The position of the Polish ethnos was defended by the 'Minister for the Affairs of Galicia' in the Reichstag and the government. Therefore, the authorities' actions were primarily directed at defence of interest of the Polish elite. Moreover, the Poles had a majority in the Galician Diet (80%), while only 15% of representatives were of

Ukrainian origin. As they were in the minority, so they could not influence significantly on making important decisions and they could not successfully counteract polonization in the province. Noting the situation of the Austrian-Hungarian Foreign Minister F. von Beust stated that: 'It belongs to the jurisdiction of the Galician Diet to decide to what extent Rusyns can exist'. Therefore, the political situation in the region did not have a strong influence on the development of Ukrainian cooperation. On the contrary, it threw obstacles, developing the Polish cooperative system [6].

Nevertheless, a new political reality had an impact on the development of Ukrainian co-operation. On the 15 November 1867, the 'Law on Societies' was adopted, which enabled the peoples of the empire to unite into various associations. It was this normative legal act that guaranteed different ethnic groups the transition to a qualitatively new stage of their national, cultural and socio-economic development. Due to that law, the potential opportunities for creation of different societies in the province were opened. The national Ukrainian elite fully used it, and, in our opinion, it national societies appeared gradually, and subsequently political parties were formed [8].

In 1873, the law 'On the economic and usury companies' was passed. It regulated the rules of cooperative creation. To set up a cooperative one had to write a statute of the organization, where one described the name and location of the organization, its purpose and the task of establishing and certified it in the local regional trade court. Then, it was necessary to elect the chairman and board members of the cooperative, who could be any citizens of the empire living in the region. The normative act clearly defined and provided extensive autonomous rights to cooperatives and in guaranteed that the government could not interfere with its work. The exception was cases of anti-state agitation and illegal acts. It was also stated that the government guarantees wide ranging grants and privileges in some cases even exemption from taxes [11].

Therefore, that law became the regulatory basis for the formation and functioning of credit unions. The union was supposed to develop social organizations, providing them with organizational, socio-economic assistance, and to fulfil the tasks entrusted to it: to make wholesale purchasing of their products and to sell them, etc. In 1903, the patent was issued to control the activities of cooperatives. It obligated them to carry out audits every two years. Special revisionary unions were created for that purpose.

It should be admitted that those organizations had a significant impact on the formation and development of the Ukrainian Galician co-operation. They conducted audit work, and they helped create new co-operatives, and developed existing ones, through consulting discussions, obtained and analyzed statistical data on cooperative movement, created a system of personnel for cooperative activities.

Moreover, the imperial budget donated significant sums each year to develop of national lending cooperatives, especially the Franz Josef Foundation was created, which provided annual subsidies. Also, a favourable economic climate was created and in the area of the tax system, in particular, according to the patent from 1896, they were exempted from all taxes.

Thus, the political factor played not the last role in the formation and development of Ukrainian Galician co-operation. As a result of socio-political changes, typical for this period, the Ukrainian national elite received the necessary instrument for resolving the economic imbalance in the region, through protection of their entrepreneurship; the peasant got financial assistance and political support.

CONCLUSION

Thus, analyzing the conditions that influenced the formation of the Ukrainian Galician cooperative movement, we can observe that the peculiar features of the economic existence of Eastern Galicia after the abolition of corvée were as follows: the preservation of feudal remnants in the countryside, low-paid labour, land 'hunger', bonded terms of lending to the peasantry on the part of the moneylenders and banks, which caused their ruin, lack of government support, non-taxed taxes. The banking system, representing foreign capital and lending organizations in the province, did everything possible to ruin small peasant farms. All that resulted in the stagnation in agriculture, the active migration of peasants in search of a better life. Analyzing the development of industry in the region, we came to the conclusion that it was not developed and used predominantly manual labour at manufactures. The process was purposely supported by the authorities as they planned to turn Eastern Galicia into a raw material appendage of the empire. In the province, the majority of entrepreneurs was of Austrian origin. They intended to enrich with insignificant capital investment.

The political factor influenced greatly the development of cooperation. It should be noted that the liberal reforms carried out in the Hapsburg Empire at the second half of the nineteenth century

did not lead to the full autonomy of the Galician Ukrainians. Nevertheless, they became the catalyst for the formation of national co-operative organizations, which became the protection of national producers of products, by providing them with financial and legal support, assistance in the struggle against monopolies, and also stimulated the economic sector of Eastern Galicia to introduce new means of production. Thus, due to the emergence of the co-operative movement, there was a real opportunity for Galician Ukrainians to develop gradually their own independent economic platform.

Література:

1. Бабенко С.Г. Основи кооперації: навчальний посібник / Бабенко С.Г., Гелей С.Д., Гончарук Я.А., Пастушенко Р.Я. — К.: Знання, 2004. — 470 с.
2. Земельна власність в Галичині // Економіст. Місячник економічно-господарський. Орган Краєвого Союзу ревізійного / Ред. О. Саєвич, А. Жук. — Львів: Краєвий Союз ревізійний. З друкарні "Діла", 1905. — Ч. 10. — С. 11.
3. Катастрофа голодова // Діло. — Львів, 1890. — 9 (21) марта. — С. 2.
4. Качараба С. Українська еміграція. Еміграційний рух зі Східної Галичини та Північної Буковини у 1890—1914 рр. / Качараба С.П., Рожик М.Є. — Львів: Б.В., 1995.
5. Ковальчак Г. Економічний розвиток західно-українських земель / Ковальчак Г. — К., 1988. — 249 с.
6. Кольонізоване Поляками Східної Галичини // Економіст. Місячник економічно-господарський. Орган Краєвого Союзу ревізійного / Ред. О. Саєвич, А. Жук. — Львів: Краєвий Союз ревізійний. З друкарні "Діла", 1912. — Ч. 2. — С. 41.
7. Кравець М. Селянство Східної Галичини і Північної Буковини у другій половині XIX ст. / М. Кравець. — Львів, 1964. — 19 с.
8. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст.-1939 р.) / М. Кугутяк. — Івано-Франківськ: Б.В., 1993. — 200 с.
9. Кульчицький В. С. Апарат управління Галичиною у складі Австро-Угорщини / Кульчицький В.С., Бойко І.Й., Мікула О.І., Настасяк І.Ю. — Львів, 2002. — 88 с.
10. Левицький К. Закон з 10-го червня 1903, про ревізію товариств в товариств заробіткових стоваришень заробкових та інших товариств / Др. К. Левицький // Економіст. Місячник економічно-господарський. Орган Краєвого Союзу Ревізійного. 1904. — Ч. 1. — С. 2—4.
11. Лихва і кооперація кредитова // Економіст. Місячник економічно—господарський. Орган Краєвого Союзу ревізійного / Ред. О. Саєвич, А. Жук. — Львів: Краєвий Союз ревізійний. З друкарні "Діла", 1913. — Ч. 10. — С. 185—187.
12. Мазурок О. Города западноукраинских земель эпохи империализма (социально-экономический аспект) / О. Мазурок. — Львов: Світ, 1990. — 156 с.
13. Месники людскої кривди // Діло. — Львів, 1890. — 22 марта (3 цвітня). Ч. 66. — С. 2.
14. Олесневич Л. Кооперативні міфи і капіталістична дійсність. Західноукраїнська буржуазна кооперація (1883—1939) / Л. Олесневич. — К.: Наукова думка, 1974. — 167 с.
15. Ортоскоп. Аграрна реформа / Ортоскоп // Економіст. Економічно-господарський місячник з популярним додатком — "Самопоміч". Орган Краєвого Союзу ревізійного, руських стоваришень господарських, позичкових, торговельних і промислових / Ред. Комітет: К. Паньковський, А. Жук, О. Саєвич. — Львів: Краєвий Союз Ревізійний. З друкарні І. Айхельбергера, 1904. — Ч. 6. — С. 1—5.
16. Осечинський В. Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму / В. Осечинський. — Львів: Книжк-журн. вид., 1954. — 185 с.
17. Пашук В. "Закон про товариства" від 15 листопада 1867 р. і його вплив на розвиток українського національного руху в Галичині / В. Пашук // Народознавчі зошити. — 2000. — № 6. — С. 966—976.
18. Про гнізда лихви і визиску в Галичині // Економіст. Економічно—господарський місячник з популярним додатком — "Самопоміч". Орган Краєвого Союзу ревізійного, руських стоваришень господарських, позичкових, торговельних і промислових / Ред. комітет: К. Паньковський, А. Жук, О. Саєвич. — Львів: Краєвий Союз Ревізійний. З друкарні І. Айхельбергера, 1910. — Ч. 3. — С. 60.
19. Селянська доля // Економіст. Місячник економічно-господарський, Орган Краєвого Союзу Ревізійного / Ред. О. Саєвич. — Львів: З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1906. — Ч. 9. — С. 1—4.
20. Стан земельної власності в Галичині в 1902 р. // Економіст. Місячник економічно-господарський, Орган Краєвого Союзу Ревізійного / Ред. О. Саєвич. — Львів: З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1906. — Ч. 9. — С. 5—6.

21. Хонігсман Я. Проникнення іноземного капіталу в економіку Західної України в епоху імперіалізму (до 1918 р.) / Хонігсман Я. — Львів: Вид-во Львівського університету, 1971. — 254 с.

22. Ostruszka E. Kilka slow w sprawie ruskiej / E. Ostruszka // Gazeta Stryjska. — Stryj. — 1893. — 1 lipca. — № 3. — S. 1.

References:

1. Babenko, S. Helei, S. Honcharuk, Ya. and Pastushenko, R. (2004), *Osnovy Kooperatsii* [The basics of co-operation], Znannya, Kyiv, Ukraine.

2. Saievych, O. and Zhuk, A. (1905), "The land property in Galicia", *Ekonomist. Misiachnyk ekonomichno-hospodarskyi. Organ Kraievoho Soiuza Revizyinoho*, vol. 10.

3. Dilo (1890), "The catastrophe of starvation", *Dilo*, vol. 9 (21).

4. Kacharaba, S. and Rozhyk, M. (1995), *Ukrainska Emihratsiia. Emihratsiinyi rukh zi Skhidnoi Halychyny ta Pivnichnoi Bukovyny u 1890—1914 rr.* [Ukrainian emigration. The emigration movement from Eastern Galicia and Northern Bukovina in 1890—1914], Lviv, Ukraine.

5. Kovalchak, H. (1988), *Ekonomichni Rozvytok Zakhidno-ukrainskykh Zemel* [The economic development of Western Ukrainian lands], Naukova dumka, Kyiv, UkSSR.

6. Saievych, O. and Zhuk, A. (1912), "The colonization of Eastern Galicia by the Poles", *Ekonomist. Misiachnyk ekonomichno-hospodarskyi. Organ Kraievoho Soiuza Revizyinoho*, 2 (41).

7. Kravets, M. (1964), *Selianstvo Skhidnoi Halychyny i Pivnichnoi Bukovyny u Druhii XIX st.* [The peasantry of Eastern Galicia and Northern Bukovina in the second half of the nineteenth century], Lviv, UkSSR.

8. Kuhutiak, M. (1993), *Halychyna: storinky istorii. Narys suspilno-politychnoho rukhu (XIX st. — 1939 r.)* [Galicia: pages of history. The outline of social and political movement (the nineteenth century — 1939)], Ivano-Frankivsk, Ukraine.

9. Kulchytskyi, V. Boiko, I. Mikula O. and Nastasiak, I. (2002), *Aparat upravlinnia Halychynoi u Skladi Avstro—Uhorshchyny* [The administrative apparatus of Galicia in the structure of Austria-Hungary], Lviv, Ukraine.

10. Levytskyi, K. (1904), "The law from 10 June 1903 on the revision of the usury associations, economic ones and other companies", *Ekonomist. Misiachnyk ekonomichno-hospodarskyi. Organ Kraievoho Soiuza Revizyinoho*, vol. 13-4.

11. Saievych, O. and Zhuk, A. (1913), "The usury and the credit co-operation", *Ekonomist. Misiachnyk ekonomichno-hospodarskyi. Organ Kraievoho Soiuza Revizyinoho*, vol. 10.

12. Mazurok, O. (1990), *Goroda Zapadno-ukrainskikh Zemel Epohi Imperializma (sotsialno-ekonomicheskii aspekt)* [The cities of Western Ukrainian lands in the epoch of imperialism (socio-economic aspect)], Svit, Lvov, UkSSR.

13. Dilo (1890), "The avengers of people's injustice", *Dilo*, vol. 2.

14. Olesnevych, L. (1974), *Kooperatyvni Mify i Kapitalistychna Diisnist. Zakhidnoukrainska burzhuazna kooperatsiia (1883—1939)* [The cooperative myths and capitalist daily routine. The Western Ukrainian bourgeois co-operation], Naukova dumka, Kyiv, UkSSR.

15. Ortoskop (1904), "The agrarian reform", *Ekonomist. Ekonomichno-hospodarskyi misiachnyk z populiarnym dodatkom — "Samopomich"*. *Organ Kraievoho Soiuza revizyinoho, ruskykh stovaryshen hospodarskykh, pozychkovykh, torhovelnykh i promyslovykh*, vol. 6.

16. Osechynskyi, V. (1954), *Halychyna pid Hnitom Avstro-Uhorshchyny v Epokhu Imperializmu* [Galicia under oppression of Austria-Hungarian imperialism], Lviv, UkSSR.

17. Pashuk, V. (2002), "The law on association" from 15 November 1867 and its influence on the development of Ukrainian national movement in Galicia", *Narodoznachchi zoshyty*, vol. 6.

18. Saievych, O. and Zhuk, A. (1910), "On the nests of usury and exploitation in Galicia", *Ekonomichno—hospodarskyi misiachnyk z populiarnym dodatkom — "Samopomich"*. *Organ Kraievoho Soiuza revizyinoho, ruskykh stovaryshen hospodarskykh, pozychkovykh, torhovelnykh i promyslovykh*, vol. 3 (60).

19. Saievych, O. (1906), "The destiny of peasants", *Ekonomist. Misiachnyk ekonomichno-hospodarskyi. Organ Kraievoho Soiuza Revizyinoho*, vol. 9 (4).

20. Saievych, O. (1906), "The state of land possession in Galicia in 1902", *Ekonomist. Misiachnyk ekonomichno-hospodarskyi. Organ Kraievoho Soiuza Revizyinoho*, vol. 9.

21. Khonihsman, Ya. (1971), *Pronyknennia Inozemnoho Kapitalu v Ekonomiku Zakhidnoi Ukrainy v Epokhu Imperializmu (do 1918 r.)* [The penetration of the foreign capital in economy of Western Ukraine in the epoch of imperialism (to 1918)], Lviv, UkSSR.

22. Ostruszka, E. (1893), "Some words in the Rus case", *Gazeta Stryjska*, vol. 3.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2018 р.

УДК 502.33 : 332.2 : 631.1

Г. І. Грещук,
к. е. н., завідувач кафедри права,
Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни

DOI: 10.32702/2306-6792.2018.24.23

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПЛАНУВАННЯ СТАЛОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

Н. Hreshchuk,
Ph.D. in Economics, Head of the Department of Law Lviv National Agrarian University, Dubliany

DEVELOPMENT OF PLANNING SYSTEM FOR SUSTAINABLE USE AND PROTECTION OF AGRICULTURAL LAND

Визначено основні проблеми та доведено необхідність підвищення ефективності функціонування та удосконалення вітчизняної системи планування використання та охорони сільськогосподарських земель в контексті сталого розвитку аграрного сектора економіки. Визначено, що у процесі планування сталого сільськогосподарського землекористування мають бути забезпечені необхідні організаційно-територіальні умови задля збалансованого розвитку галузей сільського господарства. Реалізація зазначеного можлива лише за умови комплексного виконання заходів щодо організації збалансованого використання сільськогосподарських угідь та проектування землекористувань окремих сільськогосподарських організацій.

Сформовано структурно-функціональну схему системи планування використання та охорони сільськогосподарських земель, що включає сукупність взаємопов'язаних елементів та механізму їх взаємодії. Обґрунтовано необхідність запровадження інституту територіального зонування в практику сільськогосподарського землекористування на рівні з поділом земель за категоріями, що передбачає поділ території з урахуванням закономірностей розподілу як природних, так і соціально-економічних чинників аграрного виробництва в системі таксономічних одиниць. Визначено особливості структури планування використання та охорони сільськогосподарських земель на різних рівнях управління в Україні. Обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення інструментів та методів оптимізації землекористування і забезпечення сталого використання та охорони земель, а також впливу на поведінку суб'єктів ринкового обігу земель.

It has been determined that the development of the agrarian sector of the economy is characterized by a transformation of the land use system, which requires appropriate tools for land use planning and protection, and also actualizes the need to create a system of sustainable agricultural land use. The main problems are identified and the necessity of improving the efficiency of functioning and improving the domestic system of planning the use and protection of agricultural land in the context of the sustainable development of the agricultural sector of the economy is proved. It has been determined that in the process of planning sustainable agricultural land use, the necessary organizational and territorial conditions must be ensured for the balanced development of agricultural sectors. The implementation of this is possible only if the integrated implementation of measures for the organization of a balanced use of agricultural land and the design of land use of individual agricultural organizations.

A structural-functional scheme of a planning system for the use and protection of agricultural land has been formed, which includes a set of interrelated elements and the mechanism of their interaction. The necessity of introducing the institution of territorial zoning into the practice of agricultural land use on a par with the division of land into categories is justified, which implies the division of territory taking into account the patterns of distribution of both natural and socio-economic factors of agricultural production in the system of taxonomic units. The features of the structure of planning the use and protection of agricultural land at different levels of management in Ukraine are determined. Substantiated proposals for improving the tools and methods for optimizing land use and ensuring the sustainable use and protection of land, as well as influencing the behavior of the subjects of the market turnover of land. The use of modern tools and methods for planning sustainable agricultural land use should help reduce costs through the identification of internal reserves, as well as the efficient use of all types of resources.

Ключові слова: система, планування, стале використання, охорона, сільськогосподарські землі, землеустрій, землекористування.

Key words: system, planning, sustainable use, protection, agricultural land, land management, land use.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Земельні ресурси є необхідною умовою існування суспільства, тому їх стале використання має величезне значення для аграрного

сектора економіки та країни в цілому. Адже у сільському господарстві виробництво продукції пов'язане якраз із якісним станом земельних угідь, характером та умовами їх вико-

ристання. Земля є важливим продуктивним ресурсом, без якого неможливе ведення сільсько-го господарства. Усе це зумовлює особливе пріоритетне ставлення до сільськогосподарських угідь, їх стале використання та координує дію держави на щонайповніше використання можливостей власних земельних ресурсів при умові розв'язання питань щодо продовольчої безпеки та забезпеченості. Своєю чергою, розвиток аграрного сектора економіки характеризується трансформацією системи землекористування, що потребує відповідних інструментів планування використання та охорони земель, а також актуалізує необхідність формування системи сталого сільськогосподарського землекористування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Дослідження питань організації землекористування, особливостей використання та охорони земель відображені в наукових працях вітчизняних учених, зокрема Д. Бабміндри, І. Бистрякова, З. Бринді, О. Коваліва, Л. Новаковського, М. Ступеня, А. Сохнич, А. Третьяка та ін. Шляхи розв'язання проблем управління земельними ресурсами, в т.ч. і планування сільськогосподарського землекористування у різний час розглядалися в роботах Г. Гуцуляка, Ю. Гуцуляка, Й. Дороша, О. Дорош, Т. Євсюкова, Н. Паляничко, В. Чудовської та ін. Зважаючи на вагомий науковий внесок існуючих розробок, слід наголосити, що деякі питання планування розвитку сільських територій, а також оцінки впливу цього процесу на формування сталого землекористування у науковій літературі висвітлено недостатньо.

МЕТОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є теоретико-методичне обґрунтування ефективного функціонування та розвитку системи планування сталого використання та охорони сільськогосподарських земель.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Планування сталого використання та охорони сільськогосподарських земель має відповідати цілям та завданням державного соціально-економічного планування у зв'язку з чим необхідно враховувати основні принципи соціально-економічного розвитку регіону та основної земельної галузі — сільського господарства, а саме: сталості, енерго- та ресурсозбереження, екологічної безпечності, соціаль-

ної допустимості, економічної ефективності тощо.

Поряд з тим, відмітимо, що існуюча ситуація у процесі сільськогосподарського землекористування сформована без належного землепорядного забезпечення. Окрім того, наслідки такого стану речей дозволяють зробити висновок про те, що, планування сталого землекористування повинно, передусім, стати основою системи державного управління у сфері використання земельних ресурсів, перешкоджати деформації економіки країни шляхом організації раціонального перерозподілу, використання та збереження земель. Розв'язання такого масштабного завдання можливо досягнути завдяки врахуванню у процесі планування сільськогосподарського землекористування ключових його еколого-економічних імперативів.

Очевидно, що в умовах постійного зростання техногенного та антропогенного навантаження на природні, у т.ч. земельні ресурси, документи із планування, організації, проектування використання і охорони земель повинні розроблятися з урахуванням природоохоронного пріоритету сільськогосподарського землеволодіння та землекористування, територій середовище стабілізуючого характеру при перерозподілі земель, пріоритету сільськогосподарської галузі на родючіші та зручніше розміщених земель, містити розроблення низки заходів із підвищенню родючості ґрунтів та охорони земель.

Таким чином, сучасна система територіального планування актуалізує питання щодо вдосконалення теоретико-методичних засад планування і організації використання та охорони сільськогосподарських земель, що базуються на теорії сталого розвитку та враховують соціальні, економічні та екологічні чинники процесу землекористування. В зв'язку з цим актуальною проблемою є формування в рамках загальної економічної політики стратегії комплексного територіального розвитку і формування системи сталого сільськогосподарського землекористування.

У процесі планування сталого сільськогосподарського землекористування ключового значення набуває принцип пріоритетності галузі сільського господарства. Відповідно, у розробленні планових робіт щодо розвитку сталого землекористування необхідно виходити з того, що продуктивні сільськогосподарські угіддя належать до особливих природних ресурсів і становлять колосальну народногосподарську і суспільну цінність [1, с. 2].

Це має відображатися у переважному праві сільськогосподарського освоєння всіх придатних земель, неприпустимості використання продуктивних земельних угідь для несільськогосподарських цілей, обов'язкової компенсації вартості вилучених зі сфери сільськогосподарських земель, що забезпечуватиме збереження та відновлення цілісності природних комплексів.

Планування сталого сільськогосподарського землекористування через розробку відповідних планово-проектних та нормативно-правових документів має забезпечити рівноправний доступ до сільськогосподарського землекористування з боку господарюючих суб'єктів різних організаційно-правових форм. У процесі планування повинні враховуватися сформовані в суспільстві економічні відносини і забезпечуватися умови для розвитку цивілізованого земельного ринку, що забезпечить його прозорість та публічність, неухильне дотримання прав на земельні ділянки, доступність інформаційного забезпечення при плануванні землекористування, а також перешкоджатиме розвитку латифундій і спекулятивного ринку. Усі планові пропозиції та розробки з урахуванням сучасних економічних теорій, моніторингу стану земельних ресурсів і досвіду розвинених зарубіжних країн повинні зорієнтовуватися на реалізацію нинішніх завдань, поставлених економікою країни, яка, відповідно, функціонує в умовах ринку.

З урахуванням тенденцій і напрямів у ході сільськогосподарського землекористування процес його планування має здійснюватися на засадах узгодженої реалізації розроблених заходів щодо вдосконалення сільськогосподарського землекористування із уповноваженими органами влади в галузі управління земельно-майнового комплексу на базі документації із землеустрою. У цьому контексті при визначенні імперативів планування сталого сільськогосподарського землекористування з огляду на існуючі матеріали землеустрою, природооблаштування, містобудування тощо — забезпечується ефективна взаємодія землевпорядної, містобудівної та природоохоронної діяльності, яка охоплює всю територію країни, а також комплексне і раціональне використання природного та економічного потенціалів; дотримується збалансоване поєднання інтересів суспільства і законних інтересів правласників та громадян, які проживають на визначеній території [2].

Тобто врахування та узгодження імперативів планування сталого сільськогосподарсь-

кого землекористування на практиці повинно забезпечувати координацію та формування відповідних умов рівноправного розвитку різних форм господарювання, захисту прав сільськогосподарських товаровиробників та жителів села, підвищення ефективності землекористування, і в підсумку — формування на цій основі багатоукладної сільської економіки.

Звісно, що у процесі планування сталого сільськогосподарського землекористування мають бути забезпечені необхідні організаційно-територіальні умови задля збалансованого розвитку галузей сільського господарства. Реалізація зазначеного можлива лише за умови комплексного виконання заходів щодо організації збалансованого використання сільськогосподарських угідь та проектування землекористувань окремих сільськогосподарських організацій, для чого необхідні механізми послідовної реалізації пропозицій схем землеустрою в конкретних розробках проектів землеустрою.

Проте варто відмітити, що на сьогодні в Україні відсутній комплексний підхід до формування системи планування використання та охорони сільськогосподарських земель. Загалом система являє собою сукупність взаємопов'язаних об'єктів і ресурсів, організованих процесом функціональної консолідації окремих елементів в єдине ціле. Системний підхід застосовується як загальнонауковий методологічний напрям досліджень складних об'єктів в якості моделі системи. Зазначене дозволяє розкрити характерні особливості такої системи, а також збагнути структурне співвідношення і механізм функціонування регуляторних інструментів у цій сфері. У своїй загальній теорії систем Л. фон Берталанфі підкреслює, що система складається з елементів, які обов'язково взаємодіють; відтак будь-яка система — це більше, ніж проста сукупність її елементів, тобто йдеться про властивості емерджентності та синергії [3]. Загалом визначальними особливостями системного підходу є можливість координації та скеровування вектору дії розвідки у напрямі визначення взаємозв'язків і шляхів формування складного об'єкта із притаманних йому елементів, а також їх поєднання в єдину сукупність, цілісну множину.

Безсумнівно, система планування сталого використання сільськогосподарських земель та їх охорони має доволі складну будову, дослідження якої не може бути здійснено без формування моделі чи схеми. Тому така модель має бути абстрактною, динамічною, структурно-функціональною [4]. Розвиток системи плану-

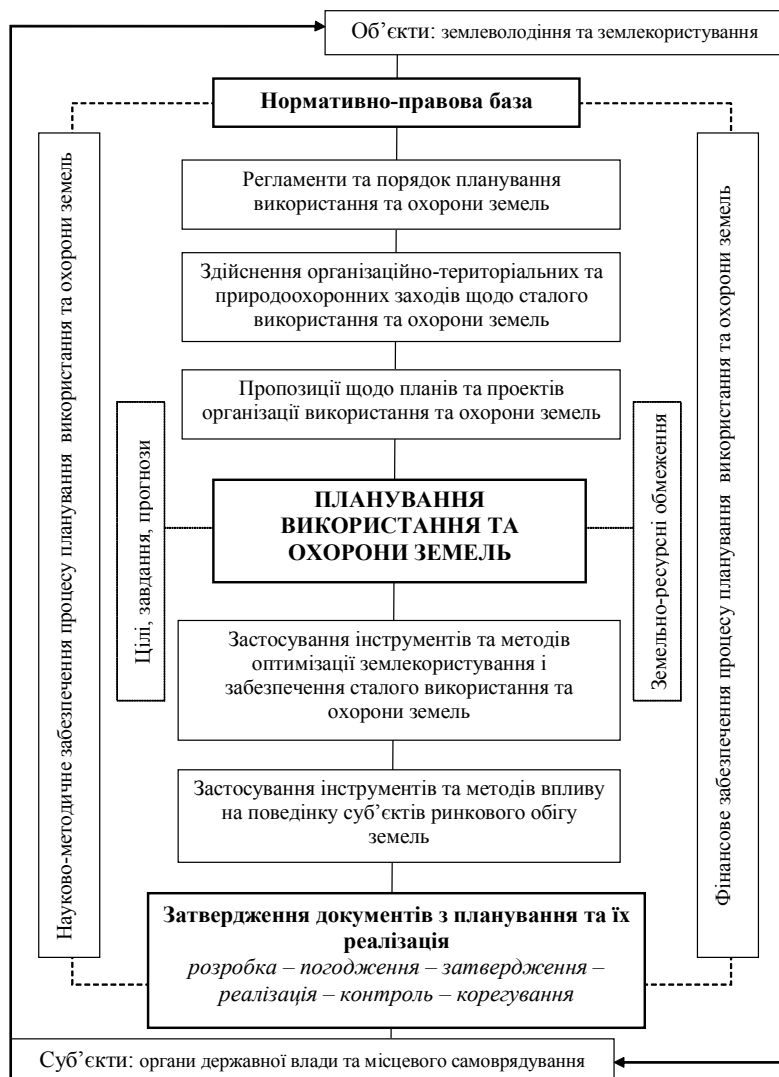

Рис. 1. Структурно-функційна схема системи планування використання та охорони сільськогосподарських земель

Джерело: сформовано автором на основі [5–7].

вання сталого використання та охорони сільськогосподарських земель вимагає існування її визначальних складових, взаємоузгоджена робота яких дозволить забезпечити дотримання та реалізацію конституційних норм щодо землекористування.

Безумовним вагомим елементом розвитку моделі системи кожного об'єкта або ж процесу виступає розкриття її структурних складових [5]. Загалом, потреба виокремлення котроїсь зі складових від суцільної системи виникає не через її особливий матеріальний прояв, а, передусім, зважаючи на її взаємовідносини у загальній структурі системи та функції, які така складова реалізовує задля досягнення її ключового призначення. Тому система планування використання та охорони сільськогосподарських земель має передбачати функціону-

вання таких основних елементів: взаємодія суб'єктів та об'єктів системи; формування нормативно-правової бази з планування використання та охорони сільськогосподарських земель; розробка регламентів та порядку планування з відповідною процедурою; реалізація організаційно-територіальних та природоохоронних заходів щодо сталого використання та охорони земель; обґрунтування пропозицій щодо планів та проектів організації використання та охорони земель; застосування інструментів та методів оптимізації землекористування і забезпечення сталого використання та охорони земель, а також впливу на поведінку суб'єктів ринкового обігу земель; організація наукових досліджень і розробки методичного забезпечення процесу планування; фінансове забезпечення планування. Взаємозв'язок структурних елементів системи планування використання та охорони сільськогосподарських земель зображено у вигляді структурно-функціональної схеми на рисунку 1.

Вивчення системи документування процесу планування сталого використання та охорони сільськогосподарських земель (це переважним чином схеми планування території), свідчить про відсутність низки принципових положень щодо інформації про використання властивостей землі, наслідком чого, приміром, є те, що в реальній ситуації не декларуються пропозиції щодо шляхів та напрямів покращення землекористування. У цьому зв'язку, вбачається актуальною необхідність обґрунтування мети, завдань, домінант, норм, методів та вагомості сталого використання та охорони сільськогосподарських земель на регіональному рівні, форми та сутності документації, шляхом якої зазначене реалізовується.

Цільові вектори для забезпечення сталого використання та охорони сільськогосподарських земель визначені не лише метою соціально-економічного піднесення аграрного сектора економіки країни, а й потребою врахування у повному обсязі функціональної багатогранності земельного ресурсу. У цьому зв'язку, вихідну перспективну ціль сталого використання та охорони сільськогосподарських земель можна розкрити як забезпечення ефективності

землекористування у сільському господарстві задля економічного розвитку держави за умови задоволення суспільних потреб щодо цих земель, а також законодавчо встановленого права володіння при дотриманні умов збереження і відтворення їх якісних природних властивостей.

Встановлена мета досягається у ході розв'язання визначних задач у контексті розвитку сталого використання та охорони сільськогосподарських земель, які розробляються зважаючи на визначальні характерні властивості цих земель, а саме: природне походження, основа збереження всього живого на планеті, родючість, просторова обмеженість, сталість, тісний контакт з іншими природними ресурсами і засобами виробництва, базовий елемент майнових відносин, специфічний вид товару тощо.

З метою найбільш ефективного врахування просторових особливостей та умов господарювання здійснюється спеціальне районування або зонування територій та земель, що передбачає поділ території з урахуванням закономірностей розподілу як природних, так і соціально-економічних чинників аграрного виробництва в системі таксономічних одиниць. Таке зонування дає змогу систематизувати та визначити територію з метою вивчення фактичного стану, а також прогнозного дослідження організації землекористування для витриваліших трендів розвитку. Опрацювання наукової літератури демонструє колосальний діапазон напрацювань у площині низки аспектів районування і зонування територій та земель, згідно з якими науковці та спеціалісти різних сфер розкривають власне бачення щодо поділу земель сільськогосподарського призначення [1; 6—8]. У світовій і вітчизняній практиці зонування сільських територій відбувається за такими основними типовими підходами: агроекологічний; еколого-ландшафтний; еколого-економічний; кластерний; басейновий [8—10].

Варто наголосити, що переважна більшість опрацьованих схем районування і зонування території виділяють ареали лише за окремими властивостями. У цьому зв'язку зауважимо, що, на нашу думку, намагання сформулювати землевпорядну типологію територій, ґрунтуючись лише на природній чи економічній компоненті, є непридатними у теоретичній площині, адже в землекористуванні є маса трендів нерідко доволі полярних за своєю направленістю та значенням. Тобто, розкриваючи особливості використання сільськогосподарських земель на перспективу не можна об-

межуватися лише однією із багатьох ознак. Саме тому для сільськогосподарських земель слід здійснювати зонування лише за умови встановлення конкретних інструкцій та видів санкціонованого їх використання. Зонування в аграрному секторі економіки можна вважати одним із найістотніших у структурі інструментального забезпечення системи планування, а також базисом розроблення відповідної документації щодо землекористування та землеохорони.

Тому вважаємо за необхідне запровадження інституту територіального зонування в практику сільськогосподарського землекористування на рівні з поділом земель за категоріями. Так, згідно з видами санкціонованого землекористування виділяються сільськогосподарські зони, де також буде зосереджено окремі їх категорії залежно від якісних характеристик земель, а саме: особливо цінні, продуктивні, малопродуктивні та деградовані. Санкціоноване землекористування в межах визначених сільськогосподарських зон згідно встановлених регламентів варто здійснювати на основі порядку використання конкретної території. Поряд з тим зазначається, що розроблення відповідних регламентів може відбуватися лише через реалізацію низки землевпорядних робіт. Зазначене узгоджується зі світовою практикою, згідно якої у всіх розвинених країнах світу види дозволеного сільськогосподарського землекористування виділяються, ґрунтуючись не на містобудівній, а на землевпорядній документації, що здійснюється з метою забезпечення пріоритетності землеохорони у зв'язку зі сприйняттям земельних ресурсів в якості найістотнішого елемента довкілля та засобу агровиробництва [11].

З огляду на багатофункційну роль земель в аграрному секторі економіки, розвиток системи планування використання та охорони сільськогосподарських земель вимагає відповідного накопичення, систематизації і аналізу відомостей про якість та ефективність використання земельних ресурсів. З цією метою варто виділити відповідні групи організаційно-територіальних і техніко-економічних заходів планування: правові, технічні, соціально-економічні і екологічні.

Планування землекористування відбувається згідно з нормами глави 30 Земельного кодексу України [12] й входить до складу Генеральної схеми планування території, затвердженої Законом України від 7 лютого 2002 р. У Генеральній схемі планування території України визначені пріоритети та концептуальні

Таблиця 1. Структура планування використання та охорони сільськогосподарських земель на різних рівнях управління в Україні

Рівень планування	Концептуальна основа	Землевпорядний документ	Основні завдання
Національний	Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», Концепція Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року	Генеральна схема планування території України	<ul style="list-style-type: none"> Питання планування використання земель, що розглядаються в масштабах всієї країни, виходячи з пріоритетних напрямків земельної політики держави. Забезпечення реалізації стратегічних цілей економічної політики в сільському господарстві. Досягнення оптимальних умов сталого використання сільськогосподарських земель
Регіональний	Регіональні програми використання та охорони земель	Схеми землеустрою і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель областей	<ul style="list-style-type: none"> Синтез територіальних, господарських, галузевих та міжгалузевих вимог до розподілу та використання земель. Підготовка пропозицій щодо створення завершеної системи землекористувань, сталого використання і охорони сільськогосподарських земель, природоохоронного та інженерного облаштування сільських територій
Місцевий	Місцеві програми використання та охорони земель	Схеми землеустрою і техніко-економічне обґрунтування використання та охорони земель районів, сільських рад, міст, сіл, селищ	<ul style="list-style-type: none"> Підготовка пропозицій щодо розрахунку оптимальної площі сільськогосподарських земель, їх перерозподіл, розміщення спеціалізації аграрного виробництва, розрахунку структури посівних площ, визначенням цільових земельних фондів, як в цілому по району, так і по адміністративних утвореннях, що входять до його складу

Джерело: сформовано автором на основі [2; 10].

рішення в сфері планування землекористування на території країни в цілому, удосконалення системи розселення та забезпечення сталого розвитку територій, виробничої, соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури, національної екологічної мережі. Реалізація подібних державних заходів перспективного спрямування має відбуватися виходячи із до речної, збалансованої, упорядкованої та взаємоузгодженої законодавчої бази, яка своєю чергою встановлює цілі, завдання, об'єкти та суб'єкти, порядок виконання, розкриває структуру і значення документації. Окрім того, така реалізація повинна передбачати новітній провідний науково-методичний супровід та чіткий і прозорий механізм фінансування.

Наголосимо, що задля обґрунтування та аргументування прийнятих рішень як земле-впорядна, так і містобудівна документація мають бути взаємопов'язані та узгоджуватися із уже затвердженими документальними норма-ми у сфері планування, використання та охорони земель. Поряд з тим, заходи програм ви-користання та охорони земель, планування, а також схем землеустрою слід здійснювати на етапі проектування шляхом розроблення схем

землеустрою та плану-вання. На різних рівнях планування розроблення та основні завдання схем землеустрою мають низ-ку спільних рис. Мета та завдання, які можливо реалізувати і досягнути у зазначеній документації переважно різняться за діапазоном та рівнем конкретизації прийнятих рішень (табл. 1).

Реалізація соціально-економічних заходів із планування використан-ня та охорони сільсько-господарських земель скеровується у напрямі розвитку дієвої системи державного управління цими землями, зростання ефективності землекори-стування, забезпечення відповідних умов для по-кращення інвестиційного клімату та зростання продуктивного потенціа-лу сільськогосподарсь-ких земель, трансформа-

цію їх на міцний автономний чинник економіч-ного зростання.

Збереження, збалансування та відтворен-ня потенціалу сільськогосподарських земель переважно забезпечується завдяки запровад-женню та реалізації низки заходів екологіч-ного спрямування. Так, задля охорони сіль-ськогосподарських земель здійснюється роз-робка ряду програм (на всіх управлінських рів-нях), які передбачають реалізацію обов'язко-вих заходів, зважаючи на визначальні особли-вості процесу господарювання, елементів дов-кілля тощо.

Варто наголосити, що у зв'язку із певними особливостями у сфері земельних відносин в нашій країні, до яких можна долучити функцій-не розпорощення щодо їх регулювання, різкі конкурентні відносини землевпорядної, місто-будівної, природоохоронної та інших видів діяльності, однією з визначальних умов поліпшення та розвитку системи планування ста-лого використання і охорони сільськогоспо-дарських земель повинно стати використання відповідного інструментарію:

— послідовне цільове узгодження та упо-рядкування різнорівневих систем планування

(зі стратегічною можливістю формування єдиної системи, представленої в якості плану чи схеми землекористування визначеної адміністративно-територіальної одиниці), ґрунтуючись на виразному розподілі сфери уподобань;

— розподіл функціональних обов'язків із планування та охорони сільськогосподарських земель, формування ланцюга розробки схем землеустрою водночас із формуванням державної, регіональної та приватної власності на землю, поліпшенням адміністративного поділу країни.

Регулювання системи планування сталого використання та охорони сільськогосподарських земель на держаному рівні має бути збалансованим у частині бюджетних можливостей та забезпечення законного розвитку обігу земель за умови пристосування суб'єктів землекористування до умов цивілізованого ринку земель шляхом реалізації низки заходів фінансово-економічного та інституціонального спрямування.

Зважаючи на те, що стратегічно-планові завдання державного розвитку є базою для системи планування сталого використання та охорони сільськогосподарських земель на рівні регіонів, та те, що розвинений земельно-ресурсний потенціал належить до ключових чинників соціально-економічного зростання країни, вважаємо неодмінним елементом системи планування сталого використання та охорони сільськогосподарських земель можливість забезпечувати всі відповідні умови суб'єктам господарювання з метою безперервного виконання ними низки конкретних взаємоузгоджених заходів щодо залучення сільськогосподарських земель до їх ринкового обігу та зростання ефективності землекористування, зважаючи на вимоги раціонального використання угідь та їх охорону. Наслідком реалізації подібних заходів у системі планування сталого використання та охорони сільськогосподарських земель буде залучення до цього процесу максимальної кількості суб'єктів планової діяльності (зокрема, владних управлінських органів у сфері землекористування), а також суб'єктів господарювання, дозволяючи таким чином забезпечити зворотні взаємовідносини системи планування.

Перехід до ринкових засад господарювання визначив необхідність розробки нових та вдосконалення існуючих методичних підходів при обґрунтуванні розвитку сільськогосподарського землекористування. З огляду на

зазначені вище імперативи планування сталого сільськогосподарського землекористування, зміст методів планування необхідно орієнтувати на отримання ефекту від використання земельних ресурсів не лише при формуванні раціональної організації території, підвищенні продуктивності праці або доходів від сільськогосподарського виробництва. Адже особливості методів планування за сучасних умов полягають у необхідності ґрунтовнішого врахування конкуренції аграрних товаровиробників, різноманіття форм власності і прав користування на землю, а також зростання відповідальності органів влади, керівництва сільськогосподарських організацій за результати прийнятих рішень. Саме тому використання сучасних методів планування сталого сільськогосподарського землекористування має сприяти зниженню витрат за рахунок виявлення внутрішньовиробничих резервів, ефективному використанню всіх видів ресурсів; формуватиме умови для найкращої взаємодії із зовнішнім оточенням своєчасного виявлення небезпек стійкості землекористування тощо.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підсумовуючи зауважимо, що у системі планування сталого використання та охорони сільськогосподарських земель повинні дотримуватися функції обов'язковості та регулювання у площині головних ознак розвитку землеволодіння та землекористування, однак, поряд з цим, ця система має містити відповідне інформаційне забезпечення та носити прогностичний характер. Зазначене дозволяє землевласникам та землекористувачам встановлювати пріоритетні цілі у контексті складних та неоднозначних умов ведення господарської діяльності. При цьому держава в процесі планування сталого використання та охорони сільськогосподарських земель повинна забезпечити належний контроль за рівнем розвитку продуктивних сил й регулювати виробничі відносини між суб'єктами господарювання з метою забезпечення оптимальних організаційно-економічних й регіональних умов землеволодіння та землекористування.

Література:

1. Ковтун О.М. Планування використання і охорони земель як функція державного управління у сфері земельних відносин // Часопис Академії адвокатури України. — 2010. — № 3. — С. 1—5.

2. Иванов Н.И. Планирование рационального использования земель сельскохозяйственного назначения и их охраны в субъектах Российской Федерации (на примере Центрального федерального округа): [монография]. — Москва: ГУЗ, 2013. — 265 с.

3. Bertalanffy L. Von. General system theory. Foundations, development, applications, New York: George Braziller, 1968. 296 p.

4. Шкуратов О.І. Організаційно-економічні основи екологічної безпеки в аграрному секторі України: теорія, методологія, практика: [монографія]. — К.: ДКС-Центр, 2016. — 344 с.

5. Могилевский В.Д. Методология систем (вербальный подход): монография. — М.: Экономика, 1999. — 251 с.

6. Чудовська В.А. Розвиток системи планування раціонального використання та охорони земель сільськогосподарського призначення // Збалансоване природокористування. — 2016. — № 4. — С. 177—182.

7. Дорош О. [8. Дорош О.С. Теоретико-методологічні засади територіального планування землекористування: \[монографія\]. — Херсон: Гринь Д.С., 2012. — 434 с.](http://opac.library.vn.ua/cgi-bin/irbis64r_11/cgiirbis_64.exe?LNG=&Z21ID=&I21DBN=AN_PRINT&P21DBN=AN&S21STN=1&S21REF=&S21FMT=fullw_print&C21COM=S&S21CNR=&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR=Еколого-економічне спрямування територіального планування сільськогосподарського землекористування// Землевпорядний вісник. — 2012. — № 9. — С. 22—27.</p>
</div>
<div data-bbox=)

9. Randolph J. Environmental Land Use Planning and Management. John Randolph. Washington: Island Press, DC, 2002. — 664 p.

10. Дорош Й., Стецюк М. Місце і роль схеми землеустрою в системі прогнозування та планування використання і охорони земель // Землевпорядний вісник. — 2014. — № 5. — С. 30—34.

11. Fernandes, E., Burcroff, R. et al. Sustainable land management: challenges, opportunities, and trade-offs. Washington, DC: The World Bank, 2006. — 112 p.

12. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III [Електронний ресурс]: Офіційний вісник України. — 2001. — № 46. — С. 1. — Ст. 2038. Код акту 20473/2001. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2768-14

References:

1. Kovtun, O.M. (2010), "Planning the use and protection of land as a function of public admini-

nistration in the field of land relations", Chasopys Akademii advokatury Ukrainy, vol. 3, pp. 1—5.

2. Ivanov, N.I. (2013), Planirovanie racional'nogo ispol'zovaniya zemel' sel'skhozjajstvennogo naznachenija i ih ohrany v sub#ektah Rossijskoj Federacii (na primere Central'nogo federal'nogo okruga) [Planning of rational use of agricultural land and their protection in the subjects of the Russian Federation (on the example of the Central Federal District)], Gosudarstvennyy universitet po zemleustroystvu, Moskva, Russia.

3. Bertalanffy, L. Von. (1968), General system theory. Foundations, development, applications, George Braziller, New York, USA.

4. Shkuratov, O.I. (2016), Orhanizatsiino-ekonomichni osnovy ekolohichnoi bezpeky v ahrarnomu sektori Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka [Organizational and economic bases of ecological safety in the agrarian sector of Ukraine: theory, methodology, practice], DKS-Tsentr, Kyiv, Ukraine.

5. Mogilevskiy, V.D. (1999), Metodologiya sistem (verbalnyy podkhod) [Methodology of systems (verbal approach)], Ekonomika, Moskva, Rosiia.

6. Chudovs'ka, V.A. (2016), "Development of the system of planning of rational use and protection of agricultural land", Balanced Nature Using, vol. 4, pp. 177—182.

7. Dorosh, O. (2012), "Ecological and economic orientation of territorial planning of agricultural land use" Zemlevporiadnyi visnyk, vol. 9, pp. 22—27.

8. Dorosh, O.S. (2012), Teoretyko-metodolohichni zasady terytorial'noho planuvannia zemlekorystuvannia [Theoretical and methodological principles of territorial planning of land use], Hrin'D.S., Kherson, Ukraine.

9. Randolph, J. (2002), "Environmental Land Use Planning and Management", Island Press, Washington: DC, USA.

10. Dorosh, Y. and Stetsiuk, M. (2014), "Location and role of the land management scheme in the system of forecasting and planning of the use and protection of land", Zemlevporiadnyi visnyk, vol. 5, pp. 30—34.

11. Fernandes, E. Burcroff, R. et al. (2006), "Sustainable land management: challenges, opportunities, and trade-offs", The World Bank, Washington, DC, USA.

12. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), "Land Code of Ukraine", available at: zakon.rada.gov.ua/go/2768-14 (Accessed 05 November 2018).

Стаття надійшла до редакції 08.12.2018 р.

УДК 338.24

М. А. Мащенко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії, статистики та прогнозування,
Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця, м. Харків

DOI: 10.32702/2306-6792.2018.24.31

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД МОДЕЛЕЙ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У РОЗРІЗІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВАЙРОНМЕНТАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

M. Mashchenko,

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Theory, Statistics and Forecasting, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv

ANALYTICAL REVIEW OF MODELLING STATE-PRIVATE PARTNERSHIP IN TERMS OF ENSURING ENVIRONMENTAL SECURITY

Обґрунтовано, що однією з важливих умов для успішного здійснення соціально-економічної модернізації як на національному, так і на регіональному рівні є сприяння розвитку тісної співпраці держави та бізнесу. Ця взаємодія може знизити витрати на всіх рівнях при реалізації інфраструктурних проєктів, покращити ефективність державного сектору з точки зору відповідності потребам економічного розвитку, дозволить підвищити рівень ВВП. Водночас це покращить якість та забезпечить наявність соціально-економічної інфраструктури та ресурсів, розвиток капіталу, трудових відносин, технологій та відносин між діловими коопераціями, сприяє експорту та залученню іноземних інвестицій.

Досліджено, що забезпечення соціально-економічного розвитку держави не можливе без формування механізму державно-приватного партнерства. Державно-приватне партнерство є запорукою забезпечення інвайронментальної безпеки.

Визначено переваги існування державно-приватного партнерства для державного сектору та приватного сектору: вирішення системних проблем еколого-економічного розвитку природогосподарювання; можливість розділити ризики, перекласти їх на партнерів; можливість зменшення бюджетних видатків; залучення інвестицій; розширення можливостей контролю за дотриманням екологічних норм та стандартів; пряма державна; зниження податкового тиску в процесі реалізації екологічних інноваційних проєктів.

Проаналізовано існуючі класифікації моделей державно-приватного партнерства за різними критеріями класифікації. Обґрунтовано, що до найбільш поширеної класифікації моделей державно-приватного партнерства входять модель оператора, модель кооперації, модель концесії, договірна модель, модель лізингу.

It is justified that one of the important conditions for successful implementation of socio-economic modernization both at national and regional levels is to promote close cooperation between state and business. This cooperation can reduce costs at all levels implementing the infrastructure projects, improve the efficiency of the public sector in terms of meeting the needs of economic development, increase GDP. At the same time, it improves the quality and ensures the accessibility of socio-economic infrastructure and resources, capital development, labour relations, technologies and relations between business cooperatives, promotes export and attracts foreign investment.

It is investigated that ensuring social and economic development of the state is impossible without forming the mechanism of public-private partnership. Public-private partnership is a guarantee of insuring the environmental security.

It is determined that public-private partnership ensuring environmental security allows: increasing the efficiency of the management of the objects of various forms of ownership in order to protect the environment; improving the quality of the services for the public and business.

The advantages of the public-private partnership for public and private sectors are determined: solving systemic problems of the ecological and economic development of the nature management; the possibility to share risks; the possibility to reduce budget overheads; attracting investments; enhancing the monitoring capacity compliance with environmental regulations and standards.

The existing classifications modelling the public-private partnership according to different criteria of classification is analyzed. It is justified that the most common classification of public-private partnership models is the model of the operator, the model of the cooperation, the model of the concession, the contractual model and the model of leasing.

Ключові слова: інвайронментальна безпека, держава, підприємство, державно-приватне партнерство, соціально-економічний розвиток.

Key words: environmental security, state, enterprise, public-private partnership, social and economic development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі для досягнення соціально-економічного розвитку економіки необхідним є впровадження державно-приватного партнер-

ства щодо забезпечення інвайронментальної безпеки на рівні держави та підприємства.

Необхідним є дослідження існуючих моделей державно-приватного партнерства та їх

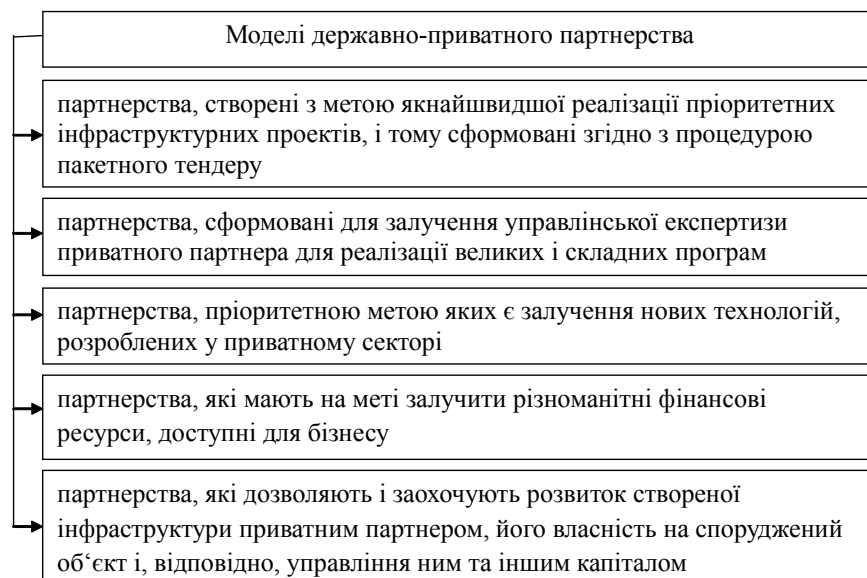

Рис. 1. Моделі державно-приватного партнерства США

адаптація щодо забезпечення інвайронментальної безпеки України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сутність економічної категорії "інвайронментальна безпека", особливості реалізації інвайронментальної безпеки та пріоритети інвайронментальної безпеки досліджено Мащенко М.А. [1—3]. Данилишин Б. [4] досліджував сутність та роль державно приват-

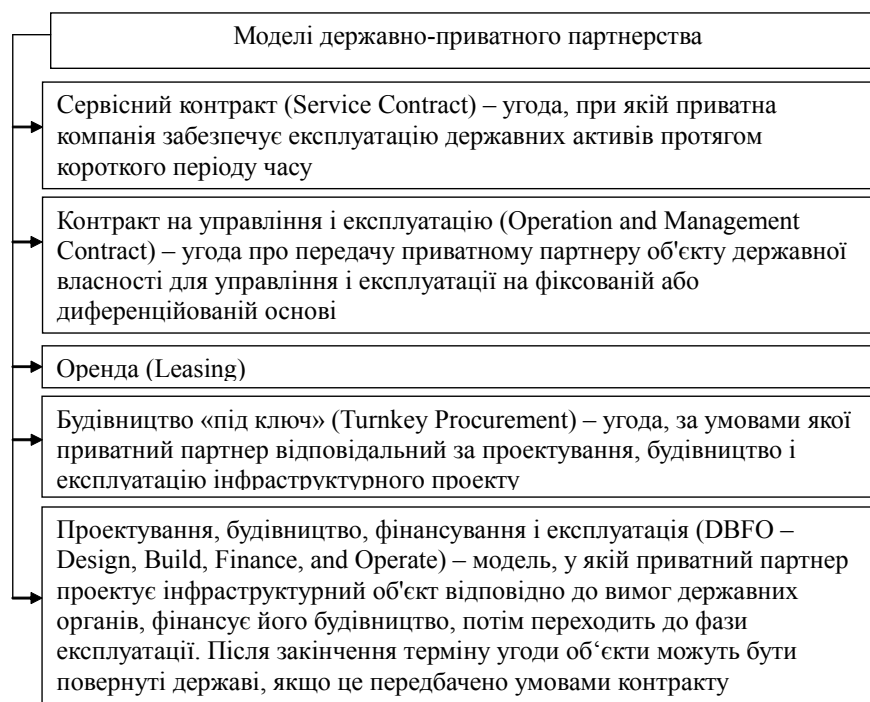
ного партнерства в соціально-економічному розвитку держави. Дослідження світових моделей державно-приватного партнерства та їх адаптація на національному просторі мають місце в наукових розробках вчених-економістів [5—10], сутність інвайронментальної економіки досліджували вчені-економісти Хопнер А., Кант Б., Шолтенс Б. [11], сутність державно-приватного партнерства України [12].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Оскільки інвайронментальна безпека підприємства це запорука досягнення інвайронментальної безпеки держави, то подальшого дослідження потребує аналіз сутності інвайронментальної безпеки підприємства.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналітичний огляд класифікацій моделей державно-приватного партнерства та дослідження можливості їх адаптації в економіку для забезпечення інвайронментальної безпеки на державному рівні та рівні підприємства.

**Рис. 2. Моделі державно-приватного партнерства
Європейського Союзу**

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У світовій практиці існує безліч класифікацій моделей державно-приватного партнерства. Розглянемо деякі з них.

Національна рада США щодо державно-приватного партнерства розглядає наступні моделі державно-приватного партнерства, основним критерієм класифікації якого є мета створення [6]:

Модель державно-приватного партнерства, яка сформована для залучення управлінської експертизи приватного партнера для реалізації великих і складних програм може бути адаптованою до національної економіки та використовуватись для забезпечення інвайронментальної

безпеки на макро- та мікро- економічному рівнях.

Європейський Союз класифікує моделі державно-приватного сектору за ступенем залучення та розподілу ризиків між державним та приватним сектором [7]:

З метою забезпечення інвайронментальної безпеки доцільно було б використовувати контракт на управління і експлуатацію, згідно з яким здійснювалась би передача приватному партнеру об'єкту державної власності для управління і експлуатації на фіксованій або диференційованій основі.

Світовий банк розглядає наступну класифікацію моделей державно-приватного партнерства [8]. В основі класифікації лежить наступний критерій: питома вага участі приватної компанії у розподілі експлуатаційних ризиків та експлуатаційних витрат. Експерти Світового банку виділяють 4 основні форми публічно-приватного партнерства (див. рис. 3).

Найбільш адаптованою формою державно-приватного партнерства щодо забезпечення інвайронментальної безпеки може бути концесійний договір, згідно з яким приватний сектор бере на себе управління державним інфраструктурним об'єктом та інвестиційні ризики.

Одягайло Б.М., Москаленко О.М. пропонують таку класифікацію державно-приватного партнерства як інституту розвитку інноваційної сфери в Україні [9].

Для забезпечення інвайронментальної безпеки доцільно було б використати приватно-державне фінансування й управління за наявності приватно-державної власності, тобто модель кооперації.

Мішеніна Н.В., Ярова І.Є., Мішеніна Г.А. розглядають наступні форми (механізми) реалізації державно-приватного партнерства у сфері природо господарювання [10], які подано на рисунку 5.

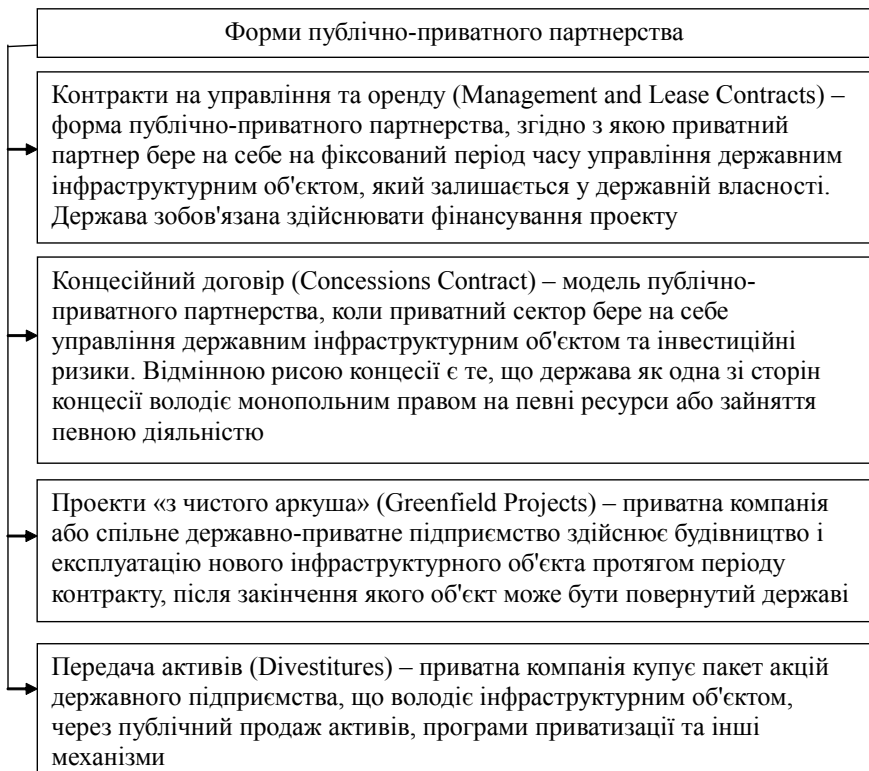

Рис. 3. Моделі державно-приватного партнерства Світового банку

Забезпечення інвайронментальної безпеки підприємства та держави в цілому можливе за рахунок використання наступних моделей державно-приватного партнерства:

— концесії, коли приватне підприємство має можливість використання природних ресурсів за визначену плату;

— контракту на управління, коли розподіл ризиків між державою та приватним сектором відбувається наступним чином: власність та інвестиційні рішення належать державі, а приватний сектор забезпечує ефективне природо-користування;

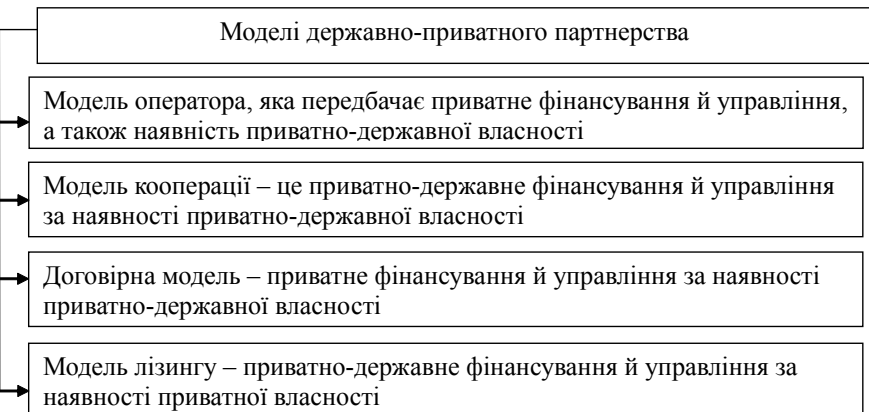

Рис. 4. Моделі державно-приватного партнерства за суб'єктом фінансування та власності

— лізингу, коли приватний сектор має доступ до екологічно-орієнтованого сучасного обладнання та інноваційних технологій, що дозволяє здійснювати екологічне виробництво товарів та послуг.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Таким чином, проведений аналітичний огляд класифікацій моделей державно-приватного партнерства дозволив визначити наступні моделі державно-приватного партнерства для забезпечення інвайронментальної безпеки на державному рівні та рівні підприємства:

— контракт на управління і експлуатацію, згідно з яким здійснювалась би передача приватному партнеру об'єкту державної власності для управління і експлуатації на фіксованій або диференційованій основі;

— модель державно-приватного партнерства, яка сформована для залучення управлінської експертизи приватного партнера для реалізації великих і складних програм може бути адаптованою до національної економіки та використовуватись для забезпечення інвайронментальної безпеки на макро- та мікроекономічному рівнях;

— концесійний договір, згідно з яким приватний сектор бере на себе управління державним інфраструктурним об'єктом та інвестиційні ризики;

— приватно-державне фінансування й управління за наявності приватно-державної власності, тобто модель кооперації;

— лізингу, коли приватний сектор має доступ до екологічно-орієнтованого сучасного обладнання та інноваційних технологій, що дозволяє здійснювати екологічне виробництво товарів та послуг.

Література:

1. Мащенко М.А. Теоретичне обґрунтування сутності економічної категорії "Інвайронментальна безпека" / М.А. Мащенко // Вісник економіки транспорту та промисловості. — 2017. — № 60. — С. 49—55.

Моделі державно-приватного партнерства

Оренда з переходом права власності: приватний партнер орендує природно-господарський об'єкт на основі договору оренди, по закінченню якого визначена частка може поступово перейти на обговорених умовах у приватну власність

Безстрокова оренда: природно-господарські об'єкти, угіддя можуть передаватися в оренду приватному сектору з умовою, наприклад, здійснення інтегрованого багатоцільового природокористування та створення певної кількості робочих місць для територіальних громад, забезпечення певного обсягу інвестицій у соціальну сферу

Лізинг: можливість доступу екологічноорієнтованого підприємництва до сучасного обладнання та інноваційних технологій екологічно чистого («зеленого») виробництва через лізингові контракти, що укладаються з державними структурами

Депозитарно- компенсаційна система природогосподарювання: формування системи відтворення природних ресурсів орендарями природоексплуатаційного фонду

Створення інтегрованих підприємницьких структур (кластерів), холдингових структур

Концесія: приватний оператор (підприємець, приватна компанія, юридична особа) отримує за визначену в договорі плату права на використання природних ресурсів або експлуатацію та управління об'єктами природоохоронної (екологічної) інфраструктури

Створення-володіння- управління-передача: приватний оператор згідно з договором (контрактом) здійснює інвестиції на визначеному природно-господарському об'єкті, після чого володіє та управляє ним у рамках визначеного договором терміну, після закінчення якого він передається державі

Капіталізація природних ресурсів, відділення активів передбачає їх залучення у процес суспільного виробництва з подальшим перетворенням у вартість, що створює додану вартість

Контракт на управління: власність та інвестиційні рішення залишаються у веденні державного органу. Приватна організація відповідає тільки за дотримання користувачами принципів сталого природогосподарювання та реалізації екосистемного управління

Рис. 5. Моделі державно-приватного партнерства природогосподарювання

2. Мащенко М.А., Литвиненко А.В. Визначення пріоритетів інвайронментальної безпеки України / М.А. Мащенко, А.В. Литвиненко // Вісник економіки транспорту і промисловості. № 61 — 2018. — С. 47—53.

3. Мащенко М.А. Особливості реалізації інвайронментальної безпеки України / М.А. Мащенко // Управління розвитком. — № 2 — 2018. — С. 64—68.

4. Данилишин Б. Державно-приватне партнерство — стратегічна форма взаємодії влади і бізнесу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.yurist-online.com/news/kmu/2>

5. Yescombe E.R. Public-Private Partnerships: Principles of Policy and Finance / E.R. Yescombe

[UK Firstedition]. — London: Yescombe Consulting Ltd, 2007. — 368 p.

6. Сімак С.В. Світовий досвід організації державно-приватного партнерства / С.В. Сімак // Наукові праці Науково-методичний журнал Чорноморський державний університет ім. Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". серія "Державне управління". Випуск 223/201. Том 235. — С. 88—94.

7. Renda A. Public-Private Partnerships: Models and Trends in the European Union [Text] / A. Renda, L. Schrefler. — The European Parliament, 2005. — pp. 65—67.

8. Worldbank Retrieved from [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ppi.worldbank.org/>

9. Одягайло Б.М. Державно-приватне партнерство як інститут розвитку інноваційної сфери в Україні: загальні засади та міжнародний досвід / Б.М. Одягайло, О.М. Москаленко // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ №1 (21). — 2010. Режим доступу: <http://www.kneu.dp.ua/wp-content/uploads/2015/05/Visnik-N1-21-2010.pdf#page=9>

10. Мішеніна Н.В. Розвиток механізмів державно-приватного партнерства у сфері природогосподарювання в умовах децентралізації / Н.В. Мішеніна, І.Є. Ярова, Г.А. Мішеніна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2017_1_319_330.pdf

11. Hoepner A. G., F. B. Kant, B. Scholtens, and P.-S. Yu (2013) Is the journal Ecological Economics really in itself a poor and misleading guide to what ecological economics is about? A reply to "Influencing the perception of what and who is important in ecological economics" Ecological Economics. — 89. — P. 174—176. — 2013.

12. Закон України "Про державно-приватне партнерство" від 1 липня 2010 року № 2404-VI / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nau.ua/druk.php?name=332930-01072010-0.txt>

References:

1. Mashchenko, M. A. (2017), "Theoretical substantiation of the essence of the economic category "Invaironmentalnaya safety", Visnyk ekonomiky transportu ta promyslovosti, vol. 60, pp. 49—55.

2. Mashchenko, M.A. and Lytvynenko, A.V. (2018), "Determination of priorities of invariant

safety of Ukraine", Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti, vol. 61, pp. 47—53.

3. Mashchenko, M.A. (2018), "Features of realization of invariant safety of Ukraine", Upravlinnia rozvytkom, vol. 2, pp. 64—68.

4. Danylyshyn, B. (2011), "Public-private partnership is a strategic form of interaction between government and business", available at: <http://news.yurist-online.com/news/kmu/2>, (Accessed 4 Nov 2018).

5. Yescombe, E. R. (2007), Public-Private Partnerships: Principles of Policy and Finance, Yescombe Consulting Ltd, London, UK.

6. Simak, S.V. (2014), "World experience of public-private partnership organization", Naukovi pratsi Naukovo-metodychnyi zhurnal Chornomorskyi derzhavnyi universytet im. Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylianska akademiia", seriia "Derzhavne upravlinnia", vol. 223, no. 235, pp. 88—94.

7. Renda, A. and Schrefler, L. (2005), "Public-Private Partnerships: Models and Trends in the European Union", The European Parliament, pp. 65—67.

8. Worldbank (2018), available at: <http://ppi.worldbank.org/> (Accessed 29 Nov 2018).

9. Odiahailo, B.M. and Moskalenko, O.M. (2010), "Public-Private Partnership as an Institute for the Development of the Innovation Sphere in Ukraine: General Principles and International Experience", Visnyk Kryvorizkoho ekonomichnoho instytutu KNEU, vol. 1 (21), available at: <http://www.kneu.dp.ua/wp-content/uploads/2015/05/Visnik-N1-21-2010.pdf#page=9> (Accessed 29 Nov 2018).

10. Mishenina, N.V. Yarova, I.E. and Mishenina, H.A. (2017), "Development of mechanisms of the state-private partnership in the environmental area in deatening conditions", available at: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2017_1_319_330.pdf (Accessed 29 Nov 2018).

11. Hoepner, A. G. F. Kant, B. Scholtens, B. and Yu, P.-S. (2013), "Is the journal Ecological Economics really in itself a poor and misleading guide to what ecological economics is about? A reply to "Influencing the perception of what and who is important in ecological economics", Ecological Economics, vol. 89, pp. 174—176.

12. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), Law of Ukraine "On Public-Private Partnership", available at: <http://www.nau.ua/druk.php?name=332930-01072010-0.txt> (Accessed 24 Nov 2018).

Стаття надійшла до редакції 09.12.2018 р.

УДК 331.107

А. В. Зеркаль,

к. е. н., заступник завідувача, доцент кафедри фінансів, підприємництва та біржової діяльності, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

DOI: 10.32702/2306-6792.2018.24.36

РЕІНЖИНІРИНГ ЯК ОДИН З ФАКТОРІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОМЕРЦІЙНОЇ СВІДОМОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

A. Zerkal,

Phd in Economics, Deputy Head, Associate Professor of Finance,

Entrepreneurship and Stock Exchanges, Classic Private University, Zaporizhzhya

REENGINEERING AS ONE OF THE FACTORS FOR COMMERCIAL AWARENESS TRANSFORMATION OF ENTERPRISES' STAFF

Комерційна свідомість — це розуміння того, що підприємство має зробити, щоб бути прибутковим, успішним та добре обслуговувати своїх клієнтів. Завдяки цьому працівники повинні розуміти основні цінності своїх підприємств, як вони роблять гроші та поточні виклики бізнесу. Персонал також повинен знати сильні та слабкі сторони свого підприємства з метою застосування отриманої інформації для прийняття зважених рішень.

Вплив технології також відчувається при управлінні підприємствами через реінжиніринг бізнес-процесів (BPR), де керівництво замінило звичні та зазвичай ручні системи адміністрування на програмні пакети подібні до SAP, що дозволяє підприємствам перейти до високих стандартів управління, наприклад, за допомогою планування ресурсів підприємства (ERP).

Ідея тут полягає в тому, що незалежно від того, що робить бізнес з точки зору своїх товарів чи послуг, своєї клієнтської бази, його ринків та географічного розташування, існують певні основи, які матимуть спільні з усіма іншими підприємствами. Всі підприємства повинні мати фінансовий контроль. На всіх підприємствах є працівники, чий фонд оплати праці та інші деталі потрібно підтримувати. Всі підприємства мають базові адміністративні функції, такі як інвентаризація своїх активів. Ідея ERP полягає в тому, що ви можете придбати програмний пакет, який зробить все це для вас таким чином, що відображає найкращу практику.

Використання сучасних технологій дозволяє керівництву залучати персонал до розвитку підприємства, наочно демонструє взаємозв'язок діяльності кожного працівника зі збільшенням доходів та, як наслідок, підвищувати рівень комерційної свідомості.

Commercial awareness is an understanding of what an enterprise needs to do in order to be profitable, successful, and serve its customers well. With it, staff do need to understand their own enterprise's core values, how it makes money and its current business challenges. Staff also need to know their enterprise's strengths and weaknesses so they can apply that information to make sensible decisions.

We are now entering the world of the big multinational companies that are active around the world, listed on several exchanges and have a globally recognised name or brand. They are exposed not just to the vagaries of the financial markets but to huge changes in the way we live: these are what management consultants call paradigm, seismic or tectonic shifts. The biggest single change is that the speed of change is itself accelerating: with each passing year the world is a higher-velocity place.

The impact of technology has also been felt by companies in the back office (the back office is the admin part of a business) through business process re-engineering (BPR) where companies have replaced idiosyncratic, and often manual, administration systems with software packages like SAP which enable companies to move to industry-wide standards of administration. This is an example of enterprise resource planning (ERP).

The idea here is that no matter what a business does in terms of its goods or services, its customer base, its markets and geographical location, there are certain basics that it will have in common with all other businesses. All businesses need to have financial controls. All businesses have employees whose payroll and other details need to be maintained. All businesses need basic administrative functions, such as having an inventory of their assets. The idea behind ERP is that you can buy a software suite that will do all of this for you in a way that reflects best practice (often called best-in-class).

Commercial awareness is not just a highly valued skill in the current market, it's one of the most important aspects that can set us apart from our competitors. More so than products, machines or even offers. Commercial awareness achieves this and is a fundamental issue for any savvy enterprise to integrate into their approach to the market.

Ключові слова: комерційна свідомість, персонал, управління, реінжиніринг, ERP-системи, підприємство, аутсорсинг.

Key words: commercial awareness, staf, management, reengineering, ERP-systems, enterprise, outsourcing.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Комерційна свідомість — це один з найважливіших аспектів, який може відрізнити підприємство від його конкурентів. Більш ніж продук-

ти, машини або навіть пропозиції. Комерційна свідомість є фундаментом для будь-якого підприємства, щоб інтегруватися на ринку та отримати великі конкурентні переваги. Проте

сьогодні керівництво підприємств України не використовує такий дієвий та недорогий інструмент управління персоналом, як комерційна свідомість.

Формування комерційної свідомості персоналу — це важкий та тривалий процес, який вимагає від керівництва використання великої кількості різноманітних механізмів та інструментів. Використання ERP-системи не лише прискорює бізнес-процеси на підприємстві, а й дозволяє керівництву на практиці продемонструвати кожному працівнику його особисту участь у діяльності підприємства, взаємозалежності між рівнем праці кожного та збільшенням або зменшенням прибутковості підприємства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Науковому дослідженню теоретичних та практичних основ реінжинірингу бізнес-процесів присвячені роботи багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених: Б. Андерсена, Т. Давенпорта, М. Зіндера, Н. Оболенського, Е. Попова, М. Робсона, Ю. Тельнова, М. Хаммера, Д. Чампи, А.-В. Шеєра та ін.

Дослідженням різноманітних аспектів використання ERP-систем на підприємстві присвячені наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених: С. Алексєєва, Ю. Арзуманяна, А. Борсукова, Є. Зуєвої, І. Кальницької, Д. Карпова, А. Морозова, Г. Мюллера-Штеванса, О. Кириченко, П. Козика, Д. Любовіної, П. Михайлова, М. Попова, Ж. Пророчук, В. Цветкова, Р. Фаєєва, Ю. Харченко, Ф. Джозефа, Лі Данга, Е. Дж. Умбла, Р. Рональда, М. Умбла, Д. Олірі, Дж. Х'юнтон, Дж. Река, Г. Дізеля, Р. Постопа тощо.

Теоретичні та практичні питання формування комерційної свідомості розглядаються закордонними авторами, як-от: К.Т. Квантес, Ш. Глейзер, Ш. Видж, однак дослідження щодо використання ERP-системи з метою підвищення рівня комерційної свідомості персоналу не проводилося.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження особливостей використання реінжинірингу бізнес-процесів як складової частини формування та підвищення рівня комерційної свідомості персоналу підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Комерційна свідомість: "знання того, як бізнес заробляє гроші, чого хочуть клієнти, і які

проблеми існують у певній сфері бізнесу" [1]. В економіці, де споживач має першорядне значення, сервіс стає ключовим. Це теж має цікаві побічні ефекти.

Більшість українських підприємств прагнуть великих прибутків та долі ринку, адже за раз, в умовах глобалізації, конкурують у світі великих транснаціональних корпорацій, які активно працюють у всьому світі, представлені на декількох біржах та мають всесвітньо визнану назву чи бренд. Вони виділяються не лише позначками фінансових ринків, але й величезним змінам у функціонуванні: саме такі підприємства консультанти з менеджменту називають парадигмою, сейсмічною або тектонічною зміною. Найбільш помітна особливість полягає в тому, що швидкість змін сама по собі прискорюється: з кожним роком світ бізнесу — це місце з більш високою швидкістю.

Застосовуючи модель PEST при аналізі діяльності підприємства, стає відомо, що технологія є, можливо, найбільшим каталізатором ділового світу на даний момент, що зумовлено зростанням персонального комп'ютера та Інтернету, з одного боку, та мобільної телефонії — з іншого.

Реінжиніринг бізнес-процесів (BPR) — один з найбільш складних етапів у підвищенні конкурентоспроможності підприємства, доведення його до рівня саморегульованої організації в умовах динамічного ринку. BPR — це революційне усунення кризових явищ, тотальне поліпшення бізнес-процесів, комплексної трансформації підприємства (комплексне вдосконалення бізнес-процесів), створення та підтримка системи безперервного підвищення результативності бізнесу.

Хоча реінжиніринг бізнес-процесів повинен бути частиною стратегічних змін на підприємстві, зв'язок між стратегією та BPR не був вирішена суттєво. Виникаючий "поведінковий погляд", який зосереджується на основних компетенціях та організаційних особливостях підприємства.

Можливості, здається, забезпечують більш корисний спосіб розуміння та ідентифікації процесів на відміну від традиційного підходу до стратегії, який підкреслює продукти та ринки.

Реінжиніринг бізнес-процесів має зосереджуватися на переробці та підтримці чітких компетенцій кожного працівника підприємства. Традиційний підхід фокусується на складі портфеля продуктів та на виборі ринку, які можна легко скопіювати конкурентами. Стратегія, що ґрунтується на компетенції, полягає у ство-

ренні передового досвіду в основних компетенціях, таких як технологічна чи операційна майстерність тощо, необхідна для ефективного функціонування на обраному ринку.

Всі підприємства мають базові адміністративні функції, такі як інвентаризація своїх активів. Ідея ERP полягає в тому, що ви можете придбати програмний пакет, який зробить все це для вас таким чином, що відображає найкращу практику (часто називається найкращим у своєму класі). Навіщо створювати свої власні програмні продукти, коли ви можете скопіювати найкращі біти того, що робить хтось інший? Великі організації витрачають багато часу та грошей за останні 10 років, встановлюючи ERP-системи та використовуючи їхні існуючі дані та процеси.

Ключове в ERP — це стратегічні питання: що ми дійсно маємо робити в бізнесі, і що нам найкраще? Як наслідок, протягом останніх десяти років виникли ще дві тенденції: аутсорсинг — позбавлення основних видів діяльності та використання третьої сторони для їх здійснення (наприклад, запрошення третьої сторони для розробки та запуску кол-центру підприємства); та офшорінг — виконання рутинних завдань, здійснених в іншому місці (наприклад, текстова обробка надсилається в Індію, де це можна зробити за одну ніч при невеликій вартості).

Аутсорсинг — це спосіб видалення вартості шляхом передачі послуги третій стороні, яка може зробити це дешевше, оскільки робить це і для інших. Вони, як правило, більш спеціалісти та більш інноваційні у власному бізнесі, тому аутсорсингові угоди можуть стати стратегічними партнерствами, коли постачальник визначає та передає покращення та економії для підприємства. Аутсорсинг дозволяє покупцеві передати постачальникам системи та функції, які в іншому випадку занадто довго та дорого розробляти на підприємстві через відсутність необхідних спеціалістів. Аутсорсинг — це також розподіл ризиків: зміни в технології покриває постачальник (хоча частина або всі витрати можуть бути передані).

Таким чином, питання аутсорсингу стає постійним динамічним питанням, яке дозволяє підприємствам керувати аутсорсинговими послугами як динамічним портфелем, модифікуючи їх, змінюючи їх стратегічне значення, і зберігаючи можливості управління та базовий портфель у власному бізнесі. Вони використовують аутсорсинг для управління ризиками, як фінансовий варіант або страховий продукт.

Інформаційні технології вплинули також на відділи продажів підприємств. Багато підприємств зараз регулярно збирають і зберігають багато інформації про індивідуальні моделі покупки конкретних покупців та клієнтів (наприклад, через картки лояльності). Вони можуть розробляти профілі окремих типів замовників та їхні уподобання. Тепер вони дивляться на людей з точки зору їх вартості життя в бізнесі, а не тільки в плані окремих операцій. Цей підхід називається керуванням вартістю клієнтів (перетворення кожної взаємодії з клієнтом на можливість більше дізнатись про цього клієнта та продавати йому більше). Він повідомляється шляхом тралінгу через величезну кількість даних в базах даних для виявлення моделей поведінки, діяльності, яка називається "виведення даних".

Отримання даних — збір неявної, раніше невідомої і потенційно корисної інформації з великих наборів даних. Це робиться за допомогою математичних інструментів, які називаються генетичними алгоритмами (наборами тверджень, організованих для вирішення задачі в заданому числі кроків), нейронних мереж (комп'ютерні програми, що моделюються на мозку людини і навчаються визнавати шаблони даних) та інших тестів, таких як правило індукції (яка визначає правила, притаманні висновку, для його відтворення та надання аналогічних відповідей в іншому місці), які можуть визначати, наприклад, чи статистично допустимий зразок прямого маркетингу.

Сховище даних — це місце, де зберігаються дані, які можна отримати, або, якщо бути більш технічним, це "предметно-орієнтований, інтегрований варіант часу, нестабільний набір даних для підтримки процесів прийняття рішень" [2].

Це означає, що дані організовані суб'єктом або суб'єктом господарювання (наприклад, замовником) не за заявкою (наприклад, продаж чи контроль на складі), вона зберігається у дослідницькій формі, вона не тільки актуальна (як у базі даних), а й історична та тимчасова і після збереження, не змінюється і не оновлюється, як це було в базі даних.

Це не добре, якщо виробництво працює на повну потужність, якщо просто створює інвентар, який потрібно десь зберігати, і старіє, тому його ніколи не можна буде продати (все це є грошовою інвестицією). Оцінка того, скільки потрібно зробити для задоволення очікуваного попиту, з урахуванням сезонних коливань та часу перевезення, адже може призвести до ма-

сового перевищення або недостатнього виробництва, що, у свою чергу, може призвести до зниження прибутків. Це критично важливий матеріал.

Управління ланцюгами постачання об'єднує процеси, що пов'язують маркетинг та продажі з виробництвом, пов'язаними фізичними засобами (підприємства, склади, автопарки), технологією, яка допомагає планувати, управляти та прогнозувати попит, а також розподіляти ролі та відповідальність.

Все це передбачає компроміси — між гнучкістю виробництва та місцем розташування, витратами на розподіл та інвентаризації. Наприклад, менша кількість складів може призвести до збільшення транспортних витрат. І це в той час, коли життєвий цикл продукту скорочується так, що швидкість, з якою продукти винайдені, виготовлені, випущені на ринок і замінюються, прискорюються.

Технологія має величезний вплив на роль за витратами, сама по собі багаторічна тема бізнесу (роблячи більше за меншу вартість). Підприємства повинні постійно ставати більш ефективними: клієнти чутливі до ціни, а найслабкіші конкуренти пропонують найкращі ціни. Підприємства назавжди вивчають те, що є основним і непрофесійним (це питання стратегії). Чи краще бути висококваліфікованим спеціалістом (але ризикувати, що ваш досвід стає зайвим) або бути диверсифікованим (виконуючи декілька речей, але не будучи лідером на ринку у жодному з них)? Багато таких проблем знаходяться в роздрібному або B2C (бізнес для споживачів) ринку.

Але на оптовому ринку, також відомому як B2B (бізнес-бізнес), зростає попит на основну клієнтську базу — ідею, що 20% ваших клієнтів виробляють 80% вашого доходу (це правило 80/20 відоме як Принцип Парето і застосовується у всіх різновидах ситуацій) [3].

Одним із напрямів розвитку цього проекту є акцент на управлінні відносинами з клієнтами (CRM), де підприємства намагаються наблизитися до своїх найбільших корпоративних клієнтів, створюють тісні контакти на різних організаційних рівнях, розуміючи потреби своїх клієнтів.

З огляду на мінливий характер оточуючого середовища сьогодні, комерційна свідомість є більш важливою, ніж будь-коли раніше. Концепція комерційної свідомості має розглядатися як критична для успіху будь-яких основних організаційних змін, особливо, коли підприємства переходять на процес, заснований на використанні ІТ.

Основна увага до процесу, робить переробку схожих та перехресних функціональних обов'язків та передбачає істотну зміну. Наразі доступні технології мають потенціал для покращення організаційних функцій, таких як прийняття рішень чи робота в команді, але можливості мережі не будуть реалізовані, якщо вони не відповідають потребам конкретного підприємства.

Також основними причинами, які ведуть до стійкості до змін, є: відсутність обізнаності та розуміння, відсутність навичок та політики. Слід підкреслити важливість комерційної свідомості як інгібітора змін. Підприємству слід усвідомити, що процес складний, тривалий, небезпечний і потребує значної підтримки та зміцнення, так зміна комерційної свідомості повинна бути постійною, а також потребує подолання тенденцій до регресу до старих форм поведінки.

Підприємства за характером діяльності мають сильну тенденцію до стабілізації та рутинізації роботи, коли персоналу не потрібно повторно організовувати роботи щоразу, коли вони хочуть ефективно працювати. Підприємства створюють комерційну свідомість, яка виражаються в структурах та процесах, які дозволяють великій кількості людей координувати роботу та співпрацювати. В результаті, як можна конструювати підприємство, яке може ефективно функціонувати, але все-таки вміти навчитися, щоб адаптуватися та інноваційно реагувати на постійно змінювані обставини. Крім того, які культурні припущення повинні бути присутніми для полегшення організаційних процесів, що підвищить ймовірність того, що персонал підприємства зможе навчитися, адаптуватися та впроваджувати інновації?

Бар'єр для успішної реінжинірингу — це "управління зміною". Оригінальна комерційна свідомість визнана основним фактором для реінтеграції прогресу серед американських та європейських організацій. Результати опитування бізнес-аналітики визначили головні перешкоди та шляхи сприяння змінам у переосмисленні. Інженерний контекст:

- Залучення працівників до прийняття рішень.

- Скорочення організаційних ієрархій та збільшення промірів контролю.

- Заохочення працівників до переробки меншого обмеженого процесу.

- Розвиток навчальної організації.

— Менеджери повинні довіряти, а працівники мати можливість отримати досвід необхідний для виконання своїх завдань.

— Зміни в цінностях та ставленнях, починаючи від топ-менеджменту [4].

Обмеження та бар'єри при трансформації комерційної свідомості:

— Організаційні структури та культури, які підтримують управління індивідуальними функціями, а не між процесами.

— Суворі ієрархічні структури та організаційна жорсткість.

— Культури неприйнятливості до інновацій.

— Немоżliвість адаптації змін — статус-кво є нормою [5].

Ці культурні можливості та обмеження, пов'язані з процесом реінжинірингу багатьох підприємств, вказують на вибір між двома різними культурними підходами, що більш підходить для підтримки конкурентних переваг у мінливому середовищі.

ВИСНОВОК

Хоча реінжиніринг бізнес-процесів (BPR) став часто пропонованим рішенням для досягнення стабільної конкурентоспроможності бізнесу, не всі спроби виявилися успішними. Деякі емпіричні дослідження показують, що, хоча BPR призвела до різких покращень у часі, витратах та якості, загальні результати для бізнес-підрозділу або всього підприємства з точки зору прибутку іноді розчаровують.

Звернувшись до питання, чи не зникне BPR, найвідоміші дослідники та автори цього дослідження вважають, що BPR це перспективно. Реінжиніринг має будуватися на основі знань та розуміння в потребі вивчення його в більш цілісній формі з урахуванням людських та організаційних питань, таких як організаційна стратегія, організаційна культура та стійкість до змін. Хоча існує багато протиріч, пов'язаних з BPR, сучасні підприємства постійно зацікавлені в проведенні ініціатив з реінжинірингу та розвитку комерційної свідомості.

Література:

1. Cambridge business English dictionary. — Cambridge: Cambridge University Press. — 2011.

2. Data Warehousing Battle of the Giants: Comparing the Basics of the Kimball and Inmon Models: by Mary Breslin <http://www.bibestpractices.com/view-articles/4768>

3. Wikipedia, Pareto principle. URL: [http://en.wikipedia.org/wiki/Pareto principle](http://en.wikipedia.org/wiki/Pareto_principle), accessed 03-02-2013

4. Vij Sh. Moral Fiber: Awakening Corporate Consciousness. 2017. URL: <https://www.amazon.com/Moral-Fiber-Awakening-Corporate-Consciousness/dp/1619616297>

5. Kwantes C.T., Glazer S. Cross-Cultural Competence and Cultural Intelligence in the Workplace. Culture, Organizations, and Work. Springer Briefs in Psychology. Springer, Cham. 2017. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-47662-9>

References:

1. Cambridge University (2011), Cambridge business English dictionary, Cambridge University Press, Cambridge, UK.

2. Breslin, M. (2004), "Data Warehousing Battle of the Giants: Comparing the Basics of the Kimball and Inmon Models", available at: <http://www.bibestpractices.com/view-articles/4768> (Accessed 10 Dec 2018).

3. Wikipedia (2018), "Pareto principle", available at: [http://en.wikipedia.org/wiki/Pareto principle](http://en.wikipedia.org/wiki/Pareto_principle), accessed 03-02-2013 (Accessed 10 Dec 2018).

4. Vij, Sh. (2017), "Moral Fiber: Awakening Corporate Consciousness", available at: <https://www.amazon.com/Moral-Fiber-Awakening-Corporate-Consciousness/dp/1619616297> (Accessed 10 Dec 2018).

5. Kwantes, C.T. and Glazer, S. (2017), "Cross-Cultural Competence and Cultural Intelligence in the Workplace. Culture, Organizations, and Work", Springer Briefs in Psychology, available at: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-47662-9> (Accessed 10 Dec 2018).

Стаття надійшла до редакції 14.12.2018 р.

www.dy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

Видання включено до переліку
наукових фахових видань України
з ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73

УДК 338

Н. В. Іванова,
 д. е. н., завідувач кафедри товарознавства, підприємництва та торгівлі,
 Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів
 Т. В. Ганєєва,
 асистент кафедри товарознавства, підприємництва та торгівлі,
 Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів

DOI: 10.32702/2306-6792.2018.24.41

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО ТРАНСПОРТУ ЯК СКЛАДОВОЇ МІСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

N. Ivanova,
 Doctor of Economic Sciences, Head of the Department of Commodity, Entrepreneurship and Trade,
 Chernigov National University of Technology, Ukraine
 T. Hanieieva,
 Assistant of the Department of Commodity, Entrepreneurship and Trade,
 Chernigov National University of Technology, Ukraine

FEATURES OF DEVELOPMENT THE ENVIRONMENTALLY SAFETY TRANSPORT AS A ELEMENT OF CITY INFRASTRUCTURE

Розвиток міської інфраструктури здійснюється на принципах сталого розвитку в напрямку досягнення оптимальної структури окремих видів транспорту з урахуванням потреб національної економіки, наявних ресурсів і глобальних тенденцій. У статті акцентовано увагу на розвитку велосипедного транспорту, діяльність якого чинить найменший негативний вплив на навколишнє середовище. Найбільш важливими екологічними ефектами транспортних перевезень є вплив на зміну клімату, забруднення повітря, рівень шуму, виснаження біорізноманіття та природних ресурсів. Ці висновки мають практичне значення в розробці стратегій і програм муніципального розвитку в контексті вектора європейської інтеграції. Розвиток інфраструктурної складової міст України передбачає вирішення першочергових на сьогодні завдань у напрямках забезпечення економічної ефективності інфраструктурних послуг, формування соціально-орієнтованого інфраструктурного комплексу, забезпечення екологічності функціонування інфраструктурної мережі.

The development of urban infrastructure is based on the principles of sustainable development in order to achieve the optimal structure of certain types of transport, taking into account the needs of the national economy, available resources and global trends. The article focuses on the development of cycling transport, whose activities have the least negative impact on the environment. The most important environmental impacts of cycling transport are the impact on climate change, air pollution, noise, biodiversity and natural resources depletion. These findings are of practical importance in the development of municipal development strategies and programs in the context of the European integration vector.

Environmental protection should become proactive, aimed at overcoming not only the consequences of the functioning of the infrastructure sector, but also negative trends in the impact of human activities on the environment. The complex of practical measures, in particular, combines the creation of environmentally friendly structures of infrastructure objects, the introduction of resource-saving technologies, optimization of transportation by environmental criterion, etc.

It should be noted that the national sustainable development policy should be developed on the principles of ensuring ecosystem integrity and integrated management, which is based on a dynamic process of efficient use of resources on the basis of harmonization of economic, ecological and social interests.

In our opinion, from the standpoint of the above mentioned, the development of the infrastructure component of Ukrainian cities in the context of the paradigm of sustainable development and the actualization of world trends involves solving the priorities for today in the areas of ensuring the economic efficiency of infrastructure services, the formation of a socially-oriented infrastructure, ensuring the environmental performance of the infrastructure network.

The city's transport pyramid consists of the following large groups: four-wheeled vehicles, two-wheelers and pedestrians. The development of cycling infrastructure itself will lead to the city and community benefits.

The purpose of this study is to determine the place and role of cycling, in particular as part of its development as a component of urban infrastructure, and to develop recommendations for the implementation of the principles of sustainable development in the context of transport ecologization.

Ключові слова: велосипедний транспорт, сталий розвиток, інфраструктура міста, навколишнє середовище, екологічна безпека, сталий транспорт.

Key words: cycling, sustainable development, city infrastructure, environment, ecological safety, sustainable transport.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В умовах євроінтеграційних процесів, до яких активно долучилась Україна, вагоме значення приділяється інфраструктурі, зокрема її транспортній складовій, адже провідна теза розвитку європейського простору: "Мобільність формує інфраструктура" [1, с. 6]. Незважаючи на те, що багато європейських країн є світовими лідерами в інфраструктурі, логістиці, системах організації перевезень та виробництві транспортного обладнання, однак конкуренція існує і на міжнародному ринку інфраструктурних послуг. Тому, як передбачено у "Плані розвитку єдиного європейського транспортного простору", "...оскільки інші регіони світу започатковують масштабні та далекосяжні програми інвестицій у модернізацію транспорту та інфраструктуру, принципово важливо, щоб європейський транспорт продовжував розвиватися та інвестувати для збереження своєї конкурентоспроможної позиції" [1, с. 6].

Все це викликає необхідність активізації та поглиблення досліджень щодо розвитку міської інфраструктури, у складі якої вагоме значення приділяється інфраструктурі велотранспорту.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у дослідження проблем сталого розвитку України зробили: О.М. Алімов, О.І. Амоша, В.М. Василенко, В.М. Геєць, Б.М. Данилишин, А.В. Дейнеко, М.І. Долішній, С.І. Дорогунцов, І.І. Лукінов, А.Г. Мазур, А.Г. Мельник, А.Г. Руденко, А.Г. Чернюк, А.А. Чухно та ін. Зокрема питанням інфраструктурного розвитку присвячені наукові здобутки П.Ю. Беленького, Б.М. Данилишина, О.І. Дадія, Н.А. Журавльова, С.В. Мочерного, В.Є. Попова, Г. Рея, А.А. Ткача, Р. Йохимсена, В.П. Федько, Н.Г. Федько, С.О. Юрченко, С.І. Яковлевої та багатьох інших вітчизняних та закордонних вчених. Проте слід зазначити, що різномаїття робіт із зазначеної тематики не вирішує питання екологічності та безпечності інфраструктурного розвитку, при-

кладних аспектів реалізації парадигми сталого розвитку в сучасних реаліях вітчизняної економіки, особливостей формування нової парадигми розвитку міст.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою цього дослідження є визначення місця та ролі велосипедного транспорту, зокрема в частині його розвитку як складової міської інфраструктури, та розробка рекомендацій щодо реалізації принципів сталого розвитку у аспекті екологізації транспорту.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Забезпечення економічної безпеки регіону потребує особливої уваги та комплексного підходу до вирішення проблем збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку інфраструктурного потенціалу як системи. Інтеграція національної інфраструктурної системи в європейську та світову логістичну мережу має відбуватись з урахуванням не тільки економічних, технічних, просторових, ринкових та соціальних умов. Одним з вагомих факторів, який впливає на успішність входу в європейський економічний простір, відповідно до засад сталого розвитку, є екологічний.

Найбільшу питому вагу в системі інфраструктурного забезпечення міст України за обсягами діяльності та значенням має транспорт. Водночас транспорт чинить суттєве техногенне навантаження на довкілля, є джерелом третини шкідливих речовин в Україні. Більшою мірою це стосується автомобільного транспорту в містах, де його частка у викидах шкідливих речовин досягає 90 %.

Екологічні норми на викиди шкідливих речовин транспортних засобів ЄВРО були введені Європейською економічною комісією ООН ще у 1993 р. Невідповідність транспорту, який застосовується на території України, цим стандартам є однією з найбільших проблем. Проте поступово національне законодавство обмежує використання застарілого та екологічно небезпечного транс-

порту. Так, з 1 січня 2016 року в Україні вводиться заборона на ввезення і реєстрацію як нових, так і старих автотранспортних засобів, нижчих за норми екологічного стандарту "Євро-5". А в 2018 році в нашій країні мають набуті чинності екологічні норми "Євро-6".

Водночас ЄС задекларував потребу кардинального скорочення викидів парникових газів у світі, маючи на меті обмежити кліматичні зміни менше ніж 2 °C, що знайшло підтримку міжнародної спільноти. Загалом, ЄС до 2050 р. необхідно скоротити викиди на 80—95 % нижче рівнів 1990 року, причому для досягнення цієї мети розвинуті країни повинні здійснювати необхідні скорочення як єдина група. Аналіз Комісії свідчить про те, що хоча в інших секторах економіки можна досягти значніших скорочень, від транспортного сектору, який є значним і всезростаючим джерелом парникових газів, вимагається їх зменшення принаймні на 60 % у порівнянні з 1990 р. [1—2].

До 2030 р. транспорту поставлено за мету скоротити викиди парникових газів приблизно на 20 % від їх рівня у 2008 р. І все ж, зважаючи на значне зростання транспортних викидів за останні два десятиріччя, вони перевищуватимуть рівень 1990 р. на 8 %.

Автодороги є одним із джерел утворення пилу в приземному повітряному шарі, при русі автомобілів відбувається стирання дорожніх покриттів і автомобільних шин, продукти зносу яких змішуються з твердими частинками відпрацьованих газів [3].

Іншою екологічною проблемою розвитку транспорту є підвищений шум. Шум створюють не тільки наземні транспортні засоби, але й авіаційні двигуни повітряних суден, допоміжні силові установки літаків, спецавтотранспорт різного призначення, обладнання стаціонарних об'єктів, на яких проводиться технічне обслуговування та ремонт літальних апаратів. Рівні шуму досягають на перонах аеропортів 100 дБ, у приміщеннях диспетчерських служб від зовнішніх джерел — 90—95 дБ, усередині будівель аеровокзалів — 75 дБ.

Директива 2002/49/ЄС щодо шуму в навколишньому середовищі є важливою частиною зусиль, спрямованих на встановлення загальної шумової політики стосовно автомобільного транспорту (Директиви 70/157/ЄЕС, 97/24/ЄЕС та 2001/43/ЄС) та авіації (Директиви 80/51/ЄЕС, 89/629/ЄЕС, 92/14/ЄЕС та 2002/30/ЄС).

Вирішити проблему автомобільного шуму можна, запозичивши польський досвід використання нової технології виробництва бітуму з додаванням гуми, матеріалом якої служать подрібнені автомобільні шини. Це дозволяє не тільки з користю позбавлятися гумових відходів, а й підвищити безпеку і довговічність дорожнього покриття. Перевагою нового асфальтного по-

криття є підвищена стійкість до розтріскування, старіння і низьких температур. Все це зменшує витрати на ремонт і утримання доріг, забезпечуючи більш тривалий термін служби дорожньої поверхні. У порівнянні з традиційними, такий метод сприяє зменшенню шуму від автомобілів під час руху на 3–6 дБ. Для покриття 1 км "тихої" дороги потрібно від 400 до 1200 використаних автомобільних шин.

Спостерігається відставання України в якості автомобільних доріг і в розвитку транспортної мережі, особливо розвитку автодоріг загального користування, від темпів автомобілізації країни. Незадовільним є рівень безпеки дорожнього руху. В середньому за добу в автомобільних катастрофах гине більше 20 чоловік і отримує травми близько 200 учасників дорожнього руху. Рівень дорожнього травматизму в Україні перевищує відповідний показник європейських країн у кілька разів.

Технічні стандарти автодоріг України не відповідають стандартам ЄС ні за якістю, ні за ваговими навантаженнями, тому необхідно їх приводити до вимог ЄС.

ЄС у реалізації екологічної політики, крім інших принципів, керується двома основними, які необхідно закласти у основу методології екологізації інфраструктурної системи України [2].

Перший принцип "забруднювач платить" — був суттєво підкріплений прийнятою у 2004 році Директивою 2004/35/ЄС про цивільну відповідальність за забруднення довкілля; ця Директива передбачає відшкодування винною особою шкоди, завданої нею навколишньому природному середовищу. Цей принцип може бути застосований під час вирішення проблем фінансування виробничої інфраструктури в Україні. Так, продаж дозволів на викиди у атмосферу, або "продаж викидів", дозволить забезпечити додаткове надходження коштів, які згодом будуть спрямовані на оновлення основного капіталу інфраструктурної системи.

Другий принцип запобігання також визнаний у багатьох міжнародних угодах. Для логістичної системи України він може знайти своє втілення, крім інших напрямів, у розвитку екологічно безпечного транспорту. Йдеться не лише про електромобілі, які поступово починають отримувати поширення й у нашій країні, але й про такі нові види транспорту, як монорейковий автотранспорт і монокар, електровелосипед, геліотранспорт.

З екологічними засадами сталого розвитку інфраструктурного потенціалу пов'язують термін "сталий транспорт" (або "зелений транспорт"), який застосовують для позначення будь-якого виду транспорту з низьким впливом на довкілля. Сталый розвиток транспорту відноситься до різних видів транспорту, який є стійким у частині соціальних, екологічних та кліматичних впливів.

Термін "сталий транспорт" став використовуватися як логічне продовження та у межах парадигми сталого розвитку. Є багато визначень сталого розвитку транспорту і пов'язаних з ними термінів "сталого транспорту" та "сталої мобільності" [4]. Одне з таких визначень, запроваджене Радою Європейського союзу міністрів транспорту, визначає сталу транспортну систему, якщо:

1) задоволення базових потреб, розвиток потреб та доступ до транспортних послуг приватних осіб, компаній і суспільства повинні гарантувати безпеку і бути реалізованими згідно зі здоров'ям людини і екосистеми, а також сприятиме справедливості в межах одного та між послідовними поколіннями;

2) є доступним, працює раціонально та ефективно, пропонує вибір виду транспорту, а також підтримує конкурентоспроможну економіку і сприяє збалансованому регіональному розвитку;

3) лімітовані викиди і відходи, які планета у здатності поглинути. Транспортною системою використовуються відновлювані у межах одного покоління ресурси і невідновлювані ресурси на рівні або нижче темпів розвитку поновлюваних замінників. Одночасно має бути зведений до мінімуму рівень використання території та шумоутворення.

Сталість виходить за межі дотримання операційної ефективності та контролювання викидів, проте охоплює весь життєвий цикл надання інфраструктурної послуги. Оцінка екологічної безпеки протягом всього життєвого циклу є більш важливою, ніж акцент на одному факторі, наприклад, підвищенні енергоефективності чи інших.

Компоненти для оцінювання сталості транспорту включають:

— конкретні транспортні засоби (наземного, водного або повітряного транспорту);

— джерело енергії;

— інфраструктура, що використовується для розміщення транспорту (дороги, залізниці, повітряні лінії та водні шляхи, канали і термінали).

Транспортна сталість значною мірою вимірюється за економічною ефективністю та рівнем екологічних та кліматичних впливів транспортної системи [5].

Короткострокові заходи часто полягають у поліпшенні використання палива і зниженні викидів у навколишнє середовище, проте довгострокові цілі повинні передбачати перехід транспорту з видобувної енергії на інші альтернативи, такі як поновлювані джерела енергії, та використання інших поновлюваних ресурсів. Весь життєвий цикл транспортних систем є предметом забезпечення сталості розвитку та оптимізації.

Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [6] Україна проводить багато реформ, одним з напрямків є екологічна сфера. Відповід-

но, до цієї Угоди дала поштовх для системної роботи над реформами у сфері довкілля в Україні і в найближчі роки слугуватиме дороговказом змін.

Це зумовлює створення та розвиток велосипедного транспорту, а також інфраструктури для підтримки його функціонування. На сьогодні більше 20 міст України розробило програми розвитку інфраструктури велотранспорту [7].

При залученні громади у розвиток міста, виявлено, що традиційно багато петицій на сайті міськради створюється прибічниками велосипедного руху, які вимагають обладнання велодоріжок та створення велосипедної інфраструктури у місті. Перешкодою для активного розвитку велосипедного руху є відсутність у місті велоінфраструктури і побоювання мешканців м. Чернігова користуватися велосипедами у існуючих умовах.

Так, відповідно до Програми розвитку велосипедного руху і облаштування велосипедної інфраструктури у м. Чернівці на 2017—2020 роки [8] створення велосипедної інфраструктури спрямує місто до європейських стандартів та зробить його зручним для мешканців, привабливим для туристів. Програмою передбачено облаштування 186,6 км велодоріжок та мережі парковок велотранспорту у місцях відпочинку мешканців та гостей міста, чотирьох велопарків та екопарків для активного відпочинку.

Впровадження програм розвитку велосипедного руху і облаштування велосипедної інфраструктури у сприятиме розвитку велосипедного транспорту, як одного з основних, для пересування громадян в межах міста та зменшенню інтенсивності руху автотранспорту на міських дорогах загального призначення, скороченню нелегітимного паркування автомобілів на тротуарах, тротуарних зонах, зниженню загазованості повітря, а також зменшенню рівня шуму у місті та покращенню здоров'я мешканців завдяки активному способу пересування, скороченню соціального розшарування у середовищі. Адже у цілісно структурованій транспортній системі люди будуть менш схильними до використання автомобілів.

Транспортна піраміда міста складається з таких великих груп: чотирьохколісного транспорту, двоколісного транспорту та пішоходів. Розвиток саме інфраструктури велосипедного транспорту призведе до зазначених переваг для міста, а також для громади.

Як відомо, перевагами велотранспорту є: [7]

— соціальні: підтримує фізичне та емоційне здоров'я;

— економічні: зниження витрат часу та коштів, пов'язаних з простоюванням у заторах; зниження витрат на утримання автомобіля; зниження витрат на оплату штрафів та зборів; зниження витрат на будівництво та утримання доріг; підвищен-

ня туристичної привабливості; зниження витрат на охорону здоров'я у зв'язку з більшою фізичною активністю населення;

— екологічні: зниження ресурсів для виготовлення велосипедів (транспорт); відсутність необхідності використання палива, відповідно вихлопних газів; велоінфраструктура займає мало місця.

ВИСНОВКИ

Захист довкілля має стати проактивним, спрямованим на подолання не лише наслідків функціонування інфраструктурного сектору, а й негативних тенденцій впливу людської діяльності на навколишнє середовище. Комплекс практичних заходів, зокрема, сполучає створення екологічно безпечних конструкцій інфраструктурних об'єктів, запровадження ресурсозберігаючих технологій, оптимізація перевезень за екологічним критерієм тощо.

Зазначимо, що національна політика сталого розвитку повинна розроблятися на принципах забезпечення екосистемної цілісності та інтегрованого управління, в основі яких є динамічний процес ефективного використання ресурсів на засадах гармонізації економічних, екологічних та соціальних інтересів.

На нашу думку, з позицій вищезазначеного, розвиток інфраструктурної складової міст України у контексті парадигми сталого розвитку та актуалізації світових тенденцій передбачає вирішення першочергових на сьогодні завдань у напрямках забезпечення економічної ефективності інфраструктурних послуг, формування соціально-орієнтованого інфраструктурного комплексу, забезпечення екологічності функціонування інфраструктурної мережі.

Література:

1. White Paper on Transport, Luxembourg: Publications Office of the European Union (2011), 32 p.

2. Транспортна політика України та її наближення до норм Європейського Союзу / [Сирийчик Т., Фургальські А., Клімкевич Ч., Камола М., Дяченко Т., Пугачов М., Філіпенко О.]; за ред. Марчіна Свенціцькі. — К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2010. — 102 с.

3. Ivanova N.V. Environmental Aspects of the Integration Process of the National Logistics System in the European Space/ N.V. Ivanova // *Przemysl: Sp. z o.o. "Nauka i studia"*. — 2016. — № 16 (29). — P. 70—74 (0,31 д.а.)

4. Todd Litman (2009). Sustainable Transportation and TDM. Online TDM Encyclopedia // Victoria Transport Policy Institute. — Режим доступу: <http://www.vtpi.org/tdm/tdm67.htm>

5. Ivanova N.V. The Use Of IT Solutions In the Infrastructure Maintenance of the Economy /

N.V. Ivanova/ *Stredoevropsky Vestnik Pro Vedu A Vyzkum* // Praha: Publishing house Education and Science s.r.o., 2016. — № 21 (152). — P. 42—45.

6. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] // Урядовий портал. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu>

7. Бондаренко І. Комфортне місто: як спланувати велосипедну інфраструктуру / І. Бондаренко, В. Загребя. — К.: Громадська асоціація "Асоціація велосипедистів Києва", 2017. — 50 с.

8. Програма розвитку велосипедного руху і облаштування велосипедної інфраструктури у м. Чернігові на 2017—2020 роки. — Чернівці, 2017. — 29 с.

References:

1. European Union (2011), White Paper on Transport, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

2. Svinchitski, M. (2010), Transportna polityka [Transport policy of Ukraine and its approximation to the norms of the European Union], Analitichno-doradchy tsentr Blakytnei strichky, Kyiv, Ukraine.

3. Ivanova, N.V. (2016), "Environmental Aspects of the Integration Process of the National Logistics System in the European Space", *Nauka i studia*, vol.16 (29), pp. 70—74.

4. Litman, T. (2009), "Sustainable Transportation and TDM", Online TDM Encyclopedia, Victoria Transport Policy Institute, available at: <http://www.vtpi.org/tdm/tdm67.htm> (Accessed 10 Dec 2018).

5. Ivanova, N.V. (2016), "The Use Of IT Solutions In the Infrastructure Maintenance of the Economy", *Stredoevropsky Vestnik Pro Vedu A Vyzkum*, vol. 21 (152). pp. 42—45.

6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2018), "Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part", available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu> (Accessed 10 Dec 2018).

7. Bondarenko, I. and Zagreba, V. (2017), *Comfortne misto: iak splanuvaty velosypednu infrastrukturu* [Comfortable city: how to plan a bicycle infrastructure], Public Association "Association of cyclists of Kiev", Kyiv, Ukraine.

8. Chernihiv City Council (2017), *Prohrama rozvytku velosypednoho rukhu i oblashtuvannia velosypednoi infrastruktury u m. Chernihovi na 2017—2020 roky* [The program of cycling and cycling infrastructure development in Chernihiv for 2017—2020], Chernihiv City Council, Chernihiv, Ukraine. *Стаття надійшла до редакції 11.12.2018 р.*

УДК 657.6:657.42

Т. О. Меліхова,

к. е. н., в. о. завідувача кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту,
доцент, професор кафедри облік, аналіз, оподаткування та аудит,
Запорізька державна інженерна академія

Ю. М. Герасименко,

магістрант ОА-17, Запорізька державна інженерна академія

DOI: 10.32702/2306-6792.2018.24.46

РОЗРОБКА ПРОГРАМИ АУДИТУ НАДХОДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

T. Melikhova,

Professor, Acting Head of the Department of Accounting, Analysis, Taxation and Audit, Cand. Sci. (Econ.), associate
professor of Accounting, Analysis, Taxation and Audit Department, of Zaporizhzhia State Engineering Academy

Yu. Herasymenko,

magistrate AA-17, of Zaporizhzhia State Engineering Academy

THE DEVELOPMENT OF A PROGRAM AUDIT OF THE RECEIPT OF FIXED ASSETS FOR RAISING THE LEVEL OF FINANCIAL SECURITY AT THE ENTERPRISE

Питання вчасного та правильного документального оформлення операцій з надходження основних засобів залишається актуальною проблемою для керівництва кожного підприємства, адже саме без основних засобів як матеріальних активів, неможливо уявити діяльність підприємства з виробництва продукції (товарів, послуг). Тому якісне проведення аудиту обліку надходження основних засобів є життєво необхідним для кожного господарюючого суб'єкта. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених дослідженню різних аспектів аудиту основних засобів, необхідно констатувати, що саме питання надходження основних засобів та розробки програми аудиту з цієї теми розкрито недостатньо і потребує подальшого дослідження.

Авторами статті обґрунтовані мета та завдання проведення аудиту надходження основних засобів, розроблена програма аудиту надходження основних засобів для підвищення рівня фінансової безпеки підприємства. Метою роботи є розробка програми аудиту надходження основних засобів для підвищення рівня фінансової безпеки підприємства. Метою аудиту надходження основних засобів є встановлення доцільності, достовірності і законності здійснених операцій з надходження основних засобів підприємства і правильності їх відображення в обліку.

У роботі розроблено програму аудиту надходження основних засобів для підвищення рівня фінансової безпеки підприємства, яка включає: анкету внутрішнього контролю, загальний план аудиту, програму аудиту, робочі документи аудитора, а саме для перевірки правильності: віднесення активів до основних засобів, оцінки основних засобів при надходженні, віднесення основних засобів до відповідних субрахунків, оформлення первинних документів з основних засобів, складання Балансу з обліку основних засобів, повноти та своєчасності обліку надходження основних засобів, встановлення строку корисного використання об'єктів основних засобів, кореспонденції рахунків з основних засобів. Зазначена методика проведення перевірки надходження основних засобів допоможе аудитуру вчасно виявити порушення, а підприємству — підвищити рівень своєї фінансової безпеки.

The question of timely and correct documentary registration of operations for the receipt of fixed assets remains an urgent problem for the management of each enterprise, because it is impossible to imagine the activity

of the enterprise for the production of goods (goods, services) without fixed assets as tangible assets. Therefore, a qualitative audit of the accounting for the receipt of fixed assets is vital for every economic entity. Despite the large number of works devoted to the study of various aspects of the audit of fixed assets, it should be noted that the issue of receipt of fixed assets and the development of an audit program on this topic is not sufficiently solved and needs further research.

The authors of the article substantiate the goal and objectives of the audit of the receipt of fixed assets, a programme of audit of the receipt of fixed assets for raising the level of financial security at the enterprise. The purpose of the work is to develop a program of audit of the receipt of fixed assets to increase the level of financial security of the enterprise. The purpose of the audit of the receipt of fixed assets is to establish the appropriateness, authenticity and legality of transactions carried out on the receipt of fixed assets of the enterprise and the correctness of their reflection in the account.

In this work authors had developed the auditing programme of the receipt of fixed assets for raising the level of financial security at the enterprise, which includes: questionnaire for internal control, the general audit plan, audit programme, auditor's working papers, which are used to verify: the classification of assets to fixed assets, the estimation of fixed assets upon receipt, the assignment of the main means for corresponding sub-accounts, registration of primary documents on fixed assets, drawing up of the Balance sheet for accounting of fixed assets, completeness and timeliness of accounting for the receipt of fixed assets, establishment term of useful use of fixed assets, correspondence of fixed assets accounts. The said method of verification of receipt of fixed assets will help the auditor to timely identify violations, and the company — to increase its financial security.

Ключові слова: аудит, основні засоби, надходження основних засобів анкета, загальний план, програма перевірки, робочий документ аудитора, рівень фінансової безпеки.

Key words: audit, fixed assets, of the receipt of fixed assets, questionnaire, the General plan, the inspection programme, auditor's working document, the level of financial security.

ВСТУП

Надходження основних засобів на баланс підприємства як матеріальних активів, відіграє важливу роль у діяльності кожного господарюючого суб'єкта, адже без них неможливо уявити діяльність з виробництва продукції (товарів, послуг). Тому актуальною проблемою для керівництва кожного підприємства залишається питання вчасного та правильного документального оформлення операцій з надходження основних засобів. Отже, якісне проведення аудиту обліку надходження основних засобів є життєво необхідним для кожного господарюючого суб'єкта.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемні питання аудиту основних засобів розглянуті у наукових працях багатьох вітчизняних вчених, серед яких такі: Гордієнко Н.І., Давидов Г.М., Іванова Н.А., Карпенко М.Ю., Кулаковська Л.П., Піча Ю.В., Савченко В.Я., Сахарцева І.І., Усач Б.Ф. та інші. Проте

саме питання надходження основних засобів та розробки програми аудиту з цієї теми розкрито недостатньо і потребує подальшого дослідження.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою роботи є розробка програми аудиту надходження основних засобів для підвищення рівня фінансової безпеки підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Метою аудиту надходження основних засобів є встановлення доцільності, достовірності і законності здійснених операцій з надходження основних засобів підприємства і правильності їх відображення в обліку.

Завдання проведення аудиту надходження основних засобів: оцінити стан операцій аналітичного та синтетичного обліку надходження основних засобів, які здійснювало підприємство за період, що перевіряється; виконати перевірку правильності та своєчасності відображення в обліку надходження основних засобів;

Таблиця 1. Анкета внутрішнього контролю операцій з надходження основних засобів

№	Зміст питання	Варіанти відповіді			
		Інформація відсутня	Так	Ні	Примітки
1	Скільки років Ви працюєте на підприємстві?				
	0-1				
	1-5				
2	5 і більше				
	Надходження основних засобів на підприємство оформляється:				
	- прибутковим ордером;				
3	- товарно-транспортною накладною;				
	- Актом прийому-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів» за формою ОЗ-1?				
	Хто повинен підписувати ОЗ-1:				
4	- керівник;				
	- головний бухгалтер;				
	- одержувач;				
5	- керівник комісії?				
	Чи закріплені основні засоби за матеріально відповідальними особами у місцях їх експлуатації?				
	Чи присвоюється кожному об'єкту основних засобів інвентарний номер, який зберігається за цим об'єктом протягом усього періоду його експлуатації?				
6	Чи ведеться на підприємстві аналітичний облік основних засобів по кожному об'єкту за допомогою карток обліку руху основних засобів?				
	Хто встановлює реальну вартість основних засобів:				
	- комісія, призначена керівником;				
7	- головний інженер;				
	- головний бухгалтер;				
	- інвентаризаційна комісія?				
8	На якому рахунку обліковуються основні засоби:				
	- 20;				
	- 10;				
9	- 12;				
	- 28.				
10	Чи є на підприємстві наказ про облікову політику?				
	Як відображається в обліку надходження основних засобів від постачальника:				
	- Д-т 152 К-т 685				
11	- Д-т 152 К-т 631				
	- Д-т 152 К-т 361				
	Як відображаються в обліку витрати на транспортування основних засобів:				
12	- Д-т 152 К-т 685				
	- Д-т 10 К-т 152				
	- Д-т 641 К-т 685				
13	Як відображається введення в експлуатацію об'єкта основних засобів:				
	- Д-т 152 К-т 10				
	- Д-т 152 К-т 131				
14	- Д-т 10 К-т 152				
	Первісна вартість основних засобів, створених господарським способом:				
	- дорівнює справедливій вартості;				
15	- дорівнює залишковій вартості;				
	- визначається як сума витрат, безпосередньо пов'язаних із їх створенням?				
	На якому рахунку обліковується «Капітальне будівництво»:				
16	- 152				
	- 154				
	- 151				
17	Як ведеться облік основних засобів:				
	- вручну;				
	- автоматизовано;				
18	- комбіновано?				
	Як відображається отримання об'єкта основних засобів як внесок до статутного капіталу?				
	- Д-т 46 К-т 152				
19	- Д-т 152 К-т 46				
	- Д-т 153 К-т 46				
20	На якому рахунку обліковуються «Транспортні засоби»?				
	- 104				
	- 107				
21	- 105				

Таблиця 2. Загальний план проведення аудиту надходження основних засобів

Етап аудиторської перевірки	Завдання	Аудиторські процедури	Термін проведення	Виконавці
Підготовчий	Планування аудиторської перевірки надходження основних засобів, проведення тестів внутрішнього контролю. Складання програми внутрішнього аудиту надходження основних засобів	Опитування й тестування персоналу; вивчення матеріалів попередньої перевірки та спостереження		
Основний	Впевнитись у наявності основних засобів, прийнятих до обліку. Впевнитись у правильності віднесення активів до основних засобів. Впевнитись в правильності оцінки основних засобів при надходженні. Впевнитись у правильності віднесення основних засобів до відповідних субрахунків. Впевнитись у правильності оформлення первинних документів з основних засобів. Впевнитись у правильності складання Балансу з обліку основних засобів. Впевнитись у правильності, повноті та своєчасності обліку надходження основних засобів. Впевнитись у правильності встановлення строку корисного використання об'єктів основних засобів. Впевнитись у правильності кореспонденції рахунків з основних засобів	Фактична перевірка надходження основних засобів. Перевірка правильності відображення вартості основних засобів у Балансі. Проведення підрахунків та зіставлення даних аналітичного та синтетичного обліку надходження основних засобів з даними рахунків Головної книги. Перевірка правильності віднесення надходження основних засобів на відповідні рахунки обліку		
Заключний	Підготовка та складання аудиторського звіту та ознайомлення зі звітом керівництва Виявлення слабких ділянок обліку надходження основних засобів та впровадження процедур покращення обліку	Обробка отриманих даних у ході перевірки шляхом систематизації отриманої інформації		

Таблиця 3. Програма аудиту надходження основних засобів

№ з/п	Мета	Критерії якості	Перелік аудиторських процедур	Аудиторські докази	Метод перевірки	Код робочого документу	Термін проведення	Виконавець	Примітки
1.	Впевнитись у наявності основних засобів, прийнятих до обліку	А, Б, Г, Є, Е	Вибіркова інвентаризація основних засобів	Інвентаризаційні відомості, описи, інвентарні картки	Співставлення, спостереження, документальна перевірка	ОЗ-1			
2.	Перевірити правомірність віднесення активів до основних засобів	Б, Г	Визначення правомірності віднесення активів до основних засобів	Наказ про облікову політику, розрахунки первісної вартості основних засобів	Документальна, нормативно-правова, аналітична перевірка	ОЗ-2			
3.	Впевнитись в правильності оцінки основних засобів при надходженні	Б, Г	Перевірка оцінки основних засобів	Наказ про облікову політику, розрахунки первісної вартості основних засобів	Документальна, нормативно-правова, аналітична перевірка	ОЗ-3			
4.	Впевнитись у правильності віднесення основних засобів до відповідних субрахунків	А, Б, Г, Д	Перевірка правильності віднесення основних засобів до субрахунків	Наказ про облікову політику, План рахунків бухгалтерського обліку	Документальна, по суті, арифметична, вибіркова	ОЗ-4			
5.	Впевнитись у наявності та правильності заповнення первинних документів з обліку надходження основних засобів	А, Б, Г, Е	Перевірка наявності та правильності заповнення первинних документів, використання затверджених типових форм	Акти приймання-передачі основних засобів інвентарні картки, описи	Документальна, нормативно-правова, співставлення, арифметична перевірка	ОЗ-5			
6.	Впевнитись у правильності складання Балансу з обліку основних засобів	А, Б, Г, Е	Перевірка правильності складання Балансу	Баланс	Документальна, арифметична, співставлення	ОЗ-6			
7.	Впевнитись у повноті відображення в обліку надходження основних засобів та відповідності даних регістрів аналітичного та синтетичного обліку даним рахунків Головної книги	Б, Г, Е	Проведення підрахунків та співставлення даних аналітичного та синтетичного обліку надходження основних засобів з даними рахунків Головної книги	Регістри обліку, Головна книга	Арифметична перевірка, співставлення	ОЗ-7			
8.	Впевнитись у правильності встановлення строку корисного використання об'єктів основних засобів	Б, Г, Е	Перевірка правильності встановлення строку корисного використання об'єктів основних засобів	Наказ про облікову політику інвентарні картки, описи, акти	Арифметична перевірка, співставлення	ОЗ-8			
9.	Перевірити кореспонденцію рахунків та впевнитись у правильності відображення надходження основних засобів на рахунках	А, Б, Г	Перевірка правильності віднесення надходження основних засобів на відповідні рахунки обліку	Відомості, Ж-4 облікові регістри	Документальна, нормативно-правова, аналітична перевірка	ОЗ-9			
Критерії якості аудиторської перевірки: наявність - А; правдивість - Б; права та зобов'язання - В; повнота - Г; вимірювання - Д; оцінку вартості - Е; подання і розкриття - Є.									

**Таблиця 4. Робочий документ аудитора ОЗ-1 —
перевірка фактичної наявності основних засобів**

Найменування об'єкта ОЗ	Інвентарний №	За даними підприємства		За даними аудиту		Відхилення		Примітки
		кількість шт.	вартість грн	кількість шт.	вартість грн	кількість шт.	Вартість, грн	

**Таблиця 5. Робочий документ аудитора ОЗ-2 —
перевірка правомірності віднесення активів підприємства
до основних засобів**

Дата акта приймання	№ акта	Найменування об'єкта основних засобів	Інвентарний №	Критерії віднесення активів до ОЗ				Відхилення	Характер порушення
				Строк корисного використання більше 1 року		Вартість більше 6000 грн			
				За даними підприємства, років	За даними аудиту, років	За даними підприємства, грн	За даними аудиту, грн		

**Таблиця 6. Робочий документ аудитора ОЗ-3 —
перевірка правильності оцінки основних засобів
при надходженні**

Напря надходження	За даними підприємства	За даними аудиту		Відхилення
		Формування первісної вартості основних засобів	Сума, грн	
При придбанні у постачальника		За п. 8 П(С)БО 7 первісна вартість придбаних об'єктів основних засобів складається з таких витрат: — суми, що сплачують постачальникам активів та підрядникам за виконання будівельно-монтажних робіт (без непрямих податків); — реєстраційних зборів, держмита та інших аналогічних платежів; — сум ввізного мита; — сум непрямих податків у зв'язку з придбанням (якщо вони не відшкодовуються підприємству/установі); — витрат на страхування, ризиків доставки основних засобів; — витрати на транспортування, установку, монтаж, налагодження основних засобів; — інших витрат, безпосередньо пов'язаних із доведенням основних засобів до стану, у якому вони придатні до використання із запланованою метою		
При створенні господарським способом		первісна вартість основних засобів, створених господарським способом, визначається як сума витрат, безпосередньо пов'язаних із їх створенням		
При внесенні до статутного капіталу		здійснюється за погодженою засновниками (учасниками) підприємства їх справедливою вартістю з урахуванням витрат, наведених у п. 8 П(С)БО 7		
При безоплатному отриманні		первісна вартість дорівнює їх справедливій вартості на дату отримання з урахуванням витрат, наведених у п. 8 П(С)БО 7		
При отриманні внаслідок обміну на подібні активи		первісна вартість дорівнює залишковій вартості переданого об'єкта основних засобів		
При отриманні внаслідок обміну на неподібні активи		первісна вартість дорівнює справедливій вартості переданого немонетарного активу, збільшеній (зменшеній) на суму грошових коштів чи їх еквівалентів, що була передана під час обміну		

**Таблиця 7. Робочий документ аудитора ОЗ-4 —
перевірка правильності віднесення основних засобів
до субрахунків**

Субрахунки	За даними підприємства, грн	За даними аудиту, грн	Відхилення, грн
100 «Інвестиційна нерухомість»			
101 «Земельні ділянки»			
102 «Капіт. витрати на поліпшення земель»			
103 «Будинки та споруди»			
104 «Машини та обладнання»			
105 «Транспортні засоби»			
106 «Інструменти, прилади та інвентар»			
107 «Тварини»			
108 «Багаторічні насадження»			
109 «Інші основні засоби»			

**Таблиця 8. Робочий документ аудитора ОЗ-5 —
перевірка наявності та правильності заповнення первинних документів
з обліку основних засобів**

Дата документа	№ акту	Первісна вартість, грн	Інвентарний №	Заводський №	Найменування об'єкта	Рік випуску	Дата введення в експлуатацію	Висновки комісії	Печатка	Підписи	Примітки

**Таблиця 9. Робочий документ аудитора ОЗ-6 —
перевірка правильності складання Балансу**

№ п/п	Показник	За даними підприємства, грн	За даними аудитора, грн	Відхилення, грн
1	Залишкова вартість (р.1010)			
2	Первісна вартість (р.1011)			
3	Знос (р.1012)			

**Таблиця 10. Робочий документ аудитора ОЗ-7 —
перевірка відповідності синтетичного та аналітичного обліку надходження
основних засобів**

Період	Головна книга, грн	Відомість, грн	Баланс, грн	Відхилення, грн		
				Відомості від головної книги	Головної книги від Балансу	Балансу від Відомості

**Таблиця 11. Робочий документ аудитора ОЗ-8 —
перевірка правильності встановлення строку корисного використання
об'єктів основних засобів**

№ акту	Дата акту-приймання	Інв. №	Найменування об'єкта ОЗ	Первісна вартість, грн	Строк корисного використання об'єкта ОЗ		Відхилення
					За даними підприємства	За даними аудитора	

**Таблиця 12. Робочий документ аудитора ОЗ-9 —
перевірка надходження основних засобів**

№ з/п	Зміст господарської операції	За даними підприємства			За даними аудиту			Відхилення			Примітки
		Д-т	К-т	Сума, грн	Д-т	К-т	Сума, грн	Д-т	К-т	Сума, грн	

здійснити перевірку порядку ведення обліку надходження основних засобів, згідно до вимог нормативних документів.

Анкету внутрішнього контролю надходження основних засобів подано в таблиці 1. У програмі аудиту надходження основних засобів відображено основні процедури для вирішення найважливіших завдань аудиторської перевірки.

Наступним етапом після одержання, в процесі попереднього планування даних про підприємство, та проведення анкетування співробітників із зазначеної теми, аудитор приступає до розробки загального плану аудиту надходження основних засобів (табл. 2). План аудиту містить характер, час та обсяг аудиторських процедур, які будуть здійснені співробітниками аудиторської фірми для отримання аудиторських доказів.

Аудит надходження основних засобів підприємства авторами рекомендується проводити в кілька етапів.

Програму аудиту надходження основних засобів наведено в таблиці 3.

Для вирішення поставлених завдань аудиту надходження основних засобів пропонуємо робочі документи аудитора (табл. 4—12), які, на думку авторів, стануть обґрунтованими доказами якісного проведення аудиту надходження основних засобів.

Результати перевірки оформлені робочим документом аудитора ОЗ-1, який наведено в таблиці 4.

ВИСНОВКИ

Результатом такої роботи є розроблена програма аудиту надходження основних засобів. Ця програма включає анкету внутрішнього контролю, загальний план аудиту, програму аудиту, робочі документи аудитора. Зазначена методика проведення перевірки надходження основних засобів допоможе аудитору вчасно виявити порушення, а підприємству — підвищити рівень своєї фінансової безпеки.

Література:

1. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту виробничих запасів для підвищення фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, Н.С. Ніколаєнко // Економіка та держава. — 2017. — № 1. — С. 51—55.

2. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту касових операцій для підвищення ефективності діяльності підприємства / Т.О. Меліхова, Т.В. Манойло // Регіональна бізнес-економіка та управління. — 2013. — № 2. — С. 97—106.

3. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту ефективності використання основних засобів на підприємстві / Т.О. Меліхова, О. Буркова // Економічний аналіз. — 2012. — Вип. 11. — Ч. 4. — С. 257—264.

4. Меліхова Т.О. Удосконалення документального забезпечення аудиту розрахунків з підзвітними особами з метою якісного проведення перевірки / К.О.Новосолова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. — 2012. — Вип. 36. — С. 108—116.

5. Меліхова Т.О. Обґрунтування необхідності створення служби фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова // Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. "Менеджмент у ХХІ сторіччі: методологія і практика": збір. наук. праць. — Полтава: вид. Шевченко Р.В., 2013. — С. 462—464.

6. Меліхова Т.О. Результати функціонування діяльності підприємства та системи його фінансової безпеки / Т.О. Меліхова // Матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф. "Сучасні підходи до управління підприємством", 11 квітня 2013 р.: збір. наук. праць. — К.: НТУУ "КПІ", 2013. — Т. 1. — С. 151—154.

7. Меліхова Т.О. Програма аудиту оподаткування заробітної плати підприємства / Т.О. Меліхова, М. Єременко Матеріали XIX Науково-технічної конференції студентів, аспірантів і викладачів в ЗДІА "Проблеми економічного розвитку у сучасних умовах" (м. Запоріжжя, 2014р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zgia.zp.ua>

8. Меліхова Т.О. Структура та завдання служби економічної безпеки підприємства / Т.О. Меліхова // Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. "Сучасний стан розвитку економічних та інноваційно-інвестиційних процесів в країнах СНД", 4—5 квітня 2014 р.: збір. наук. праць. — Одеса : ОНУ ім. Мечникова. — О.: Видавничий дім "Гельветика", 2014. — С. 152—155.

9. Меліхова Т.О. Концептуальні основи обліку заробітної плати та аналізу податкового навантаження для підвищення рівня фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, М.Р. Єременко // Економічний вісник Донбасу: наук. журнал. — Луганськ, 2012. — Вип. 1 (27). — С. 150—155.

10. Меліхова Т.О. Удосконалення методики проведення фінансового аналізу згідно з національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку / Т.О. Меліхова, О.В. Гамова // Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. "Україна-Польща: діалог культур в контексті євроінтеграції", 25—27 вересня 2014 р.: збір. матер. — Запоріжжя: ЗДІА. Т. I, 2014. — С. 219—221.

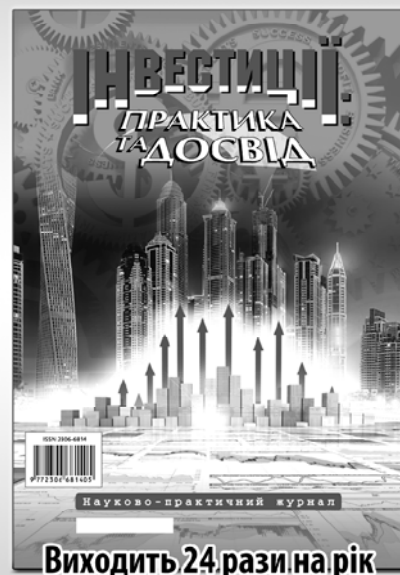
References:

1. Melikhova, T.O and Nikolaenko, N. S. (2017), "The development of audit in inventory for improving financial security at the enterprise", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 51—55.
2. Melikhova, T.O. and Manojlo, T.V. (2013), "Develop a program audit of cash transactions to improve the efficiency of enterprise activity", *Rehional'na biznes-ekonomika ta upravlinnia*, vol. 2, pp. 97—106.
3. Melikhova, T.O. and Burkova, O. (2012), "Develop a program effectiveness audit of the use of fixed assets in the enterprise", *Ekonomichnyi analiz*, vol. 11, no. 4, pp. 257—264.
4. Melikhova, T.O. and Novos'olova, K.O. (2012), "Improvements documentary providing audit settlements with accountable accountable persons for the purpose of quality inspection", *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy*, vol. 36, pp. 108—116.
5. Melikhova, T.O. (2013), "Rationale for the need to establish a financial security service of the enterprise", *Mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. "Menedzhment u XXI storichchi: metodolohiia i praktyka"* [Materials International science-practice conf. "XXI Century Management: Methodology and Practice"], Poltava, Ukraine, pp. 462—464.
6. Melikhova, T.O. (2013), "Results of operation of the enterprise and its financial security system", *Mater. IV Vseukr. nauk.-prakt. konf. "Suchasni pidkhody do upravlinnia pidpriemstvom"* [Materials IV Allukr. sciencepractice conf. "Modern Approaches to Enterprise Management"], NTUU "KPI", Kyiv, Ukraine, 11 april, vol. 1, pp. 151—154.
7. Melikhova, T.O. and Yeremenko, M. (2014), "Payroll Tax Audit Program", *Materialy XIX Naukovotekhnichnoyi konferentsiyi studentiv, aspirantiv i vykladachiv v ZDIA "Problemy ekonomichnoho rozvytku u suchasnykh umovakh"*, [Materials of the XIXth Scientific and Technical Conference of Students, Postgraduates and Teachers at ZDIA "Problems of Economic Development in Modern Conditions"], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.
8. Melikhova, T.O. (2014), "Structure and tasks of the company's economic security service", *Mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. "Suchasnyi stan rozvytku ekonomichnykh ta innovatsijno-investytsijnykh protsesiv v krainakh SND"* [Materials International science-practice conf. "Current state of development of economic and innovationinvestment processes in the CIS countries"], ONU im. Mechnykova, Odesa, Ukraine, 4—5 april, pp. 152—155.
9. Melikhova, T.O. and Yeremenko, M.R. (2012), "Conceptual bases of the accounting of wages and analysis of a tax load for increase of a level of financial safety of the enterprise", *Ekonomichnyy visnyk Donbasu*, vol. 1 (27), pp. 150—155.
10. Melikhova, T.O. and Hamova, O.V. (2014), "Improvement of the method of conducting financial analysis in accordance with the national accounting (accounting standard)", *Mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. "UkrainaPol'scha: dialoh kul'tur v konteksti ievrointehratsii"* [Materials International science-practice conf. "Ukraine-Poland: Dialogue of Cultures in the Context of European Integration"], ZDIA, Zaporizhzhia, Ukraine, 25—27 sept., vol. I, pp. 219—221.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2018 р.

ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

www.investplan.com.ua

Передплатний індекс: 23892

**Видання включено до переліку
наукових фахових видань України
з ЕКОНОМІКИ
та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

УДК 657.471.65

Ю. В. Подмешальська,

к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту,
Запорізька державна інженерна академія, м. Запоріжжя

Л. К. Феофанов,

к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту,
Запорізька державна інженерна академія, м. Запоріжжя

І. С. Абрамова,

магістрант кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту,
Запорізька державна інженерна академія, м. Запоріжжя

DOI: 10.32702/2306-6792.2018.24.54

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗПОДІЛУ ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ У СИСТЕМІ ОБЛІКУ

Yu. Podmeshalska,

Candidate of Economic Sciences, associate professor, associate professor of Zaporizhzhya State Engineering Academy,
Department of Accounting, Analysis, Taxation and Audit, Zaporizhzhya

L. Feofanov,

Candidate of Economic Sciences, associate professor, associate professor of Zaporizhzhya State Engineering Academy,
Department of Accounting, Analysis, Taxation and Audit, Zaporizhzhya

I. Abramova,

master of Zaporizhzhya State Engineering Academy, Department of Accounting, Analysis, Taxation and Audit,
Zaporizhzhya

ACTUAL ASPECTS OF DISTRIBUTION OF TOTAL PRODUCTION COSTS IN THE ACCOUNTING SYSTEM

У статті встановлено, що важливою складовою в оптимізації рівня виробничих витрат є відносна економія непрямих виробничих витрат, а також їх планування, ефективний розподіл та контроль. Загальновиробничі витрати — це непрямі витрати, які пов'язані з організацією виробництва та керівництвом цехами, бригадами, відділеннями та іншими структурними підрозділами підприємства. Склад, класифікацію та розподіл загальновиробничих витрат у фінансовому обліку в Україні регламентує П(С)БО 16 "Витрати". Дослідивши методологію обліку загальновиробничих витрат відповідно до П(С)БО 16 "Витрати" нами встановлено, що не всі складові їх обліку знайшли своє відображення в цьому документі та потребують від бухгалтера самостійного визначення. Отже, нами узагальнено послідовність розподілу загальновиробничих витрат за такими етапами: класифікація загальновиробничих витрат; вибір бази розподілу загальновиробничих витрат; визначення нормальної потужності; розрахунок планових нормативів постійних і змінних витрат; розрахунок суми фактичних загальновиробничих витрат; розподіл постійних витрат на розподілені та нерозподілені; включення загальновиробничих витрати в виробничу собівартість продукції та собівартість реалізованої продукції; розподіл загальновиробничих витрат між видами продукції.

Класифікацію загальновиробничих витрат на змінні і постійні підприємство здійснює самостійно, виходячи зі специфіки його діяльності, оскільки на законодавчому рівні цей етап не регламентується. Така класифікація загальновиробничих витрат є досить умовною, оскільки не кожний вид цих витрат з певною вірогідністю можна віднести до відповідної групи. Обґрунтовано доцільність застосування бази розподілу виходячи з фактору загальновиробничих витрат. Відповідно до П(С)БО 16 "Витрати", нормальна потужність — очікуваний середній обсяг діяльності, що може бути досягнутий за умов звичайної діяльності підприємства протягом кількох років або операційних циклів з урахуванням запланованого обслуговування виробництва. Не менш проблемним є заключний етап — розподіл загальновиробничих витрат між видами продукції. Звісно, якщо підприємство невелике, з одним виробничим цехом, де випускають один вид продукції, немає проблем з розподілом загальновиробничих витрат між видами продукції. Але якщо підприємство є багатoproфільним, то виникає потреба в розподілі загальновиробничих витрат між видами продукції. Отже, для розподілу загальновиробничих витрат між продукцією необхідно обрати відповідну базу розподілу, від якої залежить сума витрат віднесених на собівартість певного виду виготовленої продукції.

In the article, an important component in optimizing the level of production costs is the relative saving of indirect production costs, as well as their planning, effective allocation and control. Total production costs are indirect costs associated with the organization of production and management of shops, brigades, branches and other structural divisions of the enterprise. The composition, classification and distribution of total costs in financial accounting in Ukraine is regulated by P (C) BO 16 "Expenses". After examining the methodology for accounting for total production costs in accordance with P (C) BO 16 "Costs", we have established that not all components of their accounting are reflected in this document and require an independent accountant. Consequently, we have generalized the sequence of distribution of total production costs in the following stages: the classification of total production costs; choice of base of distribution of total production costs; definition of normal power; calculation of planned standards of fixed and variable costs; calculation of the actual total production costs; distribution of fixed costs for distributed and unallocated; the inclusion of total production costs in the production cost of production and the cost of sales; distribution of total production costs between product types.

The classification of total production costs per variable and the permanent establishment is carried out independently, based on the specifics of its activities, since at the legislative level this stage is not regulated. Such a classification of total production costs is

rather arbitrary, since not all types of these costs can be attributed to a certain group with a certain probability. The expediency of using the distribution base based on the factor of total production costs is substantiated.

According to P (C) BO 16 "Expenses", normal capacity is the expected average amount of activity that can be achieved under the conditions of the company's normal activity for several years or operational cycles, taking into account the planned maintenance of production. No less problematic is the final stage — the distribution of total production costs between product types. Of course, if the company is small, with one production workshop, which produces one type of product, there is no problem with the distribution of total production costs between the types of products. But if the enterprise is multidisciplinary, then there is a need for the distribution of total production costs between the types of products. Consequently, for the distribution of total production costs between products, it is necessary to choose the appropriate distribution base on which the amount of costs attributed to the cost of a certain type of manufactured product depends.

Ключові слова: загальновиробничі витрати, постійні та змінні витрати, база розподілу, собівартість продукції, нормальна потужність, собівартість.

Key words: generic production costs, fixed and variable costs, distribution base, cost of production, normal capacity, cost.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Для забезпечення зниження рівня виробничих витрат або утримання їх на досягнутому рівні, підприємству необхідно постійно управляти як прямими, так і непрямыми виробничими витратами. Зниження прямих витрат зазвичай потребує значних капітальних інвестицій для впровадження нової технології. Важливою складовою в оптимізації рівня виробничих витрат є відносна економія непрямих виробничих витрат, а також їх планування, ефективний розподіл та контроль. Загальновиробничі витрати — це непрямі витрати, які пов'язані з організацією виробництва та керівництвом цехами, бригадами, відділеннями та іншими структурними підрозділами підприємства. Склад, класифікацію та розподіл загальновиробничих витрат у фінансовому обліку в Україні регламентує П(С)БО 16 "Витрати", але незважаючи на це, практичне його застосування свідчить про широке коло питань, які працівникам бухгалтерії необхідно вирішувати самостійно при веденні обліку. На особливу увагу в фінансовому обліку загальновиробничих витрат заслуговує вибір бази розподілу, що безпосередньо позначається на перерозподілі цих витрат між сегментами діяльності. Також на практиці виникають спірні питання щодо поділу цих витрат на змінні та постійні, оскільки буває проблематично оцінити поведінку цих витрат та їх реакцію на зміну фактора витрат. Однак підприємства не завжди приділяють належну увагу цій ділянці обліку, що позначається на якості облікової інформації.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання обліку та розподілу загальновиробничих витрат розглядаються в наукових статтях, обговорюються на наукових та практичних конференціях, висвітлюються в навчальній літературі. Питання обліку та розподілу загальновиробничих витрат розглядали в своїх працях такі вчені: Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, А.К. Сук,

Т.М. Сльозко, В.О. Озеран, В.І. Олейніченко та інші. У наукових працях розглядаються питання класифікації загальновиробничих витрат, більшість науковців дискутує з приводу доцільності розподілу постійних загальновиробничих витрат. Це свідчить про відсутність єдиних підходів до організації синтетичного, аналітичного обліку загальновиробничих витрат, тому питання обліку загальновиробничих витрат є актуальними та потребують вирішення.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — дослідження актуальних аспектів обліку загальновиробничих витрат у частині їх розподілу з метою підвищення якості та інформативності обліку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Облік загальновиробничих витрат у системі фінансового обліку — це сукупність облікових процедур, першою з яких є виокремлення загальновиробничих витрат із загальної сукупності витрат. Як виокремити загальновиробничі витрати? Для виокремлення витрат, що належать саме до загальновиробничих, проаналізувавши склад і економічне призначення грошових і матеріальних витрат, нами встановлено наявність наступних ознак. По-перше, такі витрати є виробничими витратами, оскільки виникають саме при здійсненні виробництва. По-друге, вони не можуть бути прямо віднесені до собівартості певного конкретного об'єкта витрат економічно доцільним шляхом, бо беруть участь у виробництві більше ніж одного об'єкта. При цьому економічна доцільність може бути різною залежно від мети калькулювання виробничої собівартості. Неможливість такого віднесення не означає, що взагалі не має фактора витрат, тобто показника від якого залежить рівень загальновиробничих витрат.

Зауважимо, що здійснюючи класифікацію загальновиробничих витрат та співставляючи їх з видами продукції, задля виробництва яких вони

були понесені, необхідно аналізувати їх зміст. Наприклад, заробітну плату (з нарахуваннями) механіків, зайнятих на ремонті обладнання, що використовується для виробництва різних видів продукції можна розподілити на частини відповідно до часу, коли та чи інша особа обслуговувала обладнання (за різними видами продукції), із включенням до прямої виробничої собівартості. Проте з огляду на доцільність розподілу та необхідність ведення при цьому спеціального обліку такого часу за об'єктами витрат, що потребує спеціальних затрат, зарплата таких осіб, як правило, належить до загальновиробничих витрат.

Цікавим є той факт, що П(С)БО 16 "Витрати" передбачає, що в загальновиробничі витрати включається оплата праці апарату управління цехами. Але це справедливо тільки для цехів, що виконують за звітний період декілька замовлень або випускають одночасно кілька видів продукції. У цеху, який виробляє один вид продукції, зарплата начальника цеху буде відноситися прямо на цей вид продукції. Отже на підприємстві, що випускає один вид продукції, взагалі не буде загальновиробничих витрат.

Згідно з методологією фінансового обліку в Україні загальновиробничі витрати розподіляються між виробничою собівартістю та собівартістю реалізованої продукції. Таким чином, частина цих витрат — змінні і постійні розподілені загальновиробничі витрати — включаються до собівартості готової продукції, а нерозподілені постійні загальновиробничі витрати збільшують собівартість реалізованої продукції.

Дослідивши методологію обліку загальновиробничих витрат відповідно до П(С)БО 16 "Витрати" нами встановлено, що не всі складові їх обліку знайшли своє відображення в цьому документі та потребують від бухгалтера самостійного визначення. Отже, нами узагальнено послідовність розподілу загальновиробничих витрат за такими етапами:

1. Класифікація загальновиробничих витрат.
2. Вибір бази розподілу загальновиробничих витрат.
3. Визначення нормальної потужності.
4. Розрахунок планових нормативів постійних і змінних витрат.
5. Розрахунок суми фактичних загальновиробничих витрат.
6. Розподіл постійних витрат на розподілені та нерозподілені.
7. Включення загальновиробничих витрат в виробничу собівартість продукції та собівартість реалізованої продукції.
8. Розподіл загальновиробничих витрат між видами продукції.

У таблиці 1 систематизовано етапи щодо розподілу загальновиробничих витрат.

Пропонуємо далі зупинитися на актуальних та дискусійних етапах обліку загальновиробничих витрат. Таким етапом є класифікація загальновиробничих витрат на змінні та постійні.

Змінні загальновиробничі витрати — це такі витрати, які змінюються прямо (або майже прямо) пропорційно зміні обсягу діяльності і розраховуються шляхом множення норми витрачання на розцінку за одиницю норми. Вони повністю включаються до складу виробничої собівартості виготовленої продукції у періоді їх виникнення та підлягають розподілу тільки між окремими видами продукції, виходячи з фактичної потужності звітного періоду. Нерозподіленої частини змінних загальновиробничих витрат не утворюється, оскільки змінні витрати повністю включаються до виробничої собівартості готової продукції.

Постійні загальновиробничі витрати — це такі витрати, які залишаються незмінними при зміні обсягу діяльності в релевантному діапазоні. Їх розподіляють на кожен об'єкт витрат з використанням бази розподілу (наприклад, годин праці, заробітної плати, обсягу діяльності, прямих витрат тощо) при нормальній потужності діяльності. Нерозподілена частина постійних загальновиробничих витрат може виникати при обсязі виробництва продукції, що є нижчим від нормальної потужності. Включається не до виробничої собівартості, а до складу собівартості реалізованої продукції у періоді їх виникнення.

Класифікацію загальновиробничих витрат на змінні і постійні підприємство здійснює самостійно, виходячи зі специфіки його діяльності, оскільки на законодавчому рівні цей етап не регламентується. Така класифікація загальновиробничих витрат є досить умовною, оскільки не кожний вид цих витрат з певною вірогідністю можна віднести до відповідної групи. Справа в тому, що постійні витрати можуть змінюватися при суттєвій зміні обсягу виробництва, а також внаслідок інфляції або підвищення рівня життя населення та через інші причини, що призводять, наприклад, до зміни орендної плати, плати за опалення, заробітної плати технічного персоналу і т. д.

Крім того, деякі витрати містять в собі ознаку як постійних, так і змінних (тобто є змішаними), тому виникають складності при класифікації цих витрат. Наприклад, оплата праці апарату управління цехами може включати в собі постійну частину — оклад, та змінну частину — преміальні винагороди за збільшення обсягів виробництва понад певний показник. У зв'язку з цим велика кількість суб'єктів господарювання взагалі не виділяє серед загальновиробничих витрат змінні чи

Таблиця 1. Послідовність розподілу загальновиробничих витрат

Етапи	Порядок дій	Характеристика етапу
I	Класифікація загальновиробничих витрат	Необхідно всі загальновиробничі витрати поділити на змінні та постійні
II	Вибір бази розподілу	Підприємство самостійно обирає базу розподілу, однак обраний фактор витрат обов'язково повинен вказувати на зв'язок між загальновиробничими витратами та причинами, які впливають на їх величину
III	Визначення нормальної потужності	При визначенні нормальної потужності за показником минулих років може бути розрахована середня сума прямих матеріальних витрат, годин праці, заробітної плати, обсягів діяльності, тощо, в залежності від того, яка база прийнята до розподілу. Якщо підприємство тільки починає свою діяльність, то для розрахунку доцільно взяти планові суми
IV	Розрахунок планових нормативів постійних і змінних витрат	Розрахувати суми постійних і змінних загальновиробничих витрат за умови досягнення підприємством нормальної потужності
V	Розрахунок суми фактичних загальновиробничих витрат	Необхідно обчислити фактичну суму понесених загальновиробничих витрат з виділенням постійних і змінних витрат
VI	Розподіл суми фактичних постійних витрат на розподілені та нерозподілені	За допомогою визначеної ставки при нормальній потужності необхідно обчислити суму постійних розподілених витрат, а потім від загальної суми постійних вирахувати постійні розподілені, щоб розрахувати постійні нерозподілені загальновиробничі витрати
VII	Віднести загальновиробничі витрати на собівартість продукції	Відповідно до виробничої собівартості відносяться усі змінні і постійні розподілені загальновиробничі, а до собівартості реалізованої продукції – постійні нерозподілені витрати
VIII	Розподіл загальновиробничих витрат між видами продукції	Необхідно розподілити змінні та постійні розподілені загальновиробничі витрати між конкретними видами продукції

постійні, а розподіляє всю їх суму з використанням обраної бази розподілу виходячи з фактичної потужності звітного періоду, що не відповідає методології бухгалтерського обліку [9].

З'ясувавши деякі проблемні питання щодо класифікації загальновиробничих витрат, розглянемо не менш важливий етап — вибір бази розподілу. Вважаємо, що на практиці доцільно використовувати різні бази розподілу для різного роду непрямих витрат, за допомогою яких можна досягти більш об'єктивних результатів. База розподілу загальновиробничих витрат встановлюється підприємством самостійно і зазначається в Наказі про облікову політику підприємства. Слід зазначити, що вибір бази розподілу не впливає на фактично понесені загальновиробничі витрати, але впливає на собівартість кожного найменування продукції та відповідно на ціну реалізації.

При виборі бази розподілу необхідно звернути увагу на те, щоб між зміною загальновиробничих витрат та відповідно зміною бази розподілу існувала пропорційна або майже пропорційна залежність. Також для вибору бази

розподілу можна виходити з типу виробництва, визначати ті показники, які найбільшою мірою впливають на величину собівартості продукції. Зазначимо, що до вибору бази розподілу необхідно підходити відповідально, так як від неї залежить величина виробничої собівартості продукції, яка в свою чергу впливає на результати діяльності підприємства.

Наступним етапом обліку загальновиробничих витрат є визначення нормальної потужності. Відповідно до П(С)БО 16 "Витрати", нормальна потужність — очікуваний середній обсяг діяльності, що може бути досягнутий за умов звичайної діяльності підприємства протягом кількох років або операційних циклів з урахуванням запланованого обслуговування виробництва.

Розрахунок нормальної виробничої потужності залежить від прийнятої на підприємстві бази розподілу. Наприклад, якщо базою є зарплата робітників виробництва, то визначається її середній рівень протягом кількох років. Нормальною виробничою потужністю при цьому буде обсяг діяльності, при якому фонд оплати праці складає розраховану середню величину.

Якщо базою розподілу на підприємстві є сума прямих витрат, то для того, щоб визначити нормальну виробничу потужність, потрібно визначити середню суму прямих

витрат за показниками минулих років. При цьому нормальною потужністю підприємств з метою розподілу постійних загальновиробничих витрат вважатиметься обсяг діяльності, при якому сума прямих витрат на виробництво продукції складатиме розрахункову величину.

Таким чином, при визначенні нормальної потужності за показником минулих років може бути підрахована середня сума прямих витрат на виробництво продукції, годин праці, заробітної плати, обсягів діяльності тощо залежно від того, яка база прийнята до розподілу. Якщо підприємство тільки починає свою діяльність, очевидно, доцільно для розрахунку взяти планові суми.

Не менш проблемним є заключний етап — розподіл загальновиробничих витрат між видами продукції. Звісно, якщо підприємство невелике, з одним виробничим цехом, де випускають один вид продукції, немає проблем з розподілом загальновиробничих витрат між видами продукції. Але якщо підприємство є багатопрофільним, то виникає потреба в розподілі загальновиробничих витрат між видами продукції. Отже, для розподілу

загальновиробничих витрат між продукцією необхідно обрати відповідну базу розподілу від якої залежить сума витрат віднесених на собівартість певного виду виготовленої продукції.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у проведеному дослідженні, проаналізовано актуальні аспекти обліку загальновиробничих витрат. Узагальнено послідовність розподілу загальновиробничих витрат за такими етапами: класифікація загальновиробничих витрат; вибір бази розподілу загальновиробничих витрат; визначення нормальної потужності; розрахунок планових нормативів постійних і змінних витрат; розрахунок суми фактичних загальновиробничих витрат; розподіл постійних витрат на розподілені та нерозподілені; включення загальновиробничих витрати в виробничу собівартість продукції та собівартість реалізованої продукції; розподіл загальновиробничих витрат між видами продукції. Обґрунтовано доцільність застосування бази розподілу виходячи з фактору загальновиробничих витрат. Адже на кожному підприємстві низка цих факторів й алгоритм їх застосування є різними в залежності від видів продукції, особливостей організації виробництва, наявності побічних та суміжних виробництв тощо. Саме ці актуальні аспекти обліку загальновиробничих витрат зумовлюють необхідність подальшого розвитку формування собівартості продукції.

Література:

1. Меліхова Т.О. Документування обліку розрахунків з постачальниками з метою зміцнення інформаційної безпеки підприємства / Т.О. Меліхова // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. — 2011. — № 6. — С. 166—169.
2. Меліхова Т.О. Обґрунтування функцій внутрішнього та зовнішнього аудиту податків / Т.О. Меліхова // Наука й економіка: науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. — Хмельницький, 2010. — Вип. 2 (18). — С. 116—120.
2. Меліхова Т.О. Вплив обліку оренди на рівень фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, Ю.В. Подмешальська // Культура народів Причорномор'я. — Симферополь, 2011. — № 217. — С. 61—63.
3. Подмешальська Ю.В. Аналіз сутності категорії запасів з метою ефективного управління / Ю.В. Подмешальська // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". — 2007. — № 579: Проблеми економіки та управління. — С. 237—242. — Бібліографія: 5 назв. — Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/34084>
4. Подмешальська Ю.В. Зарубіжний досвід оподаткування заробітної плати в системі обліку [Електронний ресурс] / Ю.В. Подмешальська, Н.С. Чакалова // Ефективна економіка. — 2016. — № 5. — Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4984>
5. Подмешальська Ю.В. Актуальні аспекти обліку загальновиробничих витрат / Ю.В. Подмешальська, А.М. Дунда // Схід. Аналітично-інформаційний журнал. — Донецьк, 2014. — № 2 (128) березень — квітень. — С. 35—40. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2014_2_7
6. Подмешальська Ю.В. Оцінка якості обліку в аудиті / Ю.В. Подмешальська // Вісник Дніпропетровського університету. Серія "Економіка". — 2011. — Вип. 5 (4). — С. 265—270.
7. Подмешальська Ю.В. Проблеми впровадження інформаційних систем обліку на підприємстві / Ю.В. Подмешальська // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. — 2011. — Вип. 33. — С. 180—185.
8. Подмешальська Ю.В. Удосконалення аудиту управління запасами [Електронний ресурс] / Ю.В. Подмешальська // Ефективна економіка. — 2011. — № 11. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=793>
9. Подмешальська Ю.В. Розробка проекту впровадження інформаційних та технологій обліку на підприємстві / Ю.В. Подмешальська // Економіка і управління. — К., 2012. — № 3 (55). — С. 85—90.
10. Подмешальська Ю.В. Удосконалення оцінки якості внутрішнього контролю на підприємстві / Ю.В. Подмешальська // Економічний вісник ЗДІА: збірник наукових праць. — Запоріжжя, 2012. — № 2. — С. 106—114.
11. Подмешальська Ю.В. Проблеми впровадження інформаційних систем обліку на підприємстві / Ю.В. Подмешальська // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. — 2011. — Вип. 33. — С. 180—185.
12. Подмешальська Ю.В. Удосконалення аудиту управління запасами [Електронний ресурс] / Ю.В. Подмешальська // Ефективна економіка. — 2011. — № 11. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=793>
13. Подмешальська Ю.В. Актуальні питання обліку орендних операцій на підприємстві / Ю.В. Подмешальська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. — 2015. — Вип. 12. — С. 266—270. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_12_62
14. Подмешальська Ю.В. Внутрішній аудит як засіб удосконалення обліку та контролю дебіторської заборгованості [Електронний ре-

сурс] / Ю.В. Подмешальська, Р.Ю. Варварін // Економіка та суспільство. — 2016. — № 7. — Режим доступу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/7_ukr/161.pdf

15. Подмешальська Ю.В. Облік виробничих запасів [Електронний ресурс] / Ю.В. Подмешальська, Є.К. Зайберт // Ефективна економіка. — 2018. — № 3. — Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/71.pdf

16. Проскура К.П. Методичні підходи до розподілу загальновиробничих витрат та їх вплив на рівень податкового навантаження виробничого підприємства [Електронний ресурс] / К.П. Проскура, Л.В. Горбуненко // Ефективна економіка. — 2016. — № 8. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5104>

17. Сльозко Т.М. До питання розподілу непрямих витрат // Вісник СумДУ. Серія Економіка. — 2007. — № 1. — С.144—146.

References:

1. Melikhova, T.O. (2011), "Documentation of accounting calculations with suppliers in order to strengthen the information security of the enterprise", *Derzhava ta rehiony. Seriya: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, vol. 6, pp. 166—169.

2. Melikhova, T.O. and Podmeshalska, Y.V. (2011), "Effect of rent accounting on the level of financial security of the enterprise", *Kul'tura narodov Prychernomor'ia*, vol.217, Ukraine, pp. 61—63.

3. Podmeshalska, Y.V. (2007), "Analysis of the essence of the inventory category for the purpose of effective management", *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhniky": Problemy ekonomiky ta upravlinnya*, vol. 579, pp. 237—242, available at: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/34084> (Accessed 05 Dec 2018).

4. Podmeshalska, Y.V. and Chakalova, N.S. (2016), "Foreign experience in the taxation of wages in the accounting system", *Efektivna ekonomika*, vol.5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4984> (Accessed 05 Dec 2018).

5. Podmeshalska, Y.V. and Dunda, A.M. (2014), "Actual aspects of accounting for total production costs", *Skhid. Analitichno-informatsijnyj zhurnal*, vol.2 (128), pp. 35—40, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2014_2_7 (Accessed 05 Dec 2018).

6. Podmeshalska, Y.V. (2011), "Assessment of accounting quality in the audit", *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Seriya "Ekonomika"*, vol.5(4), pp. 265—270.

7. Podmeshalska, Y. V. (2011), "Problems of introduction of information systems of accounting

at the enterprise", *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivs'koi systemy Ukrainy*, vol. 33, pp. 180—185.

8. Podmeshalska, Y.V. (2011), "Improve inventory management audit", *Efektivna ekonomika*, vol.11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=793> (Accessed 05 Dec 2018).

9. Podmeshalska Y.V. (2012), "Development of the implementation project of information and accounting technologies at the enterprise", *Ekonomika i upravlinnia*, vol. 3 (55), pp. 85—90.

10. Podmeshalska, Y.V. (2012), "Improving the assessment of the quality of internal control at the enterprise", *Ekonomichnyj visnyk ZDIA: zbirnyk naukovykh prats'*, vol. 2, pp. 106—114.

11. Podmeshalska, Y. V. (2011), "Problems of introduction of information systems of accounting at the enterprise", *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivs'koi systemy Ukrainy*, vol. 33, pp. 180—185.

12. Podmeshalska, Y.V. (2011), "Improve inventory management audit", *Efektivna ekonomika*, vol.11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=793> (Accessed 05 Dec 2018).

13. Podmeshalska, Y.V. (2015), "Topical issues of accounting for lease operations at the enterprise", *Scientific Herald of the International Humanitarian University. Series: Economics and Management*, vol.12, pp. 266- 270, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_12_62 (Accessed 05 Dec 2018).

14. Podmeshalska, Y.V. and Varvarin, R.Yu. (2016), "Internal audit as a means of improving the accounting and control of accounts receivable", *Economics and Society*, vol.7, available at: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/7_ukr/161.pdf (Accessed 05 Dec 2018).

15. Podmeshalska, Y.V. and Zaybert, E.K. (2018), "Inventory accounting", *Efektivna ekonomika*, vol.3, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6273> (Accessed 05 Dec 2018).

16. Proskura, K.P. and Gorbunenko, L.V. (2016), "Methodical approaches to the distribution of total production costs and their impact on the level of tax burden of the manufacturing enterprise", *Efektivna ekonomika*, vol.8, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5104> (Accessed 05 Dec 2018).

17. Slozko, T.M. (2007), "To the issue of the distribution of indirect costs", *Visnyk SumDU. Seriya Ekonomika*, vol. 1, pp. 144—146.

Стаття надійшла до редакції 07.12.2018 р.

УДК 338.439

Ю. М. Лучечко,
аспірант, Луцький національний технічний університет

DOI: 10.32702/2306-6792.2018.24.60

МОДЕРНІЗАЦІЯ ІНДУСТРІЇ ПЕРЕРОБКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ СИРОВИНИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Yu. Luchechko,
Postgraduate student, Lutsk National Technical University

MODERNIZATION OF THE INDUSTRY OF PROCESSING OF AGRICULTURAL RAW MATERIALS AS A PRIORITY TREND OF INVESTMENT ACTIVITY IN UKRAINE

Обґрунтовано, що інвестиційна діяльність у національній економіці гальмується через відсутність сприятливого інституціонального середовища нарощення обсягів інвестування суб'єктами господарювання за рахунок внутрішніх джерел, низьку інвестиційну привабливість переважної більшості сегментів національного господарства та нерозвиненість інфраструктури національного інвестиційного ринку. Встановлено, що в нинішніх умовах господарювання модернізація індустрії переробки сільськогосподарської сировини виступає пріоритетним напрямом інвестиційної діяльності в економіці України в цілому, що пов'язано з нарощенням обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в останні роки та зміцненням експортних можливостей вітчизняних сільськогосподарських виробників. Обґрунтовано, що подолання негативних тенденцій в динаміці індексу росту фізичного капіталу та залучення іноземних інвестицій в економіці України стане можливим за рахунок створення сприятливих інституціональних передумов для інвестиційної діяльності в аграрному секторі, який в останні роки став структуроутворюючою галуззю для всього господарського комплексу країни. Доведено, що найбільш привабливою складовою національного АПК для нарощення інвестиційних потоків є переробно-харчовий сегмент, який за відповідного рівня модернізації та реконструкції виробничо-технічної бази здатен на порядок збільшити обсяги виробництва продукції з високою доданою вартістю та переорієнтувати вітчизняний аграрний експорт з сировинної спрямованості на продаж готових харчових продуктів. Встановлено, що значний синергетичний ефект для розвитку регіональних агропромислових комплексів здатний надати інвестиційне забезпечення впровадження на незадіяних майданчиках спиртових заводів виробництв біоетанолу, що дозволить поступово зменшувати залежність країни від імпорту енергоносіїв та підвищувати рівень комплексності переробки сільськогосподарської сировини.

It is proved that investment activity in the national economy is hampered by the lack of a favourable institutional environment to increase the volume of investment by economic entities at the expense of domestic sources, low investment attractiveness of the vast majority of segments of the national economy and underdeveloped infrastructure of the national investment market. It is established that in the current economic conditions the modernization of the industry of processing of agricultural raw materials is a priority area of investment in the economy of Ukraine as a whole, which is associated with the increase in agricultural production in recent years and the strengthening of export opportunities of domestic agricultural producers. It is proved that overcoming the negative trends in the dynamics of the growth index of physical capital and attracting foreign investment in the economy of Ukraine will be possible through the creation of favourable institutional conditions for investment in the agricultural sector, which in recent years has become a structuring industry for the entire economic complex of the country. It is proved that the most attractive part of the national agro-industrial complex for increasing investment flows is the food-processing segment, which for the appropriate level of modernization and reconstruction of the production and technical base is able to increase the volume of production with high added value and reorient domestic agricultural exports from raw materials to the sale of finished food products. It is established that a significant synergetic effect for the development of regional agro-industrial complexes is able to provide investment support for the introduction of bioethanol production at idle sites of alcohol plants, which will gradually reduce the country's dependence on energy imports and increase the level of complexity of processing of agricultural raw materials.

Ключові слова: модернізація, переробка сільськогосподарської сировини, інвестиційна діяльність, фізичний капітал, іноземні інвестиції, основний капітал.

Key words: modernization, processing of agricultural raw materials, investment activity, physical capital, foreign investments, fixed capital.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Прискорення темпів соціально-економічного піднесення в Україні значною мірою зале-

жить від активізації інвестиційної діяльності в національному господарстві. В останні роки внаслідок загострення комплексу ендогенних та екзогенних ризиків не відбувається позитивних проривних змін в частині нарощення інвестиційних потоків як за рахунок внутрішніх дже-

рел суб'єктів господарювання, коштів акумульованих на ринку позикового капіталу, а також фінансових ресурсів іноземних підприємницьких структур. Переломлення такої негативної тенденції на пряму пов'язане зі створенням сприятливих інституціональних передумов здійснення інвестиційної діяльності в секторах господарського комплексу, де мають місце надзвичайно сприятливі передумови для збільшення обсягів виробництва продукції з високою доданою вартістю. Таким сектором виступає переробно-харчова промисловість, котра при збільшенні обсягів інвестування процесів модернізації та реконструкції основного капіталу здатна на порядок збільшити виробництво конкурентноспроможної продукції і відродити суміжні з нею галузі, що в підсумку забезпечить реальні зрушення в соціально-економічному розвитку регіонів аграрної спеціалізації. Тобто нині модернізацію індустрії переробки сільськогосподарської сировини варто розглядати як один з основних пріоритетів активізації інвестиційної діяльності з огляду на наявні позитивні тренди в аграрному секторі національної економіки та глобальні виклики в частині забезпечення населення світу продовольством, а також потенційні можливості зменшення енергозалежності країни за рахунок виробництва твердого, рідкого та газоподібного біологічного палива на основі переробки відходів сільськогосподарського виробництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання активізації інвестиційної діяльності у переробно-харчовому сегменті національного АПК вже тривалий період розглядаються у працях вітчизняних вчених таких як А. Бритвенко, В. Страшинський, О. Тарасова, Ю. Тінтулов, Т. Товста та інших. Увага акцентується на ролі харчової промисловості в покращенні інвестиційного клімату в країні в цілому [1], на проблемах підвищення інвестиційної привабливості переробно-харчових виробництв [4], виявленні чинників залучення іноземних інвестицій в переробну ланку АПК [7], формуванні системи організаційно-правових та фінансово-економічних інструментів регулювання інвестиційного процесу у сфері переробки сільськогосподарської сировини [6], обґрунтуванні найбільш ефективних напрямів капіталовкладень в харчовій промисловості [5].

Виходячи з останніх трендів на світових ринках продовольства та динаміки розвитку вітчизняного аграрного сектора ряд вчених однозначно розглядають харчову промис-

ловість як пріоритетний напрям інвестиційної діяльності в Україні. Зокрема А. Бритвенко стверджує, що харчова промисловість — найбільш інвестиційно приваблива галузь української промисловості, що характеризується швидкою окупністю інвестицій, базою сировини для виробництва харчової продукції та існуванням ринків збуту. Сфера харчової промисловості характеризується меншою залежністю від кон'юнктурних змін на зовнішніх ринках завдяки значній ємності внутрішнього ринку та низькій еластичності попиту на продовольчу продукцію, тому надходження інвестицій, зокрема на підприємства харчової промисловості, дасть змогу покращити інвестиційний клімат України [1]. Незважаючи на однозначність думок стосовно пріоритетності нарощення інвестиційних потоків у переробно-харчовий сегмент АПК, вирішення цього завдання є доволі ускладненим, оскільки залучення інвестицій у продовольчий комплекс, як вважають О. Тарасова та М. Міхов, будучи складним і багатоаспектним народногосподарським завданням, охоплює цілий комплекс організаційно-правових та фінансово-економічних питань регулювання, спрямованих на формування діючих механізмів залучення інвестицій у харчову промисловість і пов'язаних з нею галузей [5]. Саме формування набору організаційно-правових та фінансово-економічних важелів регулювання інвестиційних процесів у переробно-харчових галузях потребує внесення змін у нормативно-правове поле та численні підзаконні акти, що вимагає концентрації зусиль на різних рівнях системи державного управління.

Надзвичайно важливим при цьому є умонтування в комплекс перерахованих важелів регулювання інвестування в переробній ланці агропродуктового ланцюга стимулюючих залучення інвестицій підойм. З цього приводу окремі вчені акцентують увагу на факторах, які стимулюють інвестиційну діяльність в переробному сегменті АПК. Факторами, що стимулювали інвестиційну діяльність в харчовій промисловості в період економічної стабільності, на думку Т. Товстої, були: зростання обсягу валового внутрішнього продукту, підвищення доходів населення, зміцнення платіжно-розрахункової дисципліни, покращення фінансового стану підприємств харчової промисловості [7].

Т. Товста також переконана, що через низьку інвестиційну активність іноземних компаній, нерівномірний регіональний розподіл інвестиційних надходжень і високий рівень потреби

економіки у залученні капіталу особливої актуальності набуває питання визначення пріоритетів інвестиційної діяльності, вибору її найефективніших напрямів на рівні окремих підприємств, що потребує відповідної інформації про інвестиційну привабливість харчової промисловості та обґрунтування методичних основ її визначення [7].

На необхідності створення умов для покращення інвестиційної привабливості переробно-харчового сегмента АПК акцентує увагу також В. Страшинський, який вважає, що зважаючи на економічні та політичні труднощі, які негативно впливають на агропромисловий сектор, більшої уваги потребує проблема залучення іноземних інвестицій та підвищення інвестиційної привабливості як країни в цілому, так і галузей харчової промисловості, вирішенню якої сприятиме система ефективного державного регулювання інвестиційних процесів [4]. Тобто перспективи нарощення інвестиційних потоків у переробно-харчові виробництва національного АПК прив'язуються до проблеми підвищення рівня інвестиційної привабливості даного сектора економіки, що потребує застосування комплексу заходів стосовно надання необхідної інформації потенційним інвесторам та покращення умов для приходу у вітчизняний переробний сегмент агропромислової сфери іноземних інвесторів.

МЕТА СТАТТІ

Метою публікації є виявлення основних тенденцій залучення інвестиційних потоків в національну економіку та обґрунтування шляхів нарощення інвестицій в модернізацію індустрії переробки сільськогосподарської сировини як структуроутворюючу галузь господарського комплексу та пріоритетний напрям інвестиційної діяльності в Україні в цілому.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інвестиційна діяльність в Україні великою мірою визначалася і визначається рівнем економічної стабільності, темпами зростання ВВП та рівнем інвестиційної привабливості окремих сегментів для іноземного капіталу. Значним поштовхом щодо нарощення інвестиційних потоків в національну економіку стала макроекономічна стабілізація, яка розпочалася у 2000 році та тривала до 2008 року до початку глобальної фінансової кризи. Саме в цей період і відбулося становлення вітчизняного

інвестиційного ринку на основі поєднання рудиментів централізованого фінансування капітальних вкладень, які мали місце в умовах командно-адміністративної економіки (для підприємств державної форми власності), та впровадження сучасних ринкових форм інвестування процесів модернізації, реконструкції, технічного переоснащення та нового будівництва окремих складових основного капіталу.

Починаючи з 2001 року і дотепер в Україні спостерігається активне зростання номінального обсягу капітальних інвестицій, що здійснюються підприємствами та організаціями. Виключеннями стали лише 2009 та 2014 роки, протягом котрих мало місце загострення геоекономічних та геополітичних ризиків, зумовлених відповідно глобальною економічною кризою та початком конфлікту на сході країни. В цілому, за період що аналізується, сума капіталовкладень в національну економіку зросла в 13 разів — з 32,6 у 2001 році до 448,6 млрд грн у 2017 році (рис. 1).

Разом із тим, у ринковій економіці відбувається перманентне зростання цін і кількість обладнання та техніки, що можна запустити у виробничий оборот за одну і ту саму суму фінансових ресурсів, у різні періоди коливається. Для цього вводиться індекс фізичного капіталу в Україні, що показує збільшення реального капіталу та відображає динаміку умовної фізичної кількості одиниць обладнання та устаткування незалежно від збільшення індексу цін виробників та дефлятора ВВП. Так, найбільше одиниць обладнання та устаткування було введено протягом 2001—2008 років (період макроекономічної стабілізації). Тоді, як у 2017 році значення індексу росту фізичного капіталу виявилось на рівня 2003 року — 122,6 в.п.

Якщо аналізувати участь іноземного капіталу у національній економіці, зокрема надходження прямих іноземних інвестицій у 2001—2018 роках, то спостерігається така картина: прямі іноземні інвестиції у гривневому еквіваленті починаючи з 2001 року і завершуючи початком 2018 року в цілому демонструють висхідну тенденцію (рис. 2).

Така ж сама картина спостерігалася й в динаміці прямих іноземних інвестицій в доларовому вираженні, але лише до 2014 року. Після 2014 року величина прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в Україні в доларовому еквіваленті знизилася. Якщо у 2014 році сума прямих іноземних інвестицій в еко-

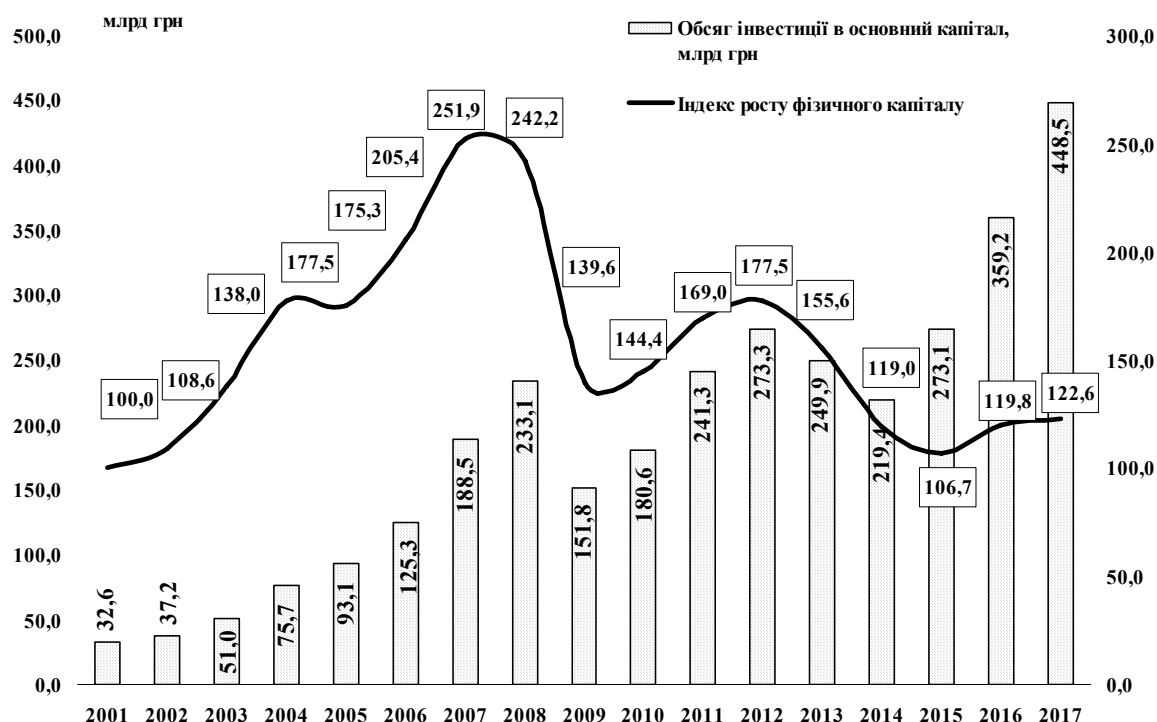

Рис. 1. Динаміка індексу росту фізичного капіталу в Україні протягом 2001–2017 років, 2001=100

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України та НБУ.

номії України становила 53,7 млрд дол., то на початок 2018 року — 39,1 млрд дол. Фактично за 3 останні роки іноземні інвестори вивели з України більше 14 млрд дол. інвестиційного капіталу.

Зростання прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіці України у гривневому еквіваленті у 2014–2018 роках було забезпечене надмірними темпами інфляційно-девальваційних коливань, навіть незва-

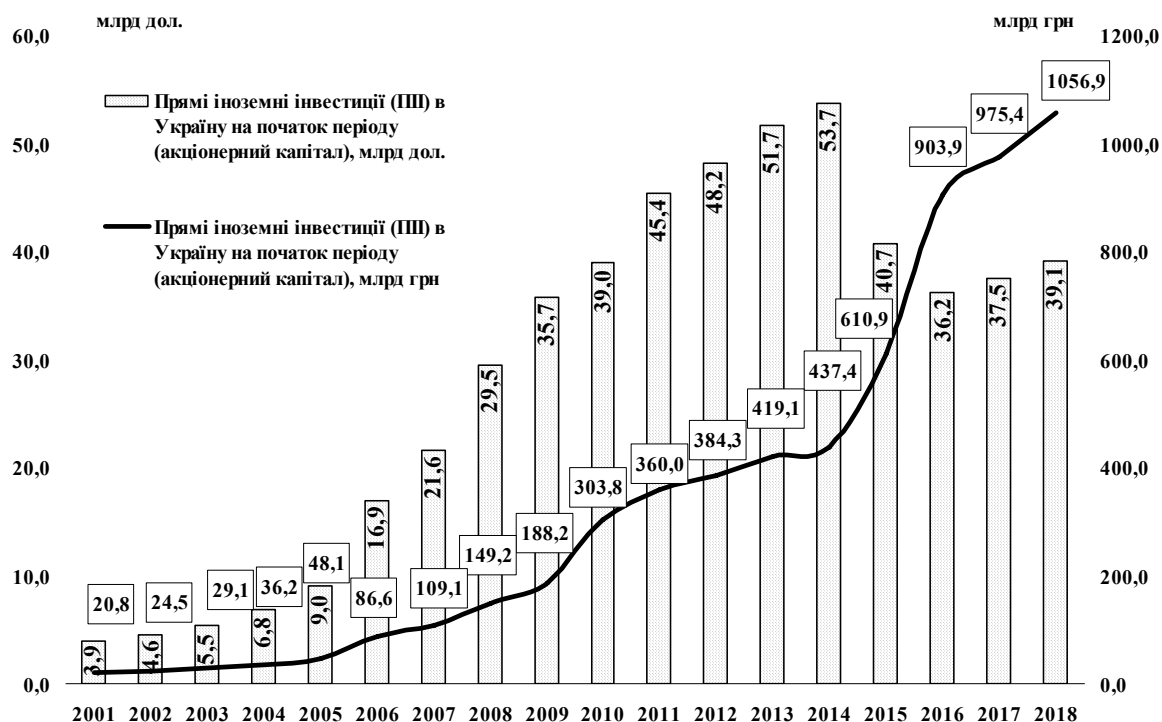

Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції в доларовому та гривневому еквіваленті

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України та НБУ.

жаючи на реальний відтік іноземних інвестицій з національної економіки.

Збереження в цілому сировинної спрямованості національної економіки, а також відсутність позитивних зрушень стосовно модернізації і реконструкції високотехнологічних виробництв не забезпечать у короткостроковій перспективі суттєвого нарощення іноземних інвестицій, що не дасть можливості зменшити енерго- та ресурсомісткість промислового виробництва і тим самим підвищити рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції як на світовому, так і на національному ринку [3].

Суттєве підвищення рівня конкурентоспроможності продукції українських товаровиробників як на вітчизняному, так і на закордонному ринках стане можливим за умови нарощення інвестиційних потоків в модернізацію та реконструкцію основного капіталу. Однак економічна стагнація 90-х років минулого століття та посткризового періоду 2009—2018 років звузила інвестиційні можливості суб'єктів господарювання більшості галузей національного господарства. Тим більше, що в останні роки відбулися зміни в структурі національної економіки, які призвели до посилення ролі аграрного сектора в системі суспільного відтворення, що супроводжується збільшенням частки агропромислового виробництва в структурі загальної доданої вартості та зростанням частки сільськогосподарської та харчової продукції в структурі українського експорту. Саме ці фактори, а також сприятливі природно-ресурсні передумови розвитку рослинницької та тваринницької галузей перетворили аграрний сектор у "локомотив" розвитку всього господарського комплексу, в тому числі і стосовно перспектив нарощення обсягів інвестиційного забезпечення проектів модернізації та реконструкції переробки сільськогосподарської сировини. Саме розбудова вітчизняної індустрії переробки сільськогосподарської сировини дасть можливість зменшити сировинні потоки в аграрному експорті і збільшити обсяги продукції з високою доданою вартістю, що сприятиме підвищенню рівня капіталізації переробних сегментів агропродуктового ланцюга і відповідно зростатиме ефективність виробничо-господарської діяльності суміжних галузей.

Мова йде про переробно-харчову індустрію, яка охоплює харчову промисловість та виробництва по переробці сільськогосподарської сировини в цілях, не пов'язаних з виробництвом харчових продуктів. Харчова промисловість завжди вважалася для України пріори-

тетною і стратегічно важливою галуззю, яка здатна задовольнити не тільки потреби внутрішнього ринку, а й забезпечити провідне місце держави серед лідерів із виробництва якісного продовольства. Біокліматичні умови нашої країни дають можливість збільшувати обсяги виробництва та забезпечувати населення якісною харчовою продукцією, тому стратегічним завданням цієї галузі є експорт. Крім того, потенціал вітчизняного сільського господарства, що забезпечує харчову промисловість сировиною, дозволяє вивести нашу країну на достатній рівень продовольчого самозабезпечення та налагодити експорт, водночас утримуючи лідируючі позиції в міжнародній торгівлі продовольством [4]. До чинників, які реально можуть впливати на активізацію залучення іноземних інвестицій в харчову промисловість України, відносяться: стабілізація правового поля держави (законодавчої бази); інтеграція політичної волі усіх гілок влади; нормалізація стану фінансово-кредитної системи; підвищення пріоритетності статусу іноземного інвестора; підвищення інвестиційної активності населення [7].

В останній час все більшої вагомості набуває такий сегмент індустрії переробки сільськогосподарської сировини як виробництво різних видів палива з відходів рослинництва та тваринництва. Зрештою такі виробництва мають стати ефективним доповненням основних виробництв підприємств харчової промисловості, де утворюються значні обсяги відходів.

Також значний поштовх розвитку переробного сегмента національного АПК надасть модернізація індустрії переробки вторинної сільськогосподарської сировини як рослинного, так і тваринного походження, що сприятиме збільшенню обсягів виробництва біологічного палива і поступовому зменшенню тим самим залежності від зовнішніх джерел постачання енергоносіїв та нарощенню обсягів виробництва цінних кормових добавок. Це є перспективним з огляду на те, що реконструкція й технічне переоснащення виробництва — найбільш ефективні напрямки капіталовкладень у харчовій промисловості. Це дає змогу в коротші строки, з меншими витратами, ніж при новому будівництві, оновлювати матеріально-технічну базу, освоювати нові потужності. Це також дозволить збільшувати частку витрат на устаткування, тобто на активну частину основних фондів [5].

Показовим прикладом в цьому плані при створенні відповідних інституціональних умов може стати інвестиційна діяльність підпри-

емств спиртової промисловості як в частині відновлення виробництва спирту та супутніх видів продукції, так і перепрофілювання незадіяних виробничих майданчиків на виробництво біоетанолу. Це насамперед налагодження виробництва біоетанолу та альтернативного моторного палива з його вмістом на незадіяних виробничих майданчиках спиртових підприємств. Налагодження виробництва біоетанолу дасть змогу забезпечувати використання в моторному паливі екологічно чистого компонента, який суттєво знижує викиди токсичних речовин, зменшує залежність від імпорту енергоносіїв, покращує загальну екологічну ситуацію в країні.

Тим більше, що нарощення виробництва біоетанолу вимагається Національним планом дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року, згідно з яким загальний очікуваний внесок біоетанолу, етилтретбутилового ефіру, виробленого з біоетанолу, для досягнення обов'язкових індикативних цілей щодо їх споживання на транспорті на 2020 рік заплановано в обсязі 320 тис. тонн нафтового еквіваленту. А обсяги виробництва продукції на основі етанолу (біоетанолу) у 2017 році, за експертними оцінками, становили всього 80—85 тис. тонн. За такого обсягу Україна не зможе виконати вимоги ЄС щодо обов'язкового використання 10% біопалива або іншого відновлюваного ресурсу в пальному для транспорту.

Вагомим чинником підвищення інвестиційної привабливості підприємств спиртової промисловості є те, що місця провадження діяльності (МПД), на яких планується організація виробництва біоетанолу та палива моторного альтернативного, знаходяться в регіонах, де є достатній обсяг цукровмісної та крохмалевмісної сировини. На сьогодні ця сировина експортується в країни, де з неї виготовляють біоетанол. Тобто фактично вивозиться додана вартість, яка за допомогою незадіяних сьогодні потужностей може створюватися в Україні й давати синергетичний ефект як для сільськогосподарських товаровиробників, так і для переробно-харчових виробництв [8]. Налагодження виробництва біоетанолу на МПД у Вінницькій, Київській, Львівській, Тернопільській, Черкаській та Чернівецькій областях сприятиме отриманню переробно-харчовим сегментом АПК цих регіонів нових імпульсів для розвитку як в частині диверсифікації виробництва, так і в частині нарощення інвестиційних потоків в модернізацію активної частини основного капіталу, що поступово виведе зі

стану стагнації й суміжні із спиртовим виробництвом галузі.

Каталізатором поживавлення інвестиційної активності підприємств спиртової промисловості стало прийняття законопроекту № 9260 "Про внесення змін до Податкового кодексу та деяких інших законодавчих актів щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів", яким передбачено оподаткування технічного спирту за нульовою ставкою: спирту етилового денатурованого, який використовується для виробництва продукції хімічного і технічного призначення; спирту етилового неденатурованого, який використовується для виробництва оцту з харчової сировини; спирту етилового денатурованого, що використовується для виробництва парфумерно-косметичної продукції; спирту етилового-сирцю, що використовується в межах одного суб'єкта господарювання для виробництва біоетанолу; спирту етилового, що розміщується між акцизними складами в межах одного суб'єкта господарювання [2]. Цей законодавчий акт знижує фіскальне навантаження на виробників технічного спирту і тим самим створює умови для підвищення рівня капіталізації і відповідно нарощення внутрішніх джерел інвестування проектів модернізації, реконструкції та технічного переоснащення основних засобів.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Приріст інвестиційних вливань у господарському комплексі як за рахунок внутрішніх, так і зовнішніх джерел залежить від удосконалення інституціонального середовища функціонування інвестиційного ринку та створення умов для нарощення інвестиційних потоків у модернізацію та реконструкцію основного капіталу в галузях, де спостерігається високий рівень концентрації інвестиційного капіталу. Виходячи з нинішньої відтворювальної структури національної економіки, зрушень у структурі ВВП та структури експортних поставок, пріоритетним напрямом інвестиційної діяльності слід вважати модернізацію індустрії переробки сільськогосподарської сировини з огляду на позитивну динаміку обсягів виробництва в сировинному сегменті АПК та перспективи виходу на зовнішні ринки з продукцією з високою доданою вартістю. Одним з основних пріоритетів активізації інвестиційної діяльності в переробно-харчовому секторі АПК є налагодження виробництва біоетанолу на незадіяних майданчиках спиртових виробництв,

що сприятиме підвищенню рівня капіталізації названих суб'єктів господарювання та дасть змогу підвищити рівень комплексності переробки сільськогосподарської сировини і зміцнити енергетичну незалежність України.

Література:

1. Бритвенко А.С. Інвестиційна політика підприємств у сфері харчової промисловості. Вісник Бердянського університету менеджменту та бізнесу. — 2015. — № 1 (29). — С. 27—29.

2. Верховна Рада ухвалила законопроект щодо зниження податку на технічний спирт. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/verhovna-rada-uhvalila-zakonoproekt-sodo-znizenna-podatku-na-tehnicnij-spirit>

3. Голян В.А. Чому інвестори виводять активи з України. URL: https://lb.ua/blog/vasiliy_golyan/413632_chomu_investori_vivodyat_aktiv_i_z.html

4. Страшинський В.І. Інвестиційне забезпечення підприємств харчової промисловості: стан, тенденції та проблеми. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право. — 2015. — Вип. 28. — С. 65—72.

5. Тарасова О.В., Міхов М.М. Проблеми поліпшення інвестиційного клімату в харчовій промисловості України. Економіка харчової промисловості. — 2011. — № 4. — С. 33—36.

6. Тінтулов Ю.В. Залучення інвестицій у розвиток підприємств харчової промисловості. Аграрний вісник Причорномор'я. Економічні науки. — 2013. — № 69. — С. 99—107.

7. Товста Т.А. Інвестиційний фактор розвитку харчової промисловості України. Інвестиції: практика та досвід. — 2009. — № 2. — С. 18—20.

8. Юрій Лучечко: Вихід на європейський ринок біоетанолу прискорить модернізацію спиртової галузі. Економіст. — 2018. — № 9. — С. 2—6.

References:

1. Brytvyenko, A.S. (2015), "Investment policy of enterprises in the food industry", Visnyk Berdyans'koho universytetu menedzhmentu ta biznesu, vol. 1 (29), pp. 27—29.

2. Agravery (2018), "The Verkhovna Rada has adopted a bill to reduce the tax on technical alcohol", available at: <https://agravery.com/uk/posts/show/verhovna-rada-uhvalila-zakonoproekt-sodo-znizenna-podatku-na-tehnicnij-spirit> (Accessed 01 Dec 2018).

3. Holyan, V.A. (2018), "Why investors are withdrawing assets from Ukraine", available at: https://lb.ua/blog/vasiliy_golyan/413632_

[chomu_investori_vivodyat_aktiv_i_z.html](https://lb.ua/blog/vasiliy_golyan/413632_chomu_investori_vivodyat_aktiv_i_z.html) (Accessed 01 Dec 2018).

4. Strashyns'kyi, V.I. (2015), "Investment support for food industry enterprises: state, trends and problems", Naukovyy chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova, Seriya 18: Ekonomika i pravo, vol. 28, pp. 65—72.

5. Tarasova, O.V. and Mikhov, M.M. (2011), "Problems of improving the investment climate in the food industry of Ukraine", Ekonomika kharchovoyi promyslovosti, vol. 4, pp. 33—36.

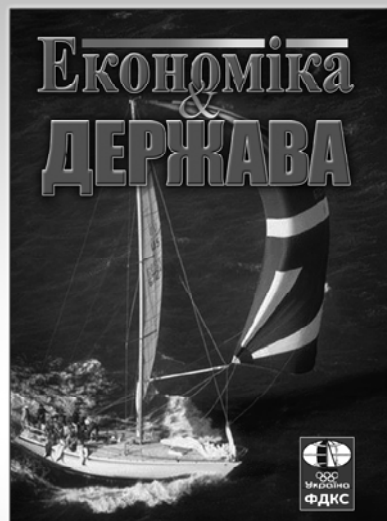
6. Tintulov, Yu.V. (2013), "Attraction of investments in the development of enterprises of the food industry", Ahrarnyy visnyk Prychornomorya, Ekonomichni nauky, vol. 69, pp. 99—107.

7. Tovsta, T.L. (2009), "Investment factor of food industry development in Ukraine", Investytsiyi: praktyka ta dosvid, vol. 2, pp. 18—20.

8. Luchechko, Yu. (2018), "Entrance to the European bioethanol market will accelerate the modernization of the alcohol industry", Ekonomist, vol. 9, pp. 2—6.

Стаття надійшла до редакції 04.12.2018 р.

Науково-практичний журнал «ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових

видань України з ЕКОНОМІКИ

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73

УДК 338.432:620.92(477+100)

К. В. Козак,
асистент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії,
Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

DOI: 10.32702/2306-6792.2018.24.67

ЕНЕРГЕТИЧНА ТА ЕКОНОМІЧНА ЗНАЧИМІСТЬ ЗЕЛЕНОГО БІЗНЕСУ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ

K. Kozak,
assistant of the department of administrative management and alternative sources of energy,
Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsya

ENERGY AND ECONOMIC SIGNIFICANCE OF GREEN BUSINESS FOR UKRAINE AND THE WORLD

У статті проаналізовано досвід іноземних країн щодо застосування зеленого бізнесу. Висвітлено основні умови функціонування "зеленого бізнесу". Виділено провідні країни, в яких функціонує зелений бізнес і яких результатів уже досягнуто. Встановлено, що активним видом зеленого бізнесу є органічне виробництво, яке поступово стає природною складовою української та світової економіки, в свою чергу це свідчить про його просування до ринкових форм і методів господарювання. Крім просування органічного виробництва, важливою складовою механізму впровадження зеленого бізнесу, яка може вирішити проблему потреби України в енергозбереженні, є перехід від використання традиційних джерел енергії до активного застосування альтернативних джерел енергії. На сьогодні стоїть гостра проблема забезпечення енергоносіями, оскільки із цим пов'язаний економічний розвиток країни, підвищення добробуту населення. Висока залежність України від імпорту енергоносіїв разом із високими цінами на них створює невпевненість у стабільному постачанні та є основною залучення альтернативних джерел енергії: біодизелю, біоетанолу, біогазу та ін. Окреслено основні фактори, які зупиняють розвиток зеленого бізнесу в Україні. Перелічено переваги впровадження зеленого бізнесу в АПК України. Напрацьовано напрями, над якими потрібно активно попрацювати для заповнення прогалин в економіці країни. Серед яких: інтеграція національної законодавчої бази до рівня ЄС; активний розвиток інвестиційних проектів з обов'язковим результатом, який націлений на мінімізацію використання природного газу та заохочення застосування відновлювальних видів палива та енергії у всіх сферах діяльності; обов'язковим напрямом, який потребує особливої уваги є напрямок формування Енергетичної стратегії України з урахуванням всіх слабких та сильних сторін пов'язаних з ресурсним потенціалом України. Вирішення також потребує питання зменшення кількості дозвільних документів для реалізації проектів щодо заміщення газу альтернативними джерелами енергії. Виникає необхідність чіткого визначення строків отримання цих документів за єдиним обов'язковим зразком.

The article analyzes the experience of foreign countries in applying green business. The main conditions of functioning of "green business" are highlighted. The leading countries in which the green business functions and what results have already been achieved are highlighted. It has been established that the active form of green business is organic production, which gradually becomes a natural component of the Ukrainian and world economy, which in turn indicates its advancement to market forms and management practices. In addition to the promotion of organic production, an important component of the green business implementation mechanism that can solve the problem of Ukraine's energy conservation needs is the transition from traditional energy sources to the active use of alternative energy sources. Today there is an acute problem of energy carriers, as this involves economic development of the country, increasing the well-being of the population. Ukraine's high dependence on imports of energy carriers together with high prices on them creates insecurity in the stable supply and is the main attraction of alternative sources of energy: biodiesel, bioethanol, biogas, etc. The main factors that stop the development of green business in Ukraine are outlined. The benefits of introducing green business in the agroindustrial complex of Ukraine are listed. Are worked out directions on which it is necessary to work actively to fill gaps in the economy of the country. Among them: integration of the national legislative base to the level of the EU; active development of investment projects with a compulsory result aimed at minimizing the use of natural gas and encouraging the use of renewable fuels and energy in all spheres of activity; the mandatory direction that needs special attention is the direction of the formation of the Energy Strategy of Ukraine, taking into account all the

weak and strong points related to the resource potential of Ukraine. The solution also requires the issue of reducing the number of permits to implement projects to replace gas with alternative sources of energy. There is a need for a clear definition of the terms for obtaining data documents by a single mandatory model.

Ключові слова: сталий розвиток, енергетична безпека, економічний ефект, "зелений бізнес", підприємництво, екологічність, захист навколишнього середовища.

Key words: sustainable development, energy security, economic effect, green business, entrepreneurship, environmental friendliness, environmental protection.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Враховуючи умови проживання людства, а саме складні економічні, політичні, екологічні і соціальні умови дедалі більшої актуальності набувають питання пошуку нових моделей розвитку підприємницької діяльності. Тому результатом такого виклику є той факт, що світова спільнота підтримала обраний раніше вектор сталого розвитку. На Паризькій конференції 2015 року було затверджено нову угоду по збереженню клімату. Уже через рік у дію вступив Порядок денний у галузі сталого розвитку ("зеленого бізнесу") на період до 2030 року в якому було визначено основні цілі сталого розвитку. Результатом виконання обраних цілей має стати в першу чергу добробут населення планети та кожної країни, яка стала на шлях сталого розвитку, а також отримання позитивного енергетичного та економічного результату на користь людства.

Все більшого значення та ваги у світі набувають моделі сталого розвитку, зелених економіки та бізнесу, трансформованих з урахуванням сучасних тенденцій. За оцінками експертів, для виконання поставлених завдань щодо сталого розвитку необхідно виділяти до 7 трлн дол. США інвестицій на рік для того, щоб отримати енерго-економічний результат. Проте, не дивлячись на складні економічні та політичні умови, фінансування зелених ініціатив має розглядатися не як джерело додаткових витрат, а як умова здійснення масштабних прогресивних змін в межах існуючих економічних систем кожної країни [2].

Впровадження екологічно та енергетично безпечних технологій, а також розвиток органічного ринку стали не тільки пріоритетними напрямками розвитку, а й джерелами доходів приватного і державного секторів економіки. Німеччина одна із перших серед розвинених країн світу обрала курс на сталий розвиток та зелену економіку і бізнес. Вона посідає провідне місце у сфері ефективного використання енергії, а її політика спрямована на захист довкілля та попередження зміни клімату. За останні роки в Україні, а також до прикладу й в Республіці Казахстан теж прийняті важливі

державні політичні, екологічні та економічні документи, стратегії, програми, які охоплюють головні складові сталого розвитку — економіку, енергетику, соціум, довкілля, та активно підтримуються громадськістю. Але потребують подальшого вивчення та вирішення теоретико-методологічних, організаційних, практичних впроваджень зелених технологій.

Тому питання енергетичної та економічної значимості зеленого бізнесу є актуальним як на місцевому, державному, так і на глобальному рівнях.

Варто також врахувати й той факт, що Україна є енергозалежною від країн-імпортерів енергоносіїв, тому розвиток зеленого бізнесу, дасть можливість зменшити залежність нашої країни і водночас забезпечить збереження екології та покращить рівень економіки країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання енергетичної та економічної значимості "зеленого бізнесу" на сьогодні є вкрай актуальними, тому вони розглядаються у багатьох наукових роботах, періодичних виданнях та монографіях. Зокрема серед українських учених необхідно відзначити праці Г.М. Калетніка [6], О.Г. Шпикуляка, О.І. Алімова, О.О. Бакаєва, Л.К. Безчасного, О.О. Веклича, В.М. Гейця, Б.М. Данилишина, В.Н. Ємченко, А.А. Чухна, Б.Є. Кваснюка, Е.М. Лібанової та інших. Але тема значимості "зеленого бізнесу" для України все ж не розкрита в повному обсязі і є недостатньо дослідженим напрямом.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є визначення енергетичної та економічної значимості "зеленого бізнесу", а також виокремлення загроз, які шкодять покращенню енергетичної та економічної ситуації в Україні, пошук пропозицій щодо створення необхідних умов для "озеленення" підприємництва в Україні та визначення факторів, котрі можуть бути використані при аналізі енергетичного та економічного стану зеленого бізнесу в Україні. Виникає необхідність чітко окреслити позитивні та нега-

тивні фактори, які впливають на застосування інструментів зеленого бізнесу та виокремити плюси впровадження зеленого бізнесу в контексті використання альтернативних джерел енергії.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зелений бізнес поглинає традиційний бізнес і є необхідним для екологічного підприємництва, а з точки зору стратегічного розвитку багатьох і для інших видів бізнесу.

Хоч і поняття зеленого бізнесу відносно нове, але факт впровадження дає свої результати не тільки в Україні та й у світі.

Візьмемо за приклад Казахстан. Саме в цій країні поставлено високі цілі по національному розвитку, відповідно до якого вже до 2050 року країна буде входити до числа 30-ти найбільш розвинених країн світу з сучасною і диверсифікованою економікою. Сьогодні в Казахстані успішно реалізується державна політика по збільшенню долі альтернативної енергетики і зниженню енергоємності країни за допомогою створення ефективної моделі зеленого бізнесу та економіки. Ще у 2013 році глава держави Н. Назарбаєв затвердив Концепцію по переходу Казахстану до зеленої економіки та розвитку зеленого бізнесу, ініціатива Казахстаном на 66-ій сесії ГА ООН Програми партнерства "Зелений міст", також було створено науково-освітній центр "Зелена Академія", саме Казахстан з усіх колишніх республік СРСР найбільшою мірою зіткнувся з важкими екологічними наслідками радянської епохи: Семіпалатинський полігон, Арал, шкідливі викиди від декількох технологічних виробництв та інше. Глибоке усвідомлення значущості цих актуальних проблем зумовлює активну позицію Казахстану в його прагненні стати лідером цього об'єктивного глобального процесу. Одним з основних напрямів переходу до зеленої економіки є підприємницький аспект, тобто розвиток зеленого бізнесу. У свою чергу, розвиток зеленого бізнесу сприяє зменшенню споживання природних ресурсів. У зв'язку з цим дуже важливе розуміння переваг і ролі зеленої економіки як з боку великих компаній, так і малого та середнього бізнесу, і безперечно інституцій, які мають займатись розвитком даного бізнесу [1; 3].

Протягом останніх десятиріч у світі відбувається суттєве зростання ролі зеленого бізнесу та активне збільшення попиту на його продукцію. Свідченням цього є світовий ринок органічної продукції ("зеленої продукції"), який на кінець 2015 року оцінювався у понад 72

млрд євро, що на 9 млрд євро більше порівняно із 2013 роком. На початок 2017 року ємність цього ринку вже оцінювалась у 80 млрд євро. Зважаючи на світові тенденції та активний попит у світі до впровадження зеленого бізнесу, можна стверджувати, що ринок органічної продукції зростатиме ще швидшими темпами.

Актуальність теми обумовила потребу у дослідженні та аналізі сучасного стану органічного виробництва у світі, визначенні основних напрямів його розвитку, вивченні можливостей та загроз для України у намаганнях зайняти відповідну нішу на ринку.

За визначенням Міжнародної федерації руху за органічне сільське господарство (IFOAM), "органічне сільське господарство — виробнича система, що підтримує здоров'я ґрунтів, екосистем і людей. Воно залежить від екологічних процесів, біологічної різноманітності та природних циклів, характерних для місцевих умов, при цьому виключається використання шкідливих ресурсів, які викликають несприятливі наслідки. Органічне сільське господарство поєднує в собі традиції, нововведення та науку з метою покращення стану навколишнього середовища та сприяння розвитку справедливих взаємовідносин і належного рівня життя для всього вищезазначеного" [1]. Найпростіше визначення органічного землеробства дала в 1980 році дослідницька група Департаменту сільського господарства США — "органічне землеробство — це система виробництва сільськогосподарської продукції, яка забороняє використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових добавок до кормів при відгодівлі тварин" [1].

Незважаючи на уповільнення темпів зростання світової економіки, обсяг реалізації органічних продуктів на світовому ринку продовжує зростати. За прогнозами, у 2020 році ринок органічної продукції може досягти 200—250 млрд дол. США. Щорічне зростання ринку в країнах Європи становить близько 10 %. За даними дослідницької організації "Органік монітор", понад 90 % споживачів органічних продуктів мешкають у США та Європі. Найбільшим є американський ринок органічної продукції, який в різні роки коливався від 47 до 53 % від загальної ємності ринку. Країнами з найбільшими ринками органічної продукції є США, Німеччина та Франція. Найвищий рівень споживання на душу населення спостерігається у Швейцарії, Данії та Люксембурзі. Найбільші частки ринку у Данії, Швейцарії та Австрії [3; 4].

Рис. 1. Країни-лідери органічного виробництва

Джерело: сформовано автором на основі [3; 4].

В Європі зосереджено 29 % органічних сільськогосподарських площ світу. Країнами з найбільшою площею органічних сільськогосподарських земель є Іспанія (1,6 млн га), Італія (1,1 млн га) та Німеччина (1 млн га). Сім європейських країн мають частку органічних сільськогосподарських площ вищу, ніж 10 % від усіх сільськогосподарських земель: Ліхтенштейн (29,3 %), Австрія (19,7 %), Швеція (15,2 %), Естонія (14,8 %), Швейцарія (11,7 %), Чеська Республіка (10,7 %) та Латвія (10,4 %).

Світовий досвід свідчить, що пік попиту на органічну продукцію спостерігається у населення віком 40—49 років, що пояснюється, насамперед, кращим матеріальним станом цієї групи людей і відповідальним ставленням до свого здоров'я [5]. Спостерігається також тренд до здорового способу життя. Тому молодь віком 25—35 років підвищила протягом останніх 3 років у загальному споживанні частку органічної продукції на 3%.

Ринок органічних продуктів у світі міг би розвиватися й швидшими темпами, але значну роль відіграє й стримуючий фактор, а саме порівняно висока вартість органічних товарів і продуктів як в Україні, так і у світі. Ціни на органічну продукцію, зазвичай, набагато вищі. Наприклад, за європейськими стандартами, націнка на органічні продукти й товари є виправданою у розмірі 20—30 %. А в Україні та деяких інших країнах світу в окремих випадках вартість органічних товарів може бути на 50—300 % вище, ніж неорганічних [1; 6].

Крім того варто зауважити, що крім органічної продукції невід'ємною складовою зеленого бізнесу є застосування відновлювальних джерел енергії як виду зеленого бізнесу.

У першу чергу за допомогою ВДЕ ми матимемо можливість суттєво скоротити енергозалежність України від країн-імпортерів газу.

Розглянемо ряд переваг, які характеризують ВДЕ як основу зеленого бізнесу:

1. Зменшення енергозалежності України.
2. Поява нових робочих місць в сільській місцевості.
3. Зменшення шкідливих викидів в повітря, покращення екологічної ситуації країни.
4. Сприяння розвитку енергоефективних технологій.
5. Вибудовування надійної енергетичної стратегії України.

До прикладу, розглянемо у нижче поданій таблиці Національний план дій щодо показників виробництва відновлювальних джерел енергії у валовому кінцевому енергоспоживанні до 2020 року.

Таблиця 1. Національна індикативна ціль ВДЕ у валовому кінцевому енергоспоживанні до 2020 року та розрахункові траєкторії її досягнення

Показники	2009	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Виробництво теплової енергії, %	3,4	5,7	6,7	7,7	8,9	10	11,2	12,4
У тому числі біомаса, тис. т	1 433	2 280	2 700	3 100	3 580	4 050	4 525	5 000(85%*)
Виробництво електроенергії, %	7,1	7,6	8,3	8,8	9,7	10,4	10,9	11
У тому числі біомаса, МВт	0	40	250	380	520	650	780	950
У тому числі тверда біомаса, МВт	0	28	175	260	360	455	540	660(12%*)
У тому числі біогаз, МВт	0	12	75	120	160	195	240	290(5%*)
Транспорт, %	1,5	4,1	5	6,5	7,5	8,2	9	10
У тому числі біопалива, тис. т	0	110	150	220	265	300	340	390(77%*)
Загальна частка ВДЕ у ВКЕ**, %	3,8	5,9	6,7	7,4	8,3	9,1	10,1	11

Примітки:

* — частка біомаси від внеску всіх ВДЕ у цьому секторі;

** — валове кінцеве енергоспоживання.

Внесок біомаси до виробництва енергії у 2020 році відповідає заміщенню природного газу в обсязі 6,25 млрд куб м на рік у секторі теплової енергії та 0,95 млрд куб м на рік у секторі електроенергії, прогнозуючи, що близько 90% електричних потужностей на твердій біомасі буде працювати в режимі ТЕЦ [2].

Якщо ж відняти від загального запланованого обсягу заміщення природного газу — 7,2 млрд куб. м на рік, то обсяг скорочення, досягнутий за рахунок біомаси — 1,93 млрд куб. м на рік, можна отримати об'єм газу — 5,27 млрд куб. м на рік, який повинен бути заміщений біомасою до 2020 року згідно з національним планом дій [2].

Для виконання поставленої цілі в Україні є достатній потенціал біомаси, доступної для виробництва енергії — більше 27 млн т умовного палива на рік за оцінками 2013 року. Основні складові — первинні відходи сільського господарства. Загалом економічний потенціал відходів становить 12,2 млн т умовного палива на рік.

Наразі на енергетичні потреби в Україні використовується лише 10% загального потенціалу біомаси — 2,7 млн т умовного палива на рік. Головним чином це деревна біомаса, 86% обсягу використання біомаси, та лушпиння соношника — 8%.

Найменш активно застосовуються рослинні відходи — 94 тис. т соломи на рік, що становить менше 1% економічного потенціалу соломи в Україні.

Національним планом дій з відновлюваної енергетики встановлено загальну мету з розвитку цього сектора у Україні до 2020 року: внесок ВДЕ до валового кінцевого енергоспоживання повинен досягти 11% відповідно до зобов'язань України як члена Енергетичного співтовариства.

Біомаса є вагомою складовою ВДЕ і згідно з національним планом основний її внесок передбачений у секторі опалення та охолодження — 5 млн т на рік у 2020 році, що становитиме 85% внеску всіх відновлюваних джерел енергії.

Крім того, до 2020 року заплановано встановлення 950 МВт на біомасі та використання 390 тис. т на рік біопалива на транспорті.

Оцінюючи можливості нашої країни, ми відстежуємо, що при наявних ресурсах ми можемо повністю переходити на ведення зеленого бізнесу, як альтернативи котра зможе вивести країну на нові рівні господарювання. При цьому ми отримуємо ефект синергії при якому ми матимемо і економічний добробут, а також не менш важливим є екологічний ефект. Роз-

виток зеленого бізнесу на теренах України дасть поштовх до вирішення питань пов'язаних і з дослідженням та встановленням логістичних каналів, які при правильному функціонуванні дадуть країні можливість отримання економічного і знову ж таки екологічного ефекту. Без заперечень при впровадженні зеленого бізнесу потрібно буде використовувати всі його інструменти не тільки в економічній сфері, а й по всьому, тільки тоді ми досягнемо найвищого результату. Чим водночас покращимо рівень життя населення.

Досліджуючи питання енергетичної та економічної значимості виникає проблема часткового недофінансування відновлювальних джерел енергії, хоча ще в 2014 році урядом України було прийнято ряд урядових постанов, які безпосередньо спрямовані на стимулювання заміщення природного газу альтернативними видами енергії та орієнтир на Європейський сектор ВДЕ.

Якщо врахувати факт прийняття плану короткострокових та середньострокових заходів, які направлені на скорочення імпорту енергоносіїв було передбачено низку важливих заходів, але як свідчить практика, не всі рішення втілюються належним чином у життя. Тому в першу чергу варто попрацювати в таких напрямках:

1. Розвиток інвестиційних проектів з обов'язковим переведенням споживачів від природного газу до застосування відновлювальних видів палива та енергії.

2. Не менш важливим є вдосконалення методики розрахунку тарифів на виробництво теплової енергії з видів палива, відмінних від природного газу. З урахуванням застосування механізму прискореної амортизації обладнання, встановлення граничного рівня регуляторної норми доходів.

3. Розроблення та часткове спрощення порядку передавання в оренду великих об'єктів теплоенергетики, які належать до комунальної форми власності з подальшою їх приватизацією.

4. Інтеграція національного законодавства відповідно до директив ЄС у сфері зеленого бізнесу та відновлювальних джерел енергії зокрема.

5. Обов'язкове розроблення технічних умов приймання в газотранспортну систему України біометану, а також налагодження механізму його застосування та поширення використання.

6. Формування Енергетичної стратегії України з обов'язковою умовою скорочення спо-

живання природного газу, натомість збільшення обсягу використання відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива.

7. Спрощення процедури землевідведення для об'єктів виробництва теплової та електричної енергії з використанням альтернативних видів палива.

8. Вирішення питання зменшення кількості дозвільних документів для реалізації проектів щодо заміщення газу. Чітке визначення строків отримання даних документів за обов'язковим зразком.

Варто зауважити що потрібно також розробити механізм впровадження відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива першочергово в державних установах (бюджетних установах) та установах соціальної сфери.

Крім цього, одним з варіантів забезпечення енергетичної та економічної незалежності може стати впровадження малих біогазових установок з обов'язковим розрахунком ефективності та окупності даної установки.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Перед Україною стоїть важливе, нелегке завдання — кінцевим результатом якого стане незалежність від країн-імпортерів енергоносіїв. Таким чином, для активізації розв'язання екологічних та економічних проблем в Україні доцільно розвивати законодавчу базу, а саме гармонізацію із європейським законодавством, з обов'язковим врахуванням різноманітних програм розвитку та руху в напрямку координації та роботи із сертифікуючими органами; щодо зеленого органічного виробництва слід забезпечити державну підтримку господарств у перехідний період та в ході проведення сертифікації на відповідність органічному виробництву; створити інфраструктуру ринку органічних продуктів. На прикладі країн Європи чітко проглядається тенденція розвитку зеленого бізнесу.

Для успішного здійснення комплексу економіко-екологічних заходів Україні бракує також кваліфікованих кадрів по впровадженню ідей зеленого бізнесу в усі види економічної діяльності, вирішенню екологічних проблем, управлінню екосистемами.

Література:

1. The New Plastics Economy Rethinking the future of plastics // World Economic Forum. — 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_The_New_Plastics_Economy.pdf

2. Стратегія державної екологічної політики України на період до 2020 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/about/strategy>

3. Freden J. The Swedish recycling revolution / Jonas Freden // Swedish Institute. — 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://sweden.se/nature/the-swedish-recycling-revolution/>

4. Рамкова програма партнерства Уряду України — ООН на 2012—2016 роки [Електронний ресурс] / Портал Організації Об'єднаних націй в Україні. — Режим доступу: http://www.un.org.ua/images/stories/Ukraine-UN_Partnership_Framework_FINAL_UA.pdf

5. Степанченко Б.В. Зелений бізнес в Україні: становлення та фінансування / Б.В. Степанченко // Економічний часопис-XXI. — 2010. — № 9—10. — С. 33—36.

6. Калетник Г.М. Біопалива: ефективність їх виробництва та споживання в АПК України: навчальний посібник / В.М. Пришляк. — Київ, 2011. — 312 с. (Гриф МОН України № 1/12-75 від 15.01.10 р.)

References:

1. World Economic Forum (2016), "The New Plastics Economy Rethinking the future of plastics", available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_The_New_Plastics_Economy.pdf (Accessed 29 November 2018).

2. The official portal of the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine (2018), "Strategy of the state ecological policy of Ukraine for the period till 2020", available at: <https://menr.gov.ua/content/prioriteti.html> (Accessed 24 November 2018).

3. Freden, J. (2015), "The Swedish recycling revolution", Swedish Institute, available at: <https://sweden.se/nature/the-swedish-recycling-revolution/> (Accessed 24 November 2018).

4. United Nations Portal in Ukraine (2012) "The United Nations Government-Ukraine Partnership Framework for 2012-2016", available at: http://www.un.org.ua/images/stories/Ukraine_UN_Partnership_Framework_FINAL_UA.pdf (Accessed 2 December 2018).

5. Stepanchenko, B.V. (2010), "Green Business in Ukraine: Establishment and Financing", *Ekonomicznyj chasopys-XXI*, vol. 9—10, pp. 33—36.

6. Kaletnik, H.M and Pryshliak, V.M. (2011), *Biopalyva: efektyvnist yikh vyrobnytstva ta spozhyvannia v APK Ukrainy* [Biofuels: Efficiency of their production and consumption in the agroindustrial complex of Ukraine], Khai-Tek Pres, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2018 р.

УДК 338.630

С. С. Макаренко,
здобувач, Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки", м. Київ

DOI: 10.32702/2306-6792.2018.24.73

ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО ЯК СУБ'ЄКТ ЕКОНОМІКО-СУСПІЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ

S. Makarenko,
Applicant, National Science Center "Institute of Agrarian Economics", Kyiv

FORESTRY AS A SUBJECT OF ECONOMIC-SOCIAL INTERESTS

Статтю присвячено дослідженню наукового трактування сутності категорії "лісове господарство" у системі економічних та суспільних інтересів. Ліс є джерелом природних благ, таких як природні ресурси та природні умови, які використовуються в сьогоденні та можуть бути використані в майбутньому в процесі економічної діяльності для задоволення як матеріальних так і духовних потреб суспільства. Розглянуто синергічність елементів матеріального й нематеріального виробництва в лісовому господарстві, яка полягає у спільній взаємодії біосфери та її фізико-біологічних складових із суспільством взагалі та його елементів зокрема, а також з технічними засобами. Все це відбувається завдяки безперервному трудовому процесі в лісовому господарстві. Економічні та соціальні потреби виступають спонукальним мотивом виробництва, потреба є передумовою виробництва. Взаємозв'язок між економічними законами і господарською діяльністю відбувається через економічні потреби та інтереси суспільства. Систематизовано зв'язок економічних законів з лісгосподарською діяльністю.

The article reveals the study of the scientific interpretation of the essence of the category "forestry" in the system of economic and social interests. The forest is a source of natural wealth, such as natural resources and natural conditions that are used in the present and can be used in the future in the process of economic activity to meet the material and spiritual needs of society. The synergy of elements of material and non-material production in forestry is considered, which consists in the joint interaction of the biosphere and its physical and biological components with society in general and its elements in particular, as well as with technical means. All this is due to the continuous process of work in the forestry sector. Economic and social needs are the motive for production, the need is a precondition for production. The relationship between economic laws and economic activity is due to the economic needs and interests of society. The communication of economic laws with forestry activities is systematized.

The notion of public interest is so multifaceted and comprehensible that it makes it impossible to define it within the limits of one definition. From the essence of the concept of a forest enterprise as a subject of economic and social interest, the following follows that the category "forestry" can be used in the following variants: as an industry — forestry; as a separate enterprise; as a sign of a production process embodied in human labor for the purpose of forestry; as a separate scientific branch of knowledge.

It should be noted that the economic interests of business entities form a system of goals for the development of the entire forest industry in general, and on the basis of them are determined the primary goals and interests. Public interests consist in achieving a high level of socio-economic development, and the state acts as an investor of the social sector, investing in the development of intellectual potential of the country. Private interests aim at maximizing income. And the priority direction of public interests is the sustainable and sound management of forestry.

Ключові слова: лісове господарство, економічний інтерес, суспільний інтерес, людська праця, земля.

Key words: forestry, economic interest, public interest, human labor, land.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ліс це не тільки цінний виробничий ресурс, але і важливе для людини середовище суспільної життєдіяльності. Але його стан економічної, соціальної, екологічної складової не відповідає суспільним очікуванням. Останнім часом

лісові господарства перебувають у центрі уваги суспільства і виступають об'єктом перетворень. Як наслідок, постає проблема про ступінь адекватності ставлення різних суб'єктів, носіїв суспільних інтересів у лісовому господарстві як осередків суспільного блага.

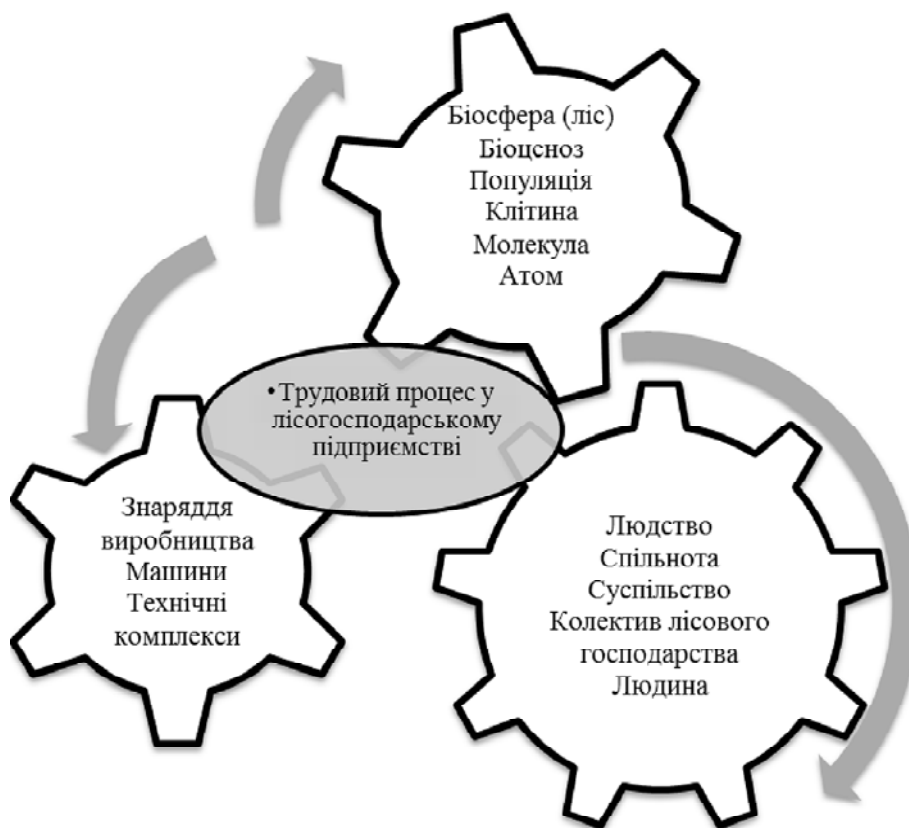

Рис. 1. Синергічність елементів матеріального та нематеріального виробництва в лісогосподарському підприємстві

Джерело: доповнено автором на основі [2, с. 11].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика є недостатньо дослідженою у площині розгляду вітчизняними вченими. Аспекти лісокористування та економіки лісу розглядаються у працях таких вчених: Г. Висоцький, Р. Дубас, Г. Морозов, Є. Сенько, І. Синякевич, С. Струмилін, В. Сукачев, Ю. Туниця, М. Вільямс, Ю. Цаль-Цалко та інші.

Недостатньо дослідженим питанням є сутність категорії лісового господарства як суб'єкта економіко-суспільного інтересу, тому це питання підлягає детальному вивченню.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження та поліпшення діяльності лісового господарства у системі економіко-суспільних інтересів галузі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

На основі мільярдів сліпих випадкових процесів з'являються чудові закономірності, які охоплюють все: природу та дух... [1, с. 165].

Щоб це було нескінченним, потрібно не тільки ощадливе використання, збереження та примноження лісових ресурсів, треба до існу-

ючих природних законів додати економічні, соціальні, правові та екологічні закони, які створюють ефективну систему взаємозв'язку людини як не тільки споживача, а й як працівника, його потреб, інтересів суспільства з можливостями природи. Тобто відбувається поєднання матеріального та нематеріального виробництва в єдиний суспільно важливий нескінченний циклічний оборот (рис. 1).

Об'єктом нашого дослідження буде виступати лісове господарство як елемент економіки. Ліс є джерелом природних благ, таких як природні ресурси та природні умови, які використовуються в сьогоденні та можуть бути використані в майбутньому в процесі економічної діяльності для задоволення як матеріальних, так і

духовних потреб суспільства.

Ліс — це складова і надзвичайно важлива частина біосфери, елемент географічного ландшафту. Ліс є об'єктом природокористування, народногосподарська цінність якого характеризується всією сумою ефектів, які отримує суспільство в процесі комплексного використання лісових ресурсів. Ліс відіграє важливу роль у кругообігу вуглецю і кисню, регулює водообмін, сприяє збереженню і розвитку біорізноманіття, виконує еколого-економічні та соціальні функції, є цінним сировинним ресурсом. Взагалі до лісових ресурсів відносяться деревна, технічна, харчова, кормова, лікарська сировина, інші продукти, а також захисні і соціальні корисності лісу [3, с. 271].

За академіком В. Вернадським ліс є частиною біосфери, а також це глобальний акумулятор органічних сполук, які впливають на рівень кисню та вуглецевого балансу планети, то в лісах світу зосереджено біля 1060 млрд т сухої органічної речовини, 800 млрд т цих органічних речовин акумульовано в лісових підстилках та відмерлих деревних залишках та майже 2050 млрд т у ґрунтовому гумусі. В середньому 1 га лісових насаджень на добу поглинає з повітря 220—280 кг вуглекислого газу та виділяють 180—220 кг кисню [4, с. 203].

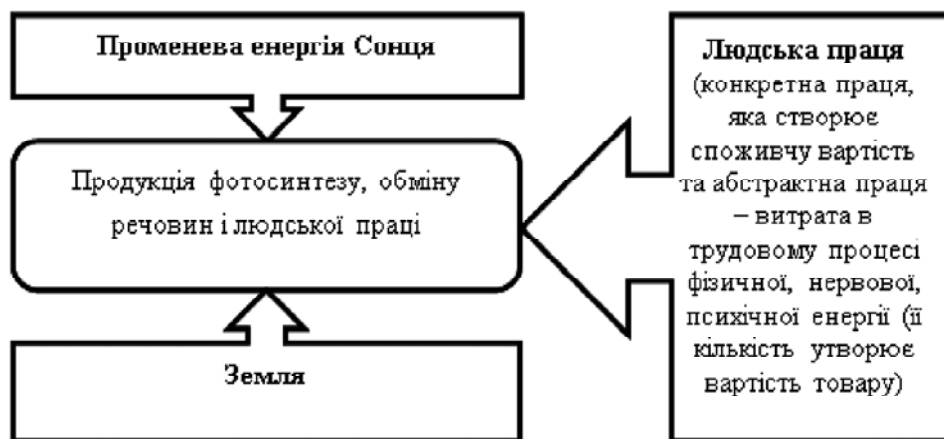

Рис. 2. Взаємозв'язок складових, які обумовлюють лісогосподарську діяльність

Джерело: доповнено автором на основі [5, с. 8].

Ліс є природним об'єктом і складовою частиною навколишнього середовища, який має характерні ознаки: природні, економічні, соціальні та юридичні. Взаємозв'язок, який обумовлює лісогосподарську діяльність можна відобразити схематично (рис. 2).

Взагалі у світі існує більше ніж 200 визначень поняття "ліс", які містяться у нормативно-правових актах різних країн світу [6, с. 9].

Збірник лісових термінів щодо лісів, лісових земель, лісорозведення і лісовідновлення (Рим, 1998 р.) включає більше 2000 визначень поняття "ліс", які можна поділити на групи: 1) ліс визначається як територія, формально віднесена до лісу, незалежно від фактичного стану; 2) ліс як екологічна система, елемент ландшафту, де домінує деревна рослинність; 3) ліс як територія, що використовується для ведення лісового господарства [7, с. 18].

Згідно зі ст. 1 Лісового Кодексу України (надалі — ЛК) "Ліс — тип природних комплексів (екосистема), у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище. Ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцезнаходженням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах" [8].

Визначення поняття "лісове господарство" відсутнє у ЛК, тому важливим для подальшого дослідження є визначення категорії цього поняття.

За 1985—1986 рр. у Лісовій енциклопедії представлено визначення лісового господар-

ства: "під лісовим господарством розуміється галузь функціями якої є вивчення і облік лісів, їх відтворення, охорона від пожеж, шкідників та хвороб, регулювання лісокористування, контроль за використанням лісових ресурсів" [9, с. 516].

Словник лісового господарства дає таку дефініцію: "це наука і ремесло створення, управління, використання, збереження, відновлення лісів і пов'язані з ним ресурси для задоволення бажаних цілей, потреб і цінностей на благо людини" [10, с. 74].

Згідно з економічною енциклопедією: галузь, що межує з сільським господарством, пов'язується з вирощуванням, очисткою, охороною та експлуатацією лісів, лісорозведенням, створенням і підтримкою зон-заказників [11].

Ніколаюк А., Семенченко Н. вважають, що лісове господарство, галузь суспільного виробництва, що здійснює вивчення, облік, відтворення і вирощування лісів, охорону їх від пожеж, шкідників і хвороб, регулювання користування лісом в цілях задоволення потреб народного господарства в деревині та іншій лісовій продукції при збереженні захисних і біорегулюючих функцій лісу, організацію використання лісів у рекреаційних і ін. спеціальних цілях. Лісові господарства відрізняються вельми тривалим циклом виробничого процесу (50—100 років і більше) [12].

Озеран В. та Чік М. вважають, що лісове господарство — вид економічної діяльності, що забезпечує відтворення лісових ресурсів, їх охорону та збереження, заготівлю круглих лісоматеріалів й інших продуктів лісу [10, с. 11].

Кудряшова К. наводить авторське визначення: лісове господарство — це вид економічної діяльності, який задовольняє матеріальні потреби народного господарства у деревині та інших продуктах лісу, а також задовольняє

екологічні, духовні, оздоровчі, рекреаційні потреби суспільства та забезпечує охорону, захист, відтворення і розведення лісів, веде їх облік [10, с. 12].

Аналізуючи вище наведені визначення можна зробити висновок, що категорія "лісове господарство" може використовуватися в варіантах: 1) галузь (лісове господарство); 2) відносно окремого підприємства; 3) як ознака виробничого процесу (ведення лісового господарства); 4) як галузь знань.

Згідно з класифікацією кодів економічної діяльності (надалі КВЕД-2010) лісове господарство та лісозаготівлі відносяться до розділу 2 [13]. Цей розділ включає одержування круглого лісоматеріалу, а також добування та збирання дикорослих недревних лісових продуктів. Окрім виробництва лісоматеріалів, результатом діяльності у сфері лісівництва є продукти, які зазнали незначного оброблення, такі як паливна деревина (дрова), деревне вугілля та круглий лісоматеріал, який використовують в необробленому вигляді (наприклад, балки, балансова деревина тощо). Ці види економічної діяльності виконують безпосередньо в місцях природних лісів або лісонасаджень. Подальше перероблення деревини, яке починається з розпилювання та лущення, віднесено до розділу 16.

Розділ 2 "Лісове господарство та лісозаготівлі" включає групи: 1) 02.1 "Лісівництво та інша діяльність у лісовому господарстві"; 2) 02.2 "Лісозаготівлі"; 3) 02.3 "Збирання дикорослих недревних продуктів"; 4) 02.4 "Надання допоміжних послуг у лісовому господарстві". Ці групи також мають поглиблений розподіл на групи [13].

В економічній теорії виділяються три основні системи ведення лісового господарства. А саме: планова, ринкова з державною власністю на ліси та ринкова з приватною власністю на ліси. При плановій системі ведення лісового господарства головним є те, що лісові ресурси знаходяться повністю у власності держави. Це забезпечує, по-перше, вертикаль стабільності розвитку і контролю, а по-друге — не сприяє впровадженню новітніх технологій, ефективних методів лісовирощування та лісокористування. Фінансування здійснюється з державного бюджету країни. При ринковій системі ведення лісового господарства з державною власністю на ліси передбачається те, що ліси знаходяться у державній власності, а приватні лісгосподарські підприємства мають право на їх оренду. Управління лісами здійснює державний орган, він встановлює об'єми і правила лісокористування, стягує оренду плати, здійснює

контроль за діяльністю цих приватних підприємств щодо лісокористування, лісовідновлення та лісорозведення. Ця система використовується в деяких країнах Європи та Канаді. Ринкова система з приватною власністю на ліси передбачає, що ліси знаходяться у приватній власності, а держава регулює лісове господарство через лісове законодавство, податкову політику, пільгове кредитування, здійснює контроль за його діяльністю через перевірки. Як зазначалось раніше, в Україні на сьогодні діє ринкова система ведення лісового господарства з державною власністю на ліси.

Загальновідомо, що економіка складається з окремих галузей, а кожна галузь — це сукупність підприємств, що випускають однотипні блага. Тому визначальною ознакою поліпшення життя як окремої людини так і суспільства в цілому є зростання виробництва матеріальних благ. Результатом суспільного виробництва є благо або продукт, який завжди втілює в собі витрати суспільної праці, що визначає його суспільну природу і поряд з тим продукт має відповідну конкретну форму і властивості, що робить його здатним задовольнити певні окремі людські та суспільні потреби. Суспільний продукт у всій сукупності матеріальних і нематеріальних благ послуг та інформації складає суспільне багатство. До цього багатства відносять надра, ліси, води, рибні запаси, землі тощо.

Якщо суспільне багатство здійснює циклічний рух, проходячи через стадії виробництва, розподілу, обміну і споживання, то початковою і головною стадією цього руху у розрізі лісової галузі є діяльність лісового господарства, що являє собою процес створення корисного блага, споживчої вартості. Ця стадія має вирішальне значення, тому що, якщо благо не створено, то нема що розподіляти, обмінювати і споживати. А в процесі споживання блага мають особливість зникати, тому їх необхідно знову поновлювати. Тому виробництво, розподіл, обмін і споживання це стадії відтворення суспільного блага. В процесі руху суспільного багатства виникає суперечність між досягнутим рівнем виробництва з одного боку, і зростаючими потребами людей з іншого. Долаючи цю суперечність робітники нарощують суспільне благо, пристосовуючи виробництво до задоволення нових потреб, процес подолання суперечностей суспільного виробництва, є джерелом економічного розвитку, який буде завжди, поки існує людство та виробництво життєвих благ. Ця загальна схема руху економіки проєктується на лісове господарство, як суб'єкт

Рис. 3. Взаємозв'язок економічних законів з господарською діяльністю

Джерело: розробка автора.

господарювання; яке також має в своїй основі суспільне благо та виробляє продукт, який служить людству. Процес руху суспільного блага відбувається по спіралі, яка набирає висоту у відповідності із потребами, які збільшуються та інтересами суспільства.

Якщо виробництво завжди носить суспільний характер, то люди тільки в процесі праці діють спільно групами. І тому виникають економічні відносини між учасниками суспільного виробництва.

Останнє десятиліття виробництво суспільних благ регулюється ринком, а ринок це сфера, в якій відбувається обмін вироблених корисних благ (потреб). Рівень та обсяг потреб залежить від рівня розвитку економічної системи, зрілості суспільного виробництва, тому виробництво, створюючи конкретні види матеріальних і духовних благ породжує конкретні потреби в них, і тому бажання задовольнити потреби спонукає людей до виробництва. Економічні та соціальні потреби виступають спонукальним мотивом виробництва, потреба є передумовою виробництва. Взаємозв'язок між економічними законами і господарською діяльністю відбувається через економічні потреби і інтереси суспільства. І будь-який закон, економічний закон, за визначенням Г. Гегеля відображає такий зв'язок двох явищ, коли при наявності одного обов'язково відбувається інше [14]. Економічні, соціальні закони мають об'єктивний характер, тобто не залежать від волі і свідомості окремих людей і водночас економічні закони це закони економічної діяльності людей, і поза цією діяльністю не існують.

Взаємозв'язок між економічними законами і господарською діяльністю відбувається через економічні потреби і інтереси. Спрямованість дії економічних законів можна відобразити на рисунку 3.

Економічні закони мають об'єктивний характер і не залежать від волі і свідомості окремих людей, тому що це закони економічної діяльності людей і поза цією діяльністю не існують.

Звідси і витікає що економічні закони відображають рух економічних відносин, збуджують економічні потреби, приводять у дію економічні інтереси, а останні стають спонукальним мотивом, двигуном господарської діяльності людей у лісовому гос-

подарстві. У цьому полягає відмінність економічних законів від законів природи, які діють невідворотно у будь-якому окремому явищі природи, навіть у лісі.

Абстрактна і конкретна праця — це дві сторони одного трудового процесу на лісгосподарському підприємстві та праці втіленої в товарі (див. рис. 2). Будь-яка праця є, з одного боку, витратою людської робочої сили у фізіологічному розумінні — і у цій своїй якості однаковою для всіх праці вона створює вартість. З іншого боку, кожна праця є витратою робочої сили в конкретній формі, і в цій своїй якості різної праці вона створює споживну вартість. Тобто результат конкретної праці — споживна вартість — проявляється безпосередньо у виробництві як результат приватної праці відокремленого працівника. У цьому розумінні конкретна праця є працею приватною.

Результат абстрактної праці — вартість — знаходиться в товарі у прихованій формі до того часу, поки не здійснюється його обмін на інший товар. Мінове співвідношення обміну товарів проявляється лише в суспільстві — на ринку, у цій своїй якості абстрактна праця — це суспільна праця.

Але з розвитком товарного обігу і суспільного розподілу праці змінюється характер присвоєння людиною сил і речовин природи. Якщо раніше природні закони регулювали суспільне виробництво, то тепер закони виробництва, розподілу, обміну та споживання починають регулювати не тільки обмін між людиною і природою, але і саме природне відтворення. Тому що на сьогодні природне лісовідтворення майже не відбувається. Раніше у процесі природокористування людина залежала тільки від природних факторів, але з розвитком обміну природна необхідність замінюється необхідністю соціальною, що виступає як залежність людини від суспільного виробництва і від зумовленого цим виробництвом обміну товарів. І тому присвоєння природи через обмін є основною причиною сучасної екологічної кризи. Люди-

на більш не в змозі протистояти руйнуванню умов свого існування. Це пояснюється тим, що для розвитку індивідуального споживання вона вимушена нарощувати ступінь особистої експлуатації природи, тому що тільки беручи участь у суспільному обміні вона в змозі задовольнити весь сектор своїх потреб. Задоволення людських потреб виявляється у прямій залежності від кількості виробленого і проданого продукту її праці. Система товарно-грошових відносин змушує людину споживати все більше і більше товарів. Вона не в змозі відмовитися від переспоживання навіть і коли замислюється про жалюгідний стан природних ресурсів і таким чином, першопричина екологічних бід завжди залишається.

Створена нами система виробничих і соціальних взаємозв'язків змушує нас за потребою вирубати ліси, знищувати гігантські простори орних земель, виробляти автомобілі, які отруюють вихлопними газами атмосферу планети. Тобто ми є раби створеної нами системи суспільного відтворення.

Суспільним розподіл діяльності і суспільний обмін вартості не дозволяє зв'язати прямо різні види конкретної праці і присвоєння природи, останнє постає, як правило, у вигляді присвоєння "чужої праці" й перерозподілу природного та суспільного багатства, тобто у вигляді "вторинного присвоєння". Перший тип природокористування — це пряме присвоєння через трудову діяльність споживачьких вартостей у вигляді речовини природи, тобто деревини і виступає як природна необхідність, то другий тип природокористування — присвоєння природи шляхом суспільного обміну, виступає як необхідність соціальна. Звідси витікає, що особиста незалежність людини протягом багатьох віків зростає, одночасно посилюється її суспільна залежність, яка знаходить своє виявлення в розподілі праці.

В умовах другого типу природокористування руйнування єдності людини з природними умовами веде до якісно нової проблеми: виробництво мінових вартостей починає виступати як основна мета суспільства, а багатство як всезагальна мета виробництва. І тому розвиток розподілу праці призводить до того, що у кожної конкретної людини з'являється визначене коло діяльності, яке нав'язується їй ззовні процесом суспільного розвитку, тому регулювання цього процесу може в значній мірі змінювати, тобто покращувати або погіршувати, умови існування окремих людей на лісгосподарському виробництві. Трудові ресурси, штучно створені людьми засоби виробництва і природні

ресурси є основою будь-якого економічного розвитку суспільства [3, с. 105—112].

Згідно з ст. 34 та ст. 35 ЛК організація лісового господарства має своїм завданням забезпечувати ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку з урахуванням природних та економічних умов, цільового призначення, лісорослинних умов, породного складу лісів, а також функцій, які вони виконують [8]. Тому організація лісового господарства передбачає: 1) розроблення та затвердження в установленому законом порядку нормативно-правових актів з ведення лісового господарства; 2) поділ лісів на категорії залежно від основних виконуваних ними функцій, виділення особливо захисних лісових ділянок; 3) установлення віку стиглості деревостанів, норм використання лісових ресурсів; 4) проведення лісовпорядкування; 5) ведення державного лісового кадастру, обліку лісів; 6) ведення моніторингу лісів; 7) проведення лісової сертифікації; 8) здійснення інших організаційно-технічних заходів згідно з основними вимогами щодо ведення лісового господарства, визначеними законодавством.

Лісові господарства забезпечують весь цикл лісгосподарських робіт — від збору лісового насіння до заготівлі деревини під час рубок головного користування.

У практиці господарювання лісове господарство, здійснює багато конкретних видів діяльності, котрі можна об'єднати в напрями (рис. 4).

Наступним етапом дослідження є визначення категорії "лісове господарство" як суб'єкта економіко-суспільного інтересу. Інтерес (від лат. Interest — мати важливе значення) як певна форма вияву потреби формує відповідні мотиви й ідеї, які становлять основу соціальних дій. Суспільні інтереси за ступенем охоплення об'єктно-суб'єктного поля одночасно враховують потреби різних соціальних верств, політичних інститутів, суб'єктів господарювання за їх організаційно-правовою та галузевою належністю. З цієї причини саме суспільні інтереси виступають мірилом суспільної цінності досліджуваної галузі (в нашому дослідженні — лісової), як складного за своєю структурною будовою багаторівневого й поліфункціонального суб'єкта [15, с. 123].

Суспільні інтереси мають суб'єктний прояв, тому вести мову про інтереси суспільства взагалі недоречно. Але треба відмітити формулу економічного прогресу М. Руденка, згідно з якою дві третини продукції аграрного сектору економіки споживається мешканцями міст, а це

має спонукати їх до більш активної участі у розв'язанні проблем [16, с. 82]. У цьому випадку лісова галузь віднесена до аграрного сектору тому, що вона хоча і самостійна, але не ізольована галузь народного господарства, слід відмітити, що статистичні показники вносяться до розділу сільського господарства та крім того, лісова галузь підпорядковується Міністерству аграрної політики та продовольства України.

У доповіді ФАО "Стан лісів світу 2016" зазначено, що існують взаємозв'язки між лісами, сільським господарством та стійким розвитком. Відомо, що ліси та дерева сприяють стійкому веденню сільського господарства: стабілізують ґрунти та клімат, регулюють водостік, дають тінь та укриття, створюють ареал проживання для запилювачів й природніх ворогів сільськогосподарських шкідників. Гармонійно вписані в сільськогосподарські ландшафти, ліси та дерева можуть слугувати підвищенню продуктивності сільського господарства. Ліси та дерева також можуть слугувати забезпеченню продовольчої безпеки мільйонів людей, для яких вони слугують важливим джерелом харчування, енергії та доходу в тому числі в важкі часи. Також лісовому та сільському господарству відведена важлива роль у вирішенні історичної задачі, яка була внесена до Порядку денного на період до 2030 року, що полягає у позбавленні світу від двох бід — злиднів та голоду [17].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Поняття суспільного інтересу є настільки багатогранним та всеохоплюючим, що унеможлиблює його визначення в межах однієї дефініції. Із сутності поняття лісогосподарського підприємства як суб'єкта економіко-суспільного інтересу витікає наступне, що категорія "лісове господарство" може використовуватися в таких варіантах: як галузь — лісове господарство; як окреме підприємство; як ознака виробничого процесу, втіле-

Рис. 4. Взаємоузгоджені головні напрями діяльності лісового господарства

Джерело: розробка автора.

ного в людській праці для цілей ведення лісового господарства; як окрема наукова галузь знань.

Слід відмітити, що економічні інтереси суб'єктів господарювання формують систему цілей розвитку всієї лісової галузі взагалі, і вже на їх основі визначаються першочергові цілі та інтереси. Державні інтереси полягають у досягненні високого рівня соціально-економічного розвитку, також держава виступає інвестором соціального сектору, вкладаючи кошти у розвиток інтелектуального потенціалу країни. Приватні інтереси мають на меті отримання максимальних доходів. А пріоритетний напрямок громадських інтересів — стає та раціональне ведення лісового господарства.

Наступне дослідження слід зосередити на подальшому вивченні економіко-суспільних інтересів, як суспільних благ, для ефективного ведення лісового господарства.

Література:

- Тарасова В.В. Екологічна статистика. — Київ, 2008. — 392 с.
- Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Білявський Г.О. Екологічне управління. — К., 2004. — 432 с.
- Дубас Р.Г. Економіка природокористування. — К., 2009. — 448 с.
- Лес: енциклопедія / Уткин А.И. и др. — М., 1995. — 447 с.

5. Фурдичко О.І., Шершун М.Х. Земля як природний ресурс — найважливіший об'єкт у виробництві сільськогосподарської і лісгосподарської продукції. Вісник аграрної науки. — 2011. — Серпень. — С. 6—9.

6. Шершун С.М. Еколого-правове регулювання лісокористування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 "Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право". — К., 2005. — 20 с.

7. Попков М., Сторожук В., Полякова Л. и др. О ключевых понятиях лесного законодательства Украины. Wood Business. — 2002. — № 1. — С. 18—22.

8. Лісовий кодекс України: Закон від 21.01.1994 р. № 3852-ХІІ // База даних "Законодавство України" / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>

9. Лесная энциклопедия: в 2 т. / Воробьев Г.И. и др. — М., 1985. — 563 с.

10. Кудряшова К.М. Стратегічні пріоритети розвитку лісового господарства України: дис. ... канд. економ. наук: спец. 08.00.03 "Економіка та управління національним господарством". — Чернігів, 2016. — 191 с.

11. Лісове господарство // Словопедія. URL: <http://slovopedia.org.ua/38/53403/381328.html>.

12. Ніколаюк А., Семенченко Н. Лісове господарство. URL: http://vseslova.com.ua/word/%D0%9B%D1%96%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B5_%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-57210u

13. КВЕД-2010: Розділ 02 / Назва видів економічної діяльності та пояснення до них. URL: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/02/KVED10_02.html

14. Гегель Г. Феноменология Духа. Перевод ред. Радлова Э.А. — Санкт-Петербург, 1913.

15. Павлов О.І. Сільські території як об'єкт суспільних інтересів. Економіка АПК. — 2011. № 3. — С. 123—128.

16. Руденко М. Енергія прогресу: нариси фізичної економії. — Київ, 1998. — 82 с.

17. ФАО. Состояние лесов мира 2016. Леса и сельское хозяйство: проблемы и возможности использования землепользования. Рим. 2016.

References:

1. Tarasova, V. V. (2008), *Ekolohichna statystyka* [Environmental statistics], Kyiv, Ukraine.

2. Shevchuk, V. Ya. Satalkin, Yu. M. and Biliavs'kyj, H. O. (2004), *Ekolohichne upravlinnia* [Environmental management], Kyiv, Ukraine.

3. Dybas, R. G. (2009). *Ekonomyka pryrodokorystuvannja* [Environmental economics], Kyiv, Ukraine.

4. Utkin, A.I. (1995), *Les* [Forest], Moscow, Russia.

5. Furdychko, O. I. and Shershun, M. Kh. (2011), "", *Visnyk ahrarnoi nauky*, vol. 8, pp. 6-9.

6. Shershun, S. M. (2005), "Ecological and legal regulation of forest exploitation in Ukraine", Ph.D. Thesis, Land law; Agrarian law; Ecological law; Natural recourses law, V. Koretsky Institute of state and law under auspices of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

7. Popkov, M. Storozhuk, V. and Poljakova, L. (2002), "On the key concepts of forest legislation of Ukraine", *Wood Business*, vol. 1, pp. 18—22.

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (1994), "Forest Code of Ukraine", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3852-12> (Accessed 29 October 2018).

9. Vorobiov, G.I. (1985), *Lesnaja jenciklopedija* [Forest Encyclopedia], 2nd t, Moskva, Russia.

10. Kudriashova, K. M (2016), "Strategic priorities of development forestry in Ukraine", Abstract of Ph.D. dissertation, Economics and management of the national economy, Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine.

11. Slovopediia (2018), "Forestry", available at : <http://slovopedia.org.ua/38/53403/381328.html> (Accessed 4 November 2018).

12. Nikolaiuk, A. and Semenchenko, N. (2018), "Forestry", available at : http://vseslova.com.ua/word/%D0%9B%D1%96%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B5_%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-57210u (Accessed 5 November 2018).

13. State Statistics Service of Ukraine (2018), "Name of the type of economic activity and explanation to them "QUED-2010: Section 02", available at: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/02/KVED10_02.html (Accessed 6 November 2018).

14. Gegel', G. (1913), *Fenomenologija Duha* [Phenomenology of the Spirit], St. Petersburg, Russia.

15. Pavlov, O. I (2011), "Rural areas as an object of public interest", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 123—128.

16. Rudenko, M. (1998), *Enerhiia prohresu: narysy fizychnoi ekonomii* [Energy of progress: Essays on physical savings], Kyiv, Ukraine.

17. FAO (2016), *Sostojanie lesov mira 2016. Lesa i sel'skoe hozjajstvo: problemy i vozmozhnosti ispol'zovaniya zemlepol'zovaniya* [The state of the world's forests 2016. Forests and agriculture: problems and possibilities of using land use], Rome, Italy.

Стаття надійшла до редакції 06.12.2018 р.